

6
10 C
40

Q. HORATII FLACCI EPODON LIBER,

Ex antiquissimis septem codicibus manuscriptis, cum commentarijs antiquis emendatus & editus opera IACOBI CRVQVII Messinij, apud Brugenseis politioris litteraturæ professoris publici.

Eiusdem in eundem adnotationes.

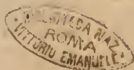

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini,

M. D. LXVII.

CVM PRIVILEGIO.

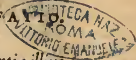
SVMMA PRIVILEGII.

CAVTVM *est Regio Priuilegio, ne quis* Q. Horatij Flacci Epodon Librű, à Iacob. Cruquio Messinio Brugensi emendatű, *citra Christophori Plantini voluntatē imprimat, aut alicubi impressum importet, venalēmue habeat a die impressionis absolutæ intra sexennium. Qui secus faxit, confiscationis librorum, & quinquaginta florenorum pœna, fisco Regio exsoluenda, multabitur: vt latius in Regio diplomate expressum est, Dato Bruxellæ* XIIII. *April. An. Domini* M. D. LXIIII.

Sign.

Mesdath.

AD C. V. IACOBVM A CLAERHOVT D. DE MALDEGHEM, Pittem, VVtkerke, Coolskam, Lembeke, &c. Baronem de Guyſe, Coucy, &c. Commiſſarium Flandriæ, & Præfectum arcis Sluſanæ, IAC. CRVQVII PRAEFATIO.

TSI non ſum neſcius ſententiæ illius Iſocraticæ ἄκαιρον πανταχοῦ λυπηρὸν heros ampliſsime, tamē hoc animo meo imperare non potui, quin tibi importunior eſſem, teque dicto ſcriptóue interpellarem, dum ēam temporis nanciſcerer oportunitatem qua liberiùs ad te accedere, teque humaniùs compellare liceret: nam hoc ſemper veritus ſum ne conueniendi tui pro rerum tuarum magnitudine occaſio mihi aliquando præſens commodaque ſatis non offerretur: Itaque malui minus ciuiliter agendo temeritati me obiectare, quàm perpetuo ſilentio non multo meliori apud te eſſe gratia. Quod eò etiam audaciùs à me factum eſt, quòd me non fugiat te iam ſatis aſſueuiſſe ſalutatoribus, vt non ſemper vrbanis, ita frequenter intempeſtiuis & multùm ſæpe fortaſsis ineptis: quos tamen pro ſumma tua modeſtia ita patienter accipis, vt eos qui tibi ſunt aptiſsimi; hoc enim mihi hactenus de te ſic perſuaſum eſt vt quod perſuaſiſsimum, non poſſe tuo candori quicquam ingratum videri, quantumuis incompoſitum, &

 à tuis

à tuis moribus alienum, modò illud ex ſimplici & minimè fucato pectore proficiſci animaduertas. Quo de numero me eſſe vt credas, nullis hic verborum ambagibus aut magnifica ſententiarum perſuaſione opus eſſe arbitror, vt qui à primis propè annis tuis meum vitæ genus atque inſtitutum familiariter inſpicere & cognoſcere potueris: nimirum ab eo ipſo tempore quo auus tuus maternus, nobilitate & ingenio prudentiaque magnus, Iacobus ab Halewijn, Baro de Maldeghem, &c. mea politioris litteraturæ ſtudia non commendare modò, verumetiam promouere atq; euehere cœpit. Cuius rei gratia tantùm veſtræ familiæ, veſtroque patrocinio me obæratum fateor ingenuè, quantùm pro rebus noſtris ſoluendo par eſſe nequeam: niſi hoc magni cuiuſdam muneris loco habere digneris (nolim enim hac in re mihi φιλαυτὸς eſſe) vt humanæ cōditionis quando memorem te efficio, me tuæ ſalutis ſtabiliendæ ſedulum obſeruatorem agere patiaris: Quæ profectò vt non omnino ſæpe incolumis exiſtit, ita fieri non poteſt quin immenſis tuis moleſtijs grauiter plerunque afficiatur concutiaturque: Tanta namque alacritate & morum ſuauitate omneis amplecteris, ac gratum cuique facere conaris, vt nonnunquam tui ipſius curam præ aliorum beneuolentia minimi facere videaris: quod Gulielmus Pantinus medicus tuus magni vir & exacti iudicij frequēter apud me conqueſtus eſt. omitto Iodoci à Maldeghem D. de Leyſchot arcta tibi neceſſitudine iuncti: omitto omnium

bonorum

bonorũ de tua malè plerunq; affecta valetudine dubiũ metum. Atqui non hæc eò dicta velim, quòd vel improbandum iudicem hunc tuæ vitæ modum, aut ab instituto ad immortalitatem curriculo deterritum te reuocem: verùm vt in eo quod iamdudum magna cum admiratione omnium agis, tuaq́ue incomparabili laude ita te geras, ne dum alijs nimis sollicitè des operam te ante tempus eas perditum non sine magno tuorum desiderio; namque opinor esse neminem ex ijs qui tibi tuoq́ue nomini bene ominantur, qui multis votis non concupiscat te Nestorios annos id agere posse: nam cùm vera atque adeo sola virtus sit fortiter agendo cum priuatim tum publicè de omnibus bene mereri: hoc tu profectò viri fortis munus, easq́ue honesti partes & foris grauiter, & domi benignè hospitaliterq́ue ita administras, vt non patriæ tantum & tuis ciuibus amabilis, sed & exteris nationibus principibusq́ue viris sis gratiosus & admirabilis: adeò vt actum agere, iuxta prouerbiũ, non immeritò videri possim, si, quod omnibus est in confesso, qua auctoritate sis apud Philippum regẽ nostrum Catholicum, pluribus hic commemorem, qui in ædibus tuis diuersari non semel, regioq́ue apparatu à te accipi cum vniuerso suo comitatu non est dedignatus. Quid hic etiam referam qua gratia familiaritateq́ue fortissimus heros Lamoraldus, Comes ab Egmont, hospes tuus tibi coniunctus est ac propemodum necessarius. Quid denique innumeros alios nobili stemmate claros viros recen-

ſeam tibi deditiſsimos, quum tu factus eſſe videaris ad optimum quemque hoſpitio amicitiaque tibi deuinciendum? Verùm quando ita natura comparatum eſt, vt nemo quod laudabiliter & cum virtute inſtituit feliciter abſoluat, præſertim vbi magna & corporis & animi contentione opus eſt, niſi id ipſum maturo iudicio remiſſum nunc gratâ quiete condiatur, nunc actionis viciſsitudine recreetur: illud certè ipſum quàm nunc iam prudenter mediteris, quamque egregiè tibi tuisque rebus conſulas, temerè hic tranſeundum nô putaui: nimirum quo pacto moleſtis illis obſequijs principumque laboribus pro temporis ratione remiſsis, ad auitam & nunquam ſatis laudatam maiorum tuorum viuendi rationem te iucundè totum contuleris: Qui Flandriæ rebus in pace conſtitutis, quum à Præfecti aut Comitis latere longius abeſſe liceret, ſeſe tradiderunt honeſtis principeque dignis occupationibus; & venatione, aucupioque corpus exercitando nihil antiquius habebāt. Cuius rei, ne quis id fabuloſum, & ad beneuolentiam confictum intra ſeſe muſsitet, inſignia Domus Claerhoutorum (quorum tu primatum nunc tenes, à primis Gandenſium Procomitibus, quos Burggrauios nominamus) orta manifeſtiſsimo ſunt argumēto: Quæ in cono galeæ eremicolam antiquo cultu & veneranda pietate inſignem gerunt, antiquiſsimum nobilitatis monimentum. Nam ſi Gandauū Clarineam olim dictam fuiſſe in ſuis Chronicis memoriæ mandatū poſteris tradidit Iacobus

Meierus noster rerũ Flandricarũ studiosiss. indagator, procul dubio etiã est veritati consonum Claerhout esse Clarineam siluã, quæ inter Gandauũ olim & Torholtum media interiacebat, à qua vestræ familiæ viros validißimos (quos Forestarios, hoc est à silua saltuq; Saltuarios vocitabant) suũ nomen deriuasse nõ obscurè conijcere licet: idq; magno suo merito illis contigisse, vt qui nondum publicè à Flãdris suscepta fide Christi, religiosos Anachoretas defensando, siluam illã latronibus infestam purgauerint. Quæ cùm ita sint, D. generosißime, perge studijs huiusmodi, dũ per castra datur & arma, ad extremã vitæ metam decurrere, nec non maiorũ tuorum exẽplo in Eremo tua Reesÿngana id tecũ cogitare, id agere quod moderatè vitam faciat beatiorem, vt ille canit: equidẽ haud scio an vlla beatior esse poßit, quàm sit ea qua mirabiliter gaudes, agricolationis vita, quæ serendi & plantandi præcepta cõtinet, qua Reesÿngam prius ab auo tuo Maldegemio præclaris ædificijs exornatã, tu nunc ita excolis & arboribus conserẽdis exornas, vt posteritatis memoria (cui potißimũ hic viuimus et laboramus) omnibus spectatoribus viuã quandã immortalitatis imaginẽ quasi ob oculos ponas. Quid enim horti tui loquũtur aliud, quos hic opere topiario amœnè cõcinnatos exhibes. Istic fructiferis arboribus in quincuncẽ digeris: illic actus in lõgũ latumq; ducis duplici ordine vltrò plantis citroq; cõsitis, quibus et hominibus olim & gregibus coactis gratã vmbrã facias. Huc

adde, quæ hæc omnia cõditiora faciunt, auitium, equitiũ, & in sectandis feris primum & indefessum studium. Quam ob causam vt his tuo nobili genere dignis exercitamentis alacrius incumbas, ingenioque & naturæ inseruias amabilius, pro vestra erga nos humanitate id mihi negotium credebam dari, vt hanc tam commẽdabilem rusticationem simili argumento collaudarem, Horatiumque in suo Tusculano libenter rusticantem tibi proponerem, quem olim te adolescentem felicißime docuit M. Arnoldus Motorius præceptor tuus vir totius humanitatis Græcæ & Latinæ peritißimus: vt quo ille Lyricorum facilè primus consilio, strepitu tamen vrbano priùs valere iusso, gaudebat Bacchum in remotis carmina rupibus videre docentem nymphasque discenteis: ita non alia tu ratione in rure tuo Maldegemio, dum laboriosius quid in saltibus experiri nõ datur, inter Nymphas & musas medius succinas ruris laudati elegantißimam epodôn.

Beatus ille qui procul negotijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore, &c.

In quam ἐπωδὸν *& reliquas illius auctoris cùm antiquorum interpretum expositiones à nobis, quo ad eius fieri potuit, restitutas, tum nostras commentationes ea mente animique promptitudine T. C. inscribendas dedicandasque existimaui, vt modis istis Horatianis numerisque*

merisque suauiter nonnunquam ἐπῳδῶν curas edaceis pectoris sopire possis. Hanc itaque, clarissime heros, animi nostri, vt bene beateque viuas, sollicitam significationem, laboresque nostros in ἐπῳδοὺς ea gratia & humanitate te obtestor à Cruquio tuo vt accipias, eoque loco apud te esse ne dedigneris, quo nos aliquando apud te esse voluisti: vt præclarissimi tui nominis accessione tanquam propugnaculo quodam præsentissimo tutiores sint ab omni liuore obtrectationeque maligna. Valeat & longum viuat T. C. incolumis. Brugis Flandrôrum. 10. kal. Mart. *An.* CIↃ. IↃ. LXV.

IAC. CRVQVIVS.

Quod breuibus subsit numerisque modisque Proωdo,
Hoc carmen verum nomen Epodus habet.
Hócque illi donat citharæque lyræque canoræ
Accentu obstrepero clarior vna fides.

Q. HORATII FLACCI
EPODON LIBER.

Ad Mæcenatem, quem deducit ad Actiacum bellum proficiſcentem cum Auguſto contra Antonium.

ἐπῳδὸς *Iambica* 1.

Ibis liburnis inter alta nauium
Amice propugnacula,
Paratus omne Cæſaris periculum
Subire Mæcenas tuo.
Quid nos? quibus te vita ſit ſuperſtite
Iucunda: ſi contra, grauis?
Vtrum ne iuſſi perſequemur otium
Non dulce, ni tecum ſimul?
An hunc laborem mente laturi, decet
Qua ferre non molles viros?
Feremus. & te vel per Alpium iuga,
Inhoſpitalem & Caucaſum,
Vel occidentis vſque ad vltimum ſinum
Forti ſequemur pectore.
Roges? tuum labore quid iuuem meo
Imbellis ac firmus parum.
Comes minore ſum futurus in metu:
Qui maior abſenteis habet.
Vt aſſidens implumibus pullis auis
Serpentium adlapſus timet:
Magis relictis: non vt adſit, auxili
Latura plus præſentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ ſpem gratiæ:

Non

Non vt iuuencis illigata pluribus
Aratra nitantur meis:
Pecúsue Calabris ante sidus feruidum
Lucana mutet pascua,
Nec vt superni villa candens Tusculi
Circæa tangat mœnia.
Satis superque me benignitas tua
Ditauit. haud parauero,
Quod aut auarus vt Chremes terra premam:
Discinctus aut perdam vt nepos.

COMMENTATOR.

LIBER hic inscribitur Epodon, quoniam ita versus ordinati sunt vt singulis quibusque suæ clausulæ recinant. Clausulas autem dicimus præcisos & breuiores versus: quales sunt Dimetri ad trimetros: nam Dimeter binarius est, trimeter autem ternarius, quorum ille quidem προῳδὸς dicitur, quòd præcinatur: hic verò ἐπωδὸς, quòd succinatur. Liber itaque ἐπωδῶν dicitur, quasi versiculorum: quia per totum hunc librũ maioribus versibus seu longioribus postponuntur minores, seu breuiores. Metrum hoc est Iambicum: primus versus est trimeter: secundus autem dimeter qui ἐπῳδικὸς dicitur, quia vna mensura minor est. Et quia decem primæ epôdi constant Iambicis versibus trimetro & dimetro, sciendum est quòd Iambicus trimeter habet sex Iambos: dimeter autem quatuor. Versus autem Iambicus triplex est, Tragicus, Comicus, & Satyricus. Iambicus autem trimeter Tragicus recipit pedes dextros iambum, spondæum, tribrachum scilicet primum, tertium, quintum, sinistros autẽ solum iambos scilicet secundum, quartum & sextum: vt, Diui potentes

tentes ferte vexatis opem. Comicus autem frequentes habet tribrachos, præter sextum qui semper est iambus: vt, Agite quid dubitatis hilareis dare choros? Satyricus est medius seu mixtus: vt, Musæ Iouem laudate & hilareis date choros. *Ibis liburnis inter alta*] ad Mæcenatem, qui omnem militiam Cæsaris naumachia, id est, nauali prælio ordinaturus proficiscebatur ad bellum Actiaticum, cum quo sese ait vna velle proficisci. *Ibis Liburnis.* nauibus validis & constratis. *liburna*, nauis est minor à Liburnia regione seu Libya; his enim nauibus Libyci mercatores vehũtur, quibus etiã vtuntur qui ordinant nauale prælium, discurrentes inter naues maiores & militiam ordinantes. *Inter alta propugnacula.* inter altas naueis. propugnacula in nauibus dicuntur loca altiora quasi muri vnde milites suos hostes propugnãt, aut manu aut telis. *Quid nos.* agimus, facimus per eclipsim, aut in futuro, agemus, faciemus. dicit se penitus ignorare quid agat, an, domi manere iussus à Cæsare, carminibus studeat, an ad prælium cum eo pergat. *Te superstite,* te incolumi, te viuo. *Si contra grauis.* grauis est mihi vita te mortuo, si te mori contigerit. *Iussi.* à te vel potius à Cæsare: dicitur enim Cæsar Augustus Horatio dedisse militiæ vacationem, cùm id alijs denegasset. Nam totam vrbem ad delectum vocauit, valde enim timuit Antonium. *Persequemur.* instabimus ne carminibus, quæ ab ociosis scribuntur? *Non dulce.* Iniucundum mihi sine te. *Otium.* hoc est carmen quod poetis delectationi solet esse, mihi est ingratum nisi tecum. *An hunc laborem.* an ea mente laturi sumus hunc laborem militarem, qua mente illum ferre decet, non molleis, hoc est, forteis viros? *Alpium iuga.* id est per Alpium summitates. Montes

autem

autem trifariam diuiduntur, in radices, quæ & pedes dicuntur, & latera, & iuga. *Inhospitalem*. quia hospitijs non patet, vbi nemo habitat propter montis asperitatem & ferarum multitudinem: vt, Et inhospita syrtis. *Caucasum*. Caucasus mons est Scythiæ asperrimus vbi piper nascitur. vt, duris genuit te cautibus horrens Caucasus. *Ad vltimum sinum*. ad Hispaniæ oram vltimam. *Roges* fortassis interrogabis me. quid iuuare posset tuum laborem meus labor, si tecum essem in prælio, quum ego sim non multum fortis? Respondet. Quia tecum in bello præsens si fuero, minus tibi metuam quàm absens. Quia illa est humanæ mentis ratio, vt quos diligimus, plus timeamus absentibus, propter diuersa pericula, quæ generãt sollicitudinem: vnde Lucanus, vt timorem sollicitæ mentis ostenderet, inquit, Euentus belli sciat vltima coniunx. *Minore sum futurus in metu*. hoc est, non hæc dico, quòd tuum quidẽ laborem iuuem meo comitatu, sed quòd minuam meam sollicitudinem. *Vt assidens implumibus*. Argumentum à comparatione sumpta ab auibus, quæ cùm præsentes adsunt, pullis suis minus timent si serpentes aduenerint, quanuis illos defendere non magis possunt, quàm dum sunt absentes ab eis. Sic magis tuæ saluti timeo, si non fuero tecum præsens in periculo prælij. Apta hæc est comparatio ab auibus, ad notandam ignauiam, & incuriam inertium hominum: Aues enim nidos non relinquunt amore naturali, etiã si contra serpentes suos pullos tutari non possint. *Assidens*, fouens, nutriens. *Adlapsus*, impetus, incursiones. *Timet magis relictis*. ordo est, auis assidens pullis implumibus, timet quidem serpentium adlapsus, sed magis timet relictis illis, id est absens, vt, relictis, sit casus datiui.

datiui. queadmodũ illud Terentij, Syre tibi timui male. *Non vt adsit.* id autem sic ordinatur, Non latura, id est, allatura plus auxilij præsentibus pullis quàm absentibus, vt adsit, id est, si adsit. *Libenter hoc & omne militabitur.* libenter & hoc bellum, & omne aliud militabo tecum, tuã vt ineam gratiam, non vt habeam multa iugera, aut pascua, vt pecus meum de Calabria transeat ad Lucaniam æstate incipiente; neque vt villa mea Tusculana, possessionibus iunctis, extendatur vsque ad Circæum montem. *Militabitur* à me, nouè dictũ. *Omne.* per eclipsim aliud. *in tuæ spem gratiæ.* vt tuam gratiam consequar. *Non vt iuuencis illigata, &c.* Hypallage, hoc est, non vt illigati tauri sub aratris nitantur, non propterea, vt plures iuuenci nitantur, id est, incumbant proscindendæ terræ, seu vt habeam plura aratra. *Pecúsue.* meum. *Ante sidus feruidum.* ante ortum Caniculæ, quæ oritur octauo calend. Iulias, quæ pecori multam contagionem, & hominibus multos morbos adferre solet, per nimium calorem. *Lucana mutet pascua.* Solent pastores ex Calabria trãsire in Lucaniam, propter eius regionis temperiem, ante ortum Caniculæ sub mensem Iulium, quando Calabria nimio æstu pecori est infesta: contrà rursum ex Lucania abeunt in Calabriã, propter nimium frigus Lucaniæ. *Nec vt superni villa.* hoc est, non militabo tecum vt dilatentur termini agrorum meorum, vsque ad Circæũ oppidum Tusculi superni, hoc est, in monte siti, ad cuius latera superiora, Cicero suam villam habebat Tusculanam. Tusculum autem oppidum conditum fuit à Telegono filio Vlyssis, & Circes quæ erat filia Solis. *Candens* ornata. *Circæa tangat mœnia.* Circæum oppidum à Circe ædificatum. *Satis superque.* abundè. *Benignitas.*

nignitas. liberalitas. Nam donatum ſibi in Sabinis fundum à Mæcenate Horatius ſæpe teſtatus eſt. *Haud parauero.* nolo tantum habere diuitiarum, quantum diues auarus, vt illas in terra abſcondam, aut vt luxuria perdam, quaſi diſſolutus nepos. *Parauero*. conquiram. Sic Virg. donec me flumine viuo Abluero. *Chremes*. ſenex eſt, quem Terentius in comœdijs introducit auariſſimum. *Premam terra*. abſcondam. *Diſcinctus*, diſſolutus luxu. *Perdam*, dilapidem, prodigè expendam. *Nepos*. Luxurioſus & prodigus. fortaſſis inde hoc nomen hanc ſignificationem habet ſecundariam, quòd nepotes ab auis domi ſuæ delicatè enutriti, ſoleant poſtea laſciuire, & bona patris prodigè dilapidare: vel à Nepa ſerpente, qui omnes deuorat natos præter vnum, qui latenter in ſetis dorſi matris euadit.

IAC. CRVQVIVS.

De inſcriptione libri ἐπῳδῶν.

INTER doctos iam olim ſententijs mirabiliter eſt variatum de hac inſcriptione, Liber ἐπῳδῶν, vnde eā ſumta eſſe, & quam hic ſignificationem habere poſſit. Nec fuit adhuc quiſquam qui ſuas coniecturas omnibus probare potuit. fuere nonnulli qui illam ad Pindaricam ἐπῳδὸν conferendam putarint. At illi ſtatim in ipſo, vt aiunt, limine offenderunt, nimirum quòd illa longe alia eſſe doceatur à Pindari interpretibus, quàm hanc vident eſſe Horatianam: Illa enim ſtrophē habet & antiſtrophen, quæ hic nullæ ſunt, niſi fortaſſe fictitiæ, quas in chori ipſius nunc agitatione conſiderare neceſſe eſſet, nunc in ſtatu eiuſdem. Quare hoc ingenioſius commentum videri poteſt quàm verum, & Horatianum. Rurſum alij huc propius accedere viſi ſunt,

ſunt, qui ἐπῳδὰς legere maluerunt quàm ἐπῳδοὺς. Quòd vt liber hic ἐπῳδῶν ſemper inuenitur ſtato quodam ordine ſubſequi libros odarum, ita illum quaſi poſt odas, ſiue odas poſteriores inſcriptum iudicauerunt. Atqui illi nimis certè ab animo otioſi, non animaduertere τὸ ᾠδὴ, quod nomen certè totius huius mali origo fuit, prius ſubmouendum, atq; eius loco ſcribendum, τὸ ἐπῳδὴ, quàm ſuam coniecturam lectoribus perſuaderent. Ego me hercule τὸ ἐπῳδὴ, & re & nomine potius aptari poſſe dixero libro odarum quarto: Quòd odæ illic pòſt ab Horatio ſcriptæ ſint, quàm ille decreuerat nullas alias decantare; vel ipſo teſte in illa ode: Exegi monimentũ ære perennius,&c. Qua gratia quartus liber odarum poſteriores odæ meritò nominari poſſint. Ceterùm vt & illos omittamus qui in antiquo codice hunc librum ita viderunt inſcriptũ, Quintus liber odarum,(quem arbitror non fuiſſe ſcriptum manu) & quæ nos aliquando obſeruauimus in mediũ cõferamus,ſi fortaſſe fidẽ facere poſſumus,has eſſe illas ἐπῳδοὺς, quas Diomedes deſcribit. Primum hoc lectori candido teſtatum volumus, nos hac in re nobis nihil indulgere,ſed eſſe paratos doctorum virorum ſubire obeliſcos, aſteriſcos, cancellationes, & ſi quid ſit grauius iſtis: nam quicquid hic conati ſumus, hoc ipſum in rem litterariam libenter fecimus. Itaque vt ad rem veniamus, cum doctioribus omnino cenſemus Diomedis grammatici, & aliorum antiquorum ſententiam amplectendam,atque συνεκδοχικῶς, à partibus verſuum,ſiue ſimplicium, ſiue cõpoſitorum, quæ legitimis, & integris verſibus ἐπάδονται, id eſt accinũtur,dictas eſſe ἐπῳδοὺς, vt à parte denominatio ſit totius. hoc autem cur ita iudicemus,quibúſue argumen-

tis astruere conemur, paucis opus est; quare primùm hoc lectorem monitum volumus, odarum nomẽ, tanquam prorsus adulterinum, procul hinc relegandum esse: nam etsi versus libri huius reuerà sint odæ: tamen inscriptionem libri illam dictionem non admittere, pro comperto esse debet, nisi súsque deq; habentes omnia, velimus ea communia facere omnibus quę sunt vnicuique propria: nam quatuor odarum libros quis inficiabitur propriàm & suam habere inscriptionem? An non & liber ἐπῳδῶν sibi peculiaris est? Quod cùm ita sit: quis non videt, τὸ ᾠδῶν in alienam possessionem olim irruisse, eamque sibi cum epodis non tam communẽ quàm fecisse propriam, dum sua sede fixa, singulis carminibus huius libri, perpetuò præsidere contendit? Sed quid? an existimabimus à mente fuisse alienatum Horatium, quando odas ab epodis seiungeret? aut illum tam malè sanum iudicabimus qui non intelligeret libri huius inscriptionem inanem penitus, & nullius fore significationis, si etiam hæc sua carmina odas nominari volet? ego certè hoc argumento statim subscripserim illis, qui hũc inscriptum vidisse se aiunt, Librum quintum odarum, ne Horatium aliquando alium à se fuisse fatendum sit. Quod certè nullis rationibus mihi vnquam quisquam persuaserit reipsa librum hunc ita esse inscribendum: nam huic opinioni obluctantur codices quatuor Bland. antiquissimi, vnà cum duobus codicibus Buslidianis & Carrionis cod. in quibus odas quatuor librorum inuenimus digestas per suas classes, quantum ad argumenti rationem pertinet: nam aliæ dicuntur Eroticæ, aliæ Encomiasticæ, aliæ Parænetic&, &c. vt luce clarius sit, illas ita ordinasse viros doctissimos, primos illos commentatores, certoque

toque

toque iudicio odas ab odis ſegregaſſe. Atqui tamen non legimus in his claſſibus aliqua huius libri carmina, aut contineri, aut illis annumerari: quod profectò ab illis viris factum fuiſſet, ſi, cùm illi rei operam darent, aut odarum nomen in hoc libro agnouiſſent, aut de epodis non rectius, quàm nos, ſenſiſſent; vt omittam aliqua huius libri carmina, in iam dictis codicibus inueniri neutro, vel ᾠδῶν vel ἐπῳδῶν inſignita nomine, ſed proprijs ſuis epigraphis ſeparata, quod in libri ipſius expoſitione demonſtrabimus. Porrò ſi quis dicat has rationes, magnam quidem veri in ſeſe habere ſimilitudinem, ſed neminem eò cogere, vt à ſua ſententia diſcedat: huic nos oppoſuerimus argumentum aliud, tam validum, vt non ſententijs omnium modò, ſed & ſtudijs hoc confidamus iri cōprobatum: tanta eſt illius & tam veneranda antiquitas. has enim inſcriptiones antiquiſſimas in codicibus Blandinijs & Buſlidiano vno inuenimus, quas ex fragmentis, hinc litterarum, illinc dictionum inter ſe tandem magna cura connexarum erutas, hîc adſcripſimus. Nimirum, *Ad Pettium*, (ſic habent quatuor codices Bland. & Buſl. non *Pectium*, vt paſſim legitur,) *de Inachia quam diligebat*, *Epodos elegiambica ſiue elegoiambica*. Rurſum, *In Gratidiam mulierem fœdam ac libidinoſam, Epodos Heroica*. Poſtremo, *Ad amicos Comicos, Epodos Iambelega*. Quæ ſanè verba ita antiqua ſunt, vt arbitrer deinceps futurū neminem, à quo in dubium vocari poſſit, Epodos ne Horatiana ad formam Epodi Pindaricæ exigenda ſit, potiùs quàm ad deſcriptionem Diomedis grammatici doctiſſimi. Itaque nihil vetabit, quin hinc reiectis odarum numeris, in ius ſuum ἐπῳδοὺς reſtituamus, inque ſuam

imparibus agemus. *liburnis*. hic præter meritum ſuum Acron à Gyraldo obelo confoditur, quòd liburnas nauiculas dicat vimine contextas, quod illum ne ſomniaſſe quidẽ arbitror, ſed eſſe fœtum puto inepti cuiuſdam ſuppoſititium. De liburnis, ait cõmentator eas dictas eſſe à Liburnia regione, aut à Libya quòd huiuſmodi nauibus vtantur mercatores Libyci. Priorẽ opinionem approbamus auctoritatibus Appiani Alexandrini in Illyrico, Suidæ, & Vegetii, lib. 4. de re militari. Poſterior videri poſſet minùs apta, niſi in eadem ſententia eſſet Iſidorus lib. 19. cap. 1. de nauibus, & Ethicus Hiſter idem ſentire videretur, vt refert Gyraldus de re nautica, vbi pro Libya dicit potius legẽdum eſſe, Libyrnia, per y græcum: ego certe & in Commẽtatore & duobus iam dictis auctoribus, ſi in dictione Libya errorẽ eſſe cenſuerimus, malim eius loco ſubſtituere Illyria: Illyrici namque iiſdem nauibus vſi dicuntur in inuadendis inſulis maris Ionii apud Appianum in Illyrico, vt omittam etiam Liburniam eſſe Illyriæ illius maioris partẽ. Verùm vt ad rem redeamus, Liburnicę naues principio leuiores & ſpeculatoriæ fuere, teſte Plutarcho in Catone. λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. id eſt, liburnicæ autem & ſpeculatoriæ & apertæ complures. Verùm omnino incertum eſt, an Mæcenas ſit vſus huiuſmodi, quem ſolus commentator ſcribit naumachiæ à Cæſare fuiſſe pręfectum. Ceteri namque penes Agrippam eius belli molem fuiſſe tradunt, etiamſi Mæcenatem magnæ auctoritatis apud Cæſarem fuiſſe Dion Hiſtoricus ſcriptum reliquerit. Certè ex Plutarcho in Antonio, Cæſarem in hoc bello legimus liburnicas quidem habuiſſe, ſed cum cataſtromatis, quas hic Commentator validas fuiſſe dicit &

constratas. Suidas de Liburnis sic ait, λιβυρνικά, νῆες ἦσαν οὐ κατὰ τὸ τριηραρχικὸν ἐσχηματισμέναι τύπον, ἀλλὰ λῃστρικώτεραι, χαλκεμβολοῦτε, καὶ ἰσχυραὶ, καὶ κατάφρακτοι. καὶ τάχος αὐτῶν ἄπιστον. hoc est, Liburnicæ naues erant non ad formam triremium ædificatæ, sed magis ad prædã rostratæ, & fortes, & constratæ, & celeritate incredibili. An Liburnum dicatur genere neutro, vt vult Lil. Gregorius Gyral. auctoritate Lucani fretus, lib. 3. Ordine contento gemino creuere Liburno; non ausim contendere: sed arbitror hoc carmen ita legendum, Ordine contentæ gemino creuere Liburnæ. *Propugnacula.* naues, arbitror, intelligit Antonianas, quæ turreis habebant; eas enim turritas appellat Virg. 8. Ænei. Tãta mole viri turritis nauibus instant. Præterea Dion historicus, de hac pugna Actiaca: Naues, inquit, Antonius ædificauerat multo hostilibus maiores, turreisq; in eis altas extruxerat, multitudinemq; in eis hominũ collocauerat, qui quasi de muro pugnarent. huic subscribẽs Plutarchus, Antoniani, inquit, è ligneis turribus, catapultas in hostem iaciebant; Cæsaris autẽ naueis Brundusij, ac Tarenti paratæ erant, non ad fastigij, roborisq; ostentationem, sed ad celeritatem, facilitatemq, fabricatæ. Ceterùm de nauibus turritis Plin. lib. 32. cap. 1. *An hunc laborem mente laturi.* non libet hic nugari, cũ ijs qui Acronem & Porphyr. nobis splendidè mẽtiuntur. quorum alter negationem, non, suam vim explicare vult in verbum, decet, quum nihil sit ineptius: alter mentem à corpore, sine mente separans, pro magna animi sollicitudine, quem laborem hic mentis nominat, non minùs futiliter accipiendam indicat, quando mens hic sit constantia & fortitudo: qua gratia Glareanus hic non immeritò reprehendit Mancinellum,

lum,qui cum illo nugatore Porphyr. idem de mēte & corpore dicendum contendit,cui non magis aptè ſubſcribit Figulus. *Alpium iuga*. quæ græcè dicuntur, τέρμα ὑπώρεια καὶ ἀκρώρεια. *Caucaſus*. Caucaſus ea Tauri montis pars eſt quæ Indiam ſpectat,vbi altitudine ſeipſum ſuperare videtur, diſtans ab India ſupra 30. millia ſtadiorum, Strabone teſte lib. vndecimo. Plinius lib. 6. cap. 17. hunc propter niueis Graucaſum nominatum ſcribit. Iſidorus lib. 14. Caucaſus orientali, inquit, lingua ſignificat candidum: vnde & Scythæ illum qui eidem monti iunguntur, Croacaſin vocauerunt. Caſin enim apud eos candor ſiue nix dicitur. *Inhoſpitalem*. illius enim vertices hieme ſunt inacceſſibiles, æſtate, propter glaciem ac niueis, bubulis caligis in tympani modum latis calceati aſcendunt. *vltimum ſinum*. Sinus qui maior maris eſt receſſus, hic eſt Gaditanus per columnas Herculis. De finibus autem maris ampliſſimis vide Strabo. lib. 2. *Non vt adſit*. Ita habent tres codices Blād. & *vt* interpretatur *ſi*. Quartus habet, *Non vti ſit auxili*. *vti*. id eſt, quo. *Militabitur*. hoc vnum eſt ex ijs verbis quæ doctiſſimo Theodoro vocantur ὁλοενεργητικὰ: qualia ea ſunt quorum actio in illud propriè ſolum tranſit, quod omnino loqui non poteſt: vt, actum agitur, vita viuitur. ſic alibi Cicero, Quo in genere etiam in republica multa peccantur. ſic apud Ouidium, Quot piſcibus vnda natatur. *Lucana mutet paſcua*. non mutaui vulgarem lectionem, etiamſi omnes codices Blandin. habeant *Paſcuis*. quòd hæc lectio mihi plenior appareat: mutare autem Lucana paſcua Calabris, ſenſu & ſtructura cum illo conuenit Salluſtij in Catilina: Nemo niſi victor pace bellum mutauit. id eſt, loco belli pacem

accepit. *Candens.* fortaſſis quod ex marmore candido extructa domus, atque in editiori loco poſita, procul reſplenduit. *Diſcinctus.* intemperans, omni luxu diffluens, metaphoricos à veſte demiſſa, ac laxa, quali inambulare ſolent homines frugiperdæ: *καταβεβλακευμένος*, iners, ſtupidus, inutilis, ignauus, *τοῦτων γὰρ ἐςὶ ὑγρὸς βίος, τοῦτ᾽ ἐςὶ εὐκαταφερὴς εἰς ἡδονάς.* cui aduerſatur, ſuccinctus, accinctus, præcinctus, *διαζωσμένος*: nõ parua nanque cura erat antiquis, quopacto cingerentur iuuenes, vt ſcribit Strabo lib. 4. de Zonæ apud Gallos menſura qua iuuenes cingi opus erat: ait enim, *ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο, ἀσκεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας, τὸν δὲ ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς ζώνης μέτρον, ζημιοῦσθαι.* id eſt, Illud quoque ipſis eſt proprium, vt ſeſe exerceant, ne pingues fiant, & ventricoſi: Si quis autem iuuenum zonæ præſcriptam menſuram excedat, multetur. Diſcinctus fuit ille Naca Perſii. *Nepos.* quod, teſte Paulo, natus poſt ſit patri quàm filius. eius autem propria ſignificatio nota eſt: At tranſlatitia, Nepotes, inquit Paulus, luxurioſæ vitæ homines appellati ſunt, quòd non magis iis rei ſuæ familiaris cura eſt, quàm iis quibus pater auuſque viuunt.

Laudatio vitæ Ruſticæ exornatæ ſumma rerum tranquillitate. Epodos Iamb. 2.

BEATVS ille qui procul negotijs,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore:
Neque excitatur claſſico miles truci,
Neque horret iratum mare.
Forúmque vitat, & ſuperba ciuium

Poten-

Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos.
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat erranteis greges:
Inutileisque falce ramos amputans,
Feliciores inserit.
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oueis:
Vel cùm decorum mitibus pomis caput
Autumnus aruis extulit,
Ut gaudet insitiua decerpens pyra,
Certantem & uuam purpura:
Qua muneretur te Priape & te pater
Siluane tutor finium.
Libet iacere modò sub antiqua ilice:
Modò in tenaci gramine,
Labuntur altis interim ripis aquæ:
Queruntur in siluis aues,
Fonteisque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod inuitat leueis.
At, cùm tonantis annus hibernus Iouis
Imbreis niueisque comparat:
Aut trudit acreis hinc & hinc multa cane
Apros in obstanteis plagas:
Aut amite leui rara tendit retia
Turdis edacibus dolos:
Pauidúmque leporem & aduenam laqueo gruem
Iucunda captat præmia:
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiscitur?
Quodsi pudica mulier in partem iuuet

Domum, atque dulceis liberos:
Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis vxor Appuli:
Sacrum vetustis extruat lignis focum
Lassi sub aduentum viri,
Claudensq́, textis cratibus lætum pecus,
Distenta siccet vbera:
Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemtas apparet:
Non me Lucrina iuuerint conchilia,
Magisve Rhombus, aut Scari:
Si quos Eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc vertat mare:
Non Afra auis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Iucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliua ramis arborum:
Aut herba Lapathi prata amantis, & graui
Malua salubres corpori:
Vel agna festis cæsa terminalibus:
Vel hœdus ereptus lupo.
Has inter epulas, vt iuuat pastas oueis
Videre properanteis domum?
Videre fessos vomerem inuersum boues
Collo trahenteis languido:
Positósque vernas, ditis examen domus,
Circum renidenteis lareis?
Hæc vbi locutus fœnerator Alphius,
Iamiam futurus rusticus,
Omnem redegit idibus pecuniam,
Quærit calendis ponere.

COM-

COMMENTATOR.

METRVM hoc ſimile eſt præcedenti. Inducit Horatius Alphiũ negotiatorem laudantẽ vitam ruſticorũ, & eã omnibus delicijs præferentẽ, quaſi pertæſum ſuæ negotiationis, aut fœnoris, & ad agriculturam ſe transferre cupientem: ſub cuius perſona, primum, quaſi per tranſitum, cõmemorat negotiorum moleſtias, & vrbanæ vitæ incommoda; deinde cõmendat delectationes ruſticorum, & ea refert quæ ab illis ſingulis anni temporibus aptiùs aguntur. *Beatus ille.* ruſticus: vt, O fortunatos nimiũ, bona ſi ſua norint, Agricolas. *Qui procul negotijs.* ſemotus, ſeparatus à moleſtijs vrbanæ vitæ, & ſtrepitu negotiorum. *Vt priſca gens.* notat aurea ſæcula quibus maiores in agris viuebant, eosq; ſine metu liberè colebant. *Exercet,* colit, proſcindit: vt, exercetq; frequens tellurem. *Suis,* proprijs, vtilibus, non aliunde locatis aut conductis. *Solutus omni fœnore.* liber ab omni debito & lucro, vt qui nec fœneretur, nec ipſe fœnus accipiat. *Neq; excitatur.* tria notat hominũ genera, militantium, negotiantium, & forenſium qui cauſis interſunt forenſibus & litiganteis placant. *excitatur* ad pugnã. mirè oſtendit incõmoda vitæ, quibus ruſtici carent, quibus nec ſomnos abrumpit cura ſalubreis. *Claſſico truci.* ſono tubæ terribili ac ſæuo. Claſſicum propriè vocatur tubarũ ſonitus, à claſſibus, id eſt equitibus, qui tubas ſemper ferebant. etiam claſſes vocantur naues ἀπὸ τῶν καλῶν, id eſt à lignis. *Horret,* timet. *Iratum.* concitatum in tempeſtatem, ſæuum. *Foruũque vitat.* liteis quæ in foro aguntur. forum propriè hic dicitur publicus conuentus, vbi lites aguntur & dijudicantur. forum etiam dicitur, vbi mercatus exercetur. *Et ſuperba ciuium potentiorum limina.*

quia

quia non curat familiaritatem diuitum, vt vrbani, neq; domos illorum frequentat, &, si obuios habuerit, non salutat, fugit salutationum officia. vt, Si non ingentem foribus domus alta superbis Mane salutantum totis vomat ædibus vndã. *Ergo aut adulta vitium propagine.* hic incipit describere quid singulis anni partibus agat rusticus, & dilucidè exequitur illorum oblectamenta. *Adulta*, matura, quæ sua habet incrementa. *Propagine*, propago, palmes est vitis quæ iam duci & propagari potest. *Altas maritat populos.* arbores dicuntur maritari, quando illis vites adiunguntur, maritat, coniungit. hic enim ita, maritat, dixit, vt alibi viduas arbores, id est, vitibus carenteis. *Populos.* species hic est posita pro specie, arbor pro arbore, populus pro vlmo: non enim populos, sed vlmos vitibus maritare rustici consueuere. *Reducta*, secreta, separata, depressa, aut certè sinuosa. *Mugientium* boũm. *Erranteis*, liberè pascenteis: vt, Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum Ludere quę vellem calamo permisit agresti. *Greges* pro armentis hic positum est. *Inutileisque*, sterileis, infructuosos. *feliciores*, fertileis, vt: Exijt ad cælum ramis felicibus arbos. quia fertiliorum arborum vera est insitio. *Aut pressa*, expressa fauis & eliquata. *Puris*, defecatis & mundis. *Mella condit amphoris*, mellis messem facit. *Mellamessio*, dicitũr mellis collectio, quia æstate mella conduntur. *Aut tondet infirmas oueis.* nam oueis æstate lanitondium patiuntur. *Infirmas.* proprium epitheton ouium, quæ neq; sui curam gerere; neque saluti suæ prouidere sciunt: præcipuè cùm onustæ sunt velleribus suis & grauatæ: nisi maluerimus naturaliter dicere infirmas, id est, delicatas, quia natura oues sunt infirmæ, & morbis obnoxiæ. *Vel cum decorum mitibus*

pomis

pomis caput.enumerat voluptates, aut potius commoditates, quas autumno conſequitur agricola. hæc autem eſt proſopopœia Autumni,qui ita deſcribitur ab Horatio ſicut pingitur, ſcilicet pomis Deus coronatus. *Decorum*,ornatum pomis. *Autumnus aruis extulit*. proſopopœia. *vt gaudet*, cũ admiratione dicit gaudere ruſticum, dum colligit fructus arborum quas ipſe plantauit,& inſeuit. *Vt gaudet*,quàm lætatur proprios labores intuens: vt, Inſere Daphni pyros, carpent tua poma nepotes. *Inſitiua decerpens*, quæ ipſe inſeuit manu legens: benè dicit inſitiua, quia ex ſemine nata degenerãt,& fiunt agreſtia. *Certantem & vuam purpuræ*, contendẽtem colore cum purpura: nam vuæ maturæ purpureum habent colorem: quę & præciæ dicuntur. *Muneretur*, munero,& muneror, vtrumque rectè dicitur in actiua ſignificatione, id eſt, dono. *Te Priape*, cuſtos hortorum. *Pater Siluane*, cuſtos agrorum & ſiluarum. *finium*,terminorum agri. *Libet iacere modò ſub antiqua ilice*,antiqua,magna,& patula:vt,Forte ſub antiqua conſederat ilice Daphnis. *Modò*, aliquando. *In tenaci*,quod hęrendo ſtringat. *Labuntur*,defluunt. *Interim*, interea dum iacet ruſticus. *Queruntur*, garriunt, querula voce ſonant. Veteres omnium animalium voces,præterquã hominum,querulas vocabant: hinc querulæ cicadæ, Maro: querela ranarum, & de bobus,atque omne querelis impleri nemus. *Obſtrepunt*,ſtrepitu & murmure ſomnos ſuadent:vt, Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro. Obſtrepunt,id eſt, ſtrepunt, nam obſtrepere propriè dicitur qui ſtrepitu ſuo alterum impedit,ſeu cõtra alterum ſtrepit. *Quod*, id eſt,quæ res. *leneis*, ſecuros,iucundos, & ſuaueis. *At cùm tonantis*. Enumerat ſtudia & commoda, quibus

per

per hiemem se exercent rustici, qui quando in agris co lendis versari non possunt, sese tradunt venationi & aucupio. *Annus hibernus.* hibernum anni tēpus, synechdochicos pars pro toto: vt, Nunc frondent siluæ, nunc formosissimus annus, pro vere. *Tonantis Iouis,* id est aëris, ex aëre fit tonitruum. sic, Iupiter humidus austris. *Imbreis niueisque comparat,* id est, vicissim parat seu colligit post tempus æstatis. *Aut trudit*, impellit, cogit. *Hinc & hinc*, ex omni parte. *Multa cane*, multitudine canum, multis canibus, numerus pro numero. Poetæ ferè fœminino genere, canes proferunt. Virgil. visæque canes vlulare. *Apros*, venatio aprorum. *In obstanteis plagas.* in opposita retia. Plagæ dicuntur maiores: retia minora sunt: vt, retia rara, plagæ. *Aut amite leui.* aucupium rusticorum. *Amite.* Ames propriè est furcula ex qua rete suspenditur ad capiendas aueis. *Leui.* leuigato: nam asperitas lignorum tollenda est quando vsui ea aptantur. *Turdis edacibus.* in vorandis oliuis. *Dolos.* Epexegesis, tendit retia dolos edacibus turdis. *Pauidúmque leporem.* epitheton naturale. *Aduenam.* transmarinam, Thraciam: vt, Strimoniæque grues: hinc, quod sit aduena, dicitur auis exotica; nam singulis annis nobis noua aduenit. *laqueo,* pedica. *Iucunda captat præmia.* per epexegesim. hæc enim omnia, Apri, turdi, lepus, grus, sunt rustico iucunda laborum præmia. *Quis non malorum quas amor curas.* Omneis malas curas facilè superat & sub se habet amoris cura: sed inter has delicias rusticas non solùm quis obliuiscitur malarum curarum, sed etiam amoris qui maximè sollicitat amātem. *Hæc inter.* inter hæc oblectamenta, has delicias rusticas. *Quod si pudica mulier.* Quòd si & hoc consequutus fuerit

agricola

agricola, vt vxorem habeat bonam & castam, est omnium mortalium felicissimus; nam illa alteram laboris partem subibit, quæ est domestica, nutriendo liberos, focum excitando sub aduentum mariti, cibos apparando, quibus se ipse Alphius magis velle vesci posteà asserit, quàm diuitum cibis accuratè præparatis. *Pudica*, casta, quæ omnibus bonis est præferenda. sic, castum seruare cubile Coniugis, vt possit paruos educere natos. *Sabina qualis*. exempla pudicitiæ & amoris, à mulieribus rusticis, sumta. Sabinorum virgines, quas Romulus rapuit, viros suos adeò dilexerunt, vt pacem inter Sabinos Romanosque facerent. *Aut perusta Solibus*. nigra, propter nimium Solis æstum, & assiduum laborem diurnum. Soles enim pro diebus ponuntur. *Pernicis*, velocis, celeris, impigri, agilis: vt, Progenuit pedibus celerem & pernicibus alis. *Sacrum*. Vestæ consecratum. Iuxta focum dij Penates positi fuere, Laresque inscripti, idcirco quòd ara deorum Larium focus sit habitus. *Vetustis*, desiccatis, non recentibus, repositis. *Extruat lignis focum*. hoc enim vitæ rusticæ & laboriosæ proprium est, amare focum, vt membra lassa reficiantur calore ignis. vbi consideranda est vxoris diligentia erga maritum & studium. *Sub aduentum viri*. Sub, quandò tempori iungitur, regit accusatiuum, quia significat paulò antè. *Textis cratibus*. caulis, septis, vt greges muniantur ab incursione ferarum. vt, Cum fremit ad caulas. Deinde crates etiam texuntur à rusticis ad mutandas pecudibus mansiones. *Latum*, pingue, fœcundum. *Distenta*, plena. *Siccet*, mulgeat, exprimat. Lucanus, Distentas siccant pecudes. *Horna vina*, nouella: sic hornam frugem, hornum

hornum pomum,huius anni,seu hoc anno collectum: hoc autem ad idioma rusticæ simplicitatis pertinet hornum vinum bibere, quod rustico dulce appareat. *Dulci dolio*,id est,vina dulcia. *Dapes inemtas apparet*, id est,non emtas,sed suo labore acquisitas. vt Virg. dapibus mensas onerabat inemtis. *Non me lucrina*, non tantùm me iuuant deliciæ vrbanæ conchilia, rhombi, scari,pisces delicatissimi, non aues nobilissimæ, quantum oliuæ pingues,hœdi,agna me iuuare possunt. *Lucrina*. Lucrinus & Auernus duo lacus sunt ad mare Baianum: In Lucrino autem abundant cōchilia & alij pisces delicatissimi. *Magisue Rhombus*,pro,Rhombúsue magis,per anastrophen. *Iuuerint*, delectauerint: vt, iuuat euasisse tot vrbes. *Rhombúsue aut scari*. pisces sunt preciosi & sapore & raritate, qui aliquando tempestate maris orientalis delati in mare Italicum, circa Italiam capiuntur,sed raro,quo nomine sunt cariores: In orientali autem mari abundat hoc genus piscium. *Intonata*, pro, intonita: rara locutio. *Hiems intonata*, tempestas concitata,vt, dum pelago desæuit hiems. *Mare*, Italicum. *Non Afra auis*,gallina Numidica, quæ magna est, & pinguissima, quam & Garamantiam vocant,& Africanam. *Attagen Ionicus*. hanc auem vocans perdicem Asiaticam, ab Ionia quæ pars est Asiæ: Attagena autē fœmella est,inter nobilissimas habita. *Quā lecta de pinguissimis*, non tantùm delectant quæ magno emuntur, quantùm quæ in agris nascuntur. *Lapathi*, Lapathum herba in cibo sumta stomachum confortat, ventrem purgat, vrinam prouocat, ructum excitat, & nauseabundis comedendi auiditatem reddit: nascitur in locis sabulosis & planis. *Graui*, ægrotanti. *Vel agna festis cæsa*. Ostendit hic frugalitatem rusticorum

qui non alijs diebus pecora mactant nisi festis, aut etiam nisi è lupi faucibus rapta fuerint; reliquis autem fere diebus fructus terræ illis cibum ministrant, quum vrbani quotidie carnibus vescantur. *Terminalibus*, in festis Termini Dei: qui dies festi celebrantur pro finibus agrorum. *Hædus ereptus lupo*. Quia cariora sunt quæ ex periculo liberantur. *Vt iuuat*, quantum delectat. *Pastas*, saturas: hoc quoque est rustico voluptati, quòd videat quantum præterea vtilitatis ex agris pecudes domū referant. *fessos*, diurno labore. *Collo trahenteis languido*, lasso: vt, Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuuenci. *Positósque vernas ditis examen domus*. Comparat apibus collectam seruorum multitudinem; nam sicut examen apum procedit ab aluearijs, sic serui, vernæ, totaque familia operi intenta suum officium exequitur. *Renidenteis*, nitidos, resplendentes. *Hæc vbi loquutus fœnerator Alphius*. vrbanissimè sub persona Alphij fœneratoris vult Horatius omnes scire, quid iucunditatis habeat vita rustica, quam fingit Alphium meditari, & viuere velle relicto fœnore vrbano, sed cō suetudinem vitæ in omnibus tantum posse ostendit, vt ab ea, cui assueuerit, nemo posset discedere: quemadmodum Alphius, laudauit quidem vitam rusticam, & ad eam se parauit; sed contiuuò memor iduum, & kalendarum, redijt ad antiquam vitam. *loquutus*, est. *Iam iam*, mox. *Rusticus*, de fœneratore. *Omnem redegit*, collegit, cōgregauit, redegit in vnū, & exegit à debitoribus pecuniam, iam cōparaturus prædia, sed rursus stimulatus vsuræ cupiditate, quęrit kal. sequentibus eam dare fœnori. *Idibus pecuniam*, vsui datā & fœnori; nam olim Idibus exigebātur vsuræ: vt Cic. Prætermitto ruinas fortunarū tuarū, quas omnes impendere tibi pro-

ximis Idibus ſenties. *Ponere*, deponere, in fœnus dare.

CRVQVIVS.

BEATVS agricola non tantùm quòd rebus ijs omnibus abundet quæ ad vitæ cultum neceſſitatemq́ue pertinent, quantùm quòd in ſumma animi tranquillitate vitam peragens, nullis angatur malis ijs quæ miſerè ſollicitant animos, vitamq́; perturbant illorum qui vrbanis moleſtijs aguntur, quos metus terrent, ægritudines exedunt, mille libidines incitant, & multæ futiles lætitiæ exultanteis, languidis liquefaciunt voluptatibus. *Procul negotijs*. Procul, ſiue aduerbium, ſiue præpoſitio, nunc ablatiuo iungitur: idq́; frequentius, vt hic. deinde Tacitus: Nec procul cæde aberam. nunc accuſatiuo. Plin. in natur. hiſtoria, Villa eſt Campaniæ haud procul Neapolim. Liuius, Locus procul muros ſatis æquus agendis vineis fuit. *Neque*. hic codices Bland. bis habent, neque; Lambinus ſemel: Libri impreſſi ferè omnes, nec, nec: ſed parùm intereſt. *Mella condit amphoris*. habet hic Commentator duo vocabula, puta, mellameſſio, & lanitondium, quę arbitror non inueniri apud alios ſcriptores claſſicos: mellationē habemus apud Columellam & Plin. At nō inuenio, quid illi reſpondeat alteri, nec etiam lauatio, quod fingere licet, idem notare poteſt: noluì tamen omittere, quin, quod ſine vllis lituris adnotatum vidi, his ſcriptis insererem, præſertim quòd viderem hinc deductionem, illinc cōpoſitionem non eſſe abſurdam. *Autumnus aruis extulit*. cod quatuor habent, *Autumnus agris extulit*. quæ lectio minus placet, propter hoc Feſti, Aruum dicimus agrū necdum ſatum: ſed & altera æquè eſt ſonora. *Certantem & vuam purpura*. ijdem codices habent,

bent *purpura*. quæ lectio per eclipsin præpositionis plenior apparet. *libet iacere modò sub antiqua ilice*. hic secta est hæc Epodos in duobus codicibus Bland. & Buslidiano vno, his verbis: Introducit fœneratorem laudantem vitam quietam, sed tamen propositum non deserentem: quasi alia sit hæc Epodos à priori. atque hanc lectionem propugnare videtur Glareanus, contra Mancinellum, verùm ego Mancinello potius subscripserim; cur enim non erit perpetua laus vitæ rusticæ sub persona Alphei, etiamsi priores quidem versus operam rusticam, posteriores autẽ vitæ eiusdem & amœnitatem delinient & commoditatem? profectò existimo hanc sectionem nõ tam esse aptam quàm ab inepto aliquo doctore profectam. *Labuntur altis interim ripis aquæ*. codex antiquissimus habet *riuis*. quod mihi magis arridet, tum propter proprietatem verbi, labuntur, tum propter præpositionem, ab, quæ erat adscripta, sic, ab altis riuis labuntur aquæ. *Iucunda captat præmia?* quanta hæc laus est rusticationis? quæ nullis rebus inferior est vrbana vita, cuius si delicias in cibis spectes, qua in re vrbani non minimam vitæ iucundæ partem ponere cõsueuerunt, nemo infitiabitur rusticos præter fructus terræ suauissimos cibos nullo cogente creatos, omnibus modis ea in re illis superiores esse. nam quæ ipsi in cibos delicatissimos admittere libenter solent, ijsdem illis non carent rustici, & iucundius conuiuantur: quippe qui de suo præter studium & laborem in captandis feris, nihil impendant, quando splendidioribus ciuibus, magna plerumque suarum rerum iactura epulari sit necesse. De delectu autem & apparatu ciborum qui huic loco seruire potest, legenda est satyr. 4. libr. 2.

Umber et iligna nutritus glande, &c. *Terminalibus.* Siculus Flaccus. termini in terra collocabantur, consecrabanturq; cæsa immaculata hostia à dominis, qui confines agros possidebant; &, vt opinor, quotannis terminalibus agnas cędebant, iucundeq; epulabantur. *Omnem redegit idibus pecuniam.* sic habent quatuor codices Blan. & Buslidiani duo cum Carrionis codice, non *etiam relegit:* atque illam arbitror esse genuinam lectionem, quia nihil est opus accipere cōmodatò quod domi habes: nam redigere pecuniam, propriè est in vnum reducere: in qua significatione relegere verbum est translatitium, nec fortasse nisi Horatio hoc loco cognitum, idque ex sententia Acronis illius fictitij; at redigere & Ciceroni vsitatum est & alijs antiquis scriptoribus. Cic. pro L. Flacco. Quid si ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita? si redacta? Idem in Verrem. Deinde bona vendit, pecuniam redigit. Plinius epist. 9. lib. 3. Sestertium quadragies redegi. *kalendis ponere.* Eclipsis huius orationis, in fœnore: ponere autem in fœnore dicimus pro fœnerari, vt 1. Sermon. satyr. 2. Diues agris, diues positis in fœnore nummis.

Ad Mecenatem Iambica epodos 3.
Execratur allium quod apud Mæcenatem ederat, cuius æstu torquebatur.

Parentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit:
Edit cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia,
Quid hoc veneni sæuit in præcordijs!
Num viperinus his cruor

Incoctus

Incoctus herbis me fefellit: an malas
Canidia tractauit dapes?
Vt Argonautas, præter omneis candidum
Medea mirata est ducem:
Ignota tauris inligaturum iuga,
Perunxit hoc Iasonem:
Hoc delibutis vlta donis pellicem,
Serpente fugit alite:
Nec tantus vnquam siderum insedit vapor
Siticulosæ Apuliæ:
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarsit æstuosius.
At si quid vnquam tale concupiueris
Iocose Mæcenas, precor
Manum puella sauio opponat tuo,
Extrema & in sponda cubet.

COMMENTATOR.

METRVM Trimetrum & Dimetrum Iambicum. Execratur Horatius allium, quod multis rebus ostendit incommodum propter nimium calorem, quo afficit in cibo sumtum illos qui illud edunt. *Parentis olim si quis.* id est, si aliquis fuerit tam impius in patrem vt illum strangulet, edat pro supplicio allium, quod est cicuta multo execrabilius. *Edit cicutis.* Sic loquebantur antiqui, vtinã edim, edis, edit; edimus, editis, edint. *Allium.* Alium dicendũ est per vnicum l. quia.a.corripitur: sic etiam produxit Virgilius, per epenthesim, Allia serpillumque herbas contundit olenteis. *Cicutis.* Cicuta herba venenata, quæ vertit in amentiam eos à quibus est comesta. *O dura messorum ilia.* Admiratur rusticos & messores, qui & comedere alium, & illius fœtidissimũ odorem valeant sustinere. *O dura ilia,* for-

tia præcordia, quòd tam olenti cibo, & æstuante non lædantur sed reficiantur: vt Virgilius; Thestylis & rapido fessis messoribus æstu, Allia serpillumque herbas contundit olenteis. *Quid hoc veneni*, id est, quantum hoc venenum ardet in præcordijs meis. *Num viperi.* vtrum sanguis viperæ serpentis his herbis incoctus, id est, immistus, me fefellit? *Canidia tractauit dapes.* Canidiæ nomine Gratidiam Neapolitanàm vnguentariam vult intelligi, quàm vt veneficam Horatius semper insectatur, & quia non licet aliquem suo notare nomine, poetæ proprijs nominibus solent effingere similia. sic Virgilius in Bucolicis pro Citheride Lycoriden nominat. *Ut Argonautas.* Ordo huius est: Postquàm Medea mirata est Iasonem ducem, præter omneis Argonautas, candidum, hoc veneno, id est, allio perunxit illigaturum iuga insolita tauris indomitis, vt eum muniret aduersus vim taurorum flammas vomentium, qui prius iugo ab illo subijciendi erant, quàm aureum vellus auferret. notat hanc fabulam: Iason dum responso Apollinis Colchos peteret ad tollendum vellus aureum, hoc prius obtinere non potuit, quàm tauros ferocissimos ignem spiranteis è naribus, sub iugum mitteret: hunc autem cùm vidisset Medea Oetæ regis Colchorum filia veneficarum maxima, statim adamare cœpit, vtpote iuuenem pulcherrimum, cuius consilio, & magicæ præsidio Iason, & tauros subiugauit, & peruigilem serpentem interfecit, & aureum vellus abstulit; deinde tauris proscissum agrum conseuit hydræ interfectæ dentibus, de quibus è terra seges armatorum surrexit, qui primo impetu in Iasonem facto quum nihil proficerent, postcà mutuis vulneri-

vulneribus conciderunt: Iaſon autem Medeam ſecum abduxit & in vxorem habuit, ſed dum ei ſuperinduceret pellicem Glaucen filiam Creuntis regis, hæc illi dedit tunicam veneno infectam, quam cùm Glauce induiſſet, eius incendio conſumta perijt. Poſtea Medea non ferens iram indignantis contra ſe, Iaſonis, curru alatorum ſerpentum fugit, interfectis prius ſuis ex Iaſone filijs Medo & Mermero. *Vt argonautas. vt*, id eſt, poſtquam. *Argonautas.* Argo dicta eſt nauis qua Iaſon vectus eſt Colchos, vnde ſocij eius vocati ſunt Argonautæ. *Candidum.* pulchrum: vt, candida Maia, candida Daphnis, candida Dido. vt, Candidus inſuetum miratur limen Olympi. *Mirata eſt.* adamauit. *Ignota*, inſueta, grauia, & ponderoſa. *Illigaturum iuga*, id eſt, iugis iniectis ſubacturum tauros igniuomos. *Perunxit hoc Iaſonem.* vt per hoc etiam arte magica eum flecteret in amorem ſui. *Hoc delibutis.* perfuſis, hoc allij ſucco. *Donis.* veſtibus. *Serpente alite.* pennatis draconibus currui iunctis. *Nec tantus vnquam.* non tanto ardore ſiderum ſiccata eſt Apulia, quanto ardore teneor comeſto allio. *Inſedit*, incubuit, inuaſit Apuliam. *Vapor*, calor, æſtus. *Nec munus humeris efficacis Herculis.* Neſſus Centaurus vulneratus ab Hercule in raptu Deianiræ & ſui vlciſcendi auidus, ſuo ſanguine intinctam lanam, qua ſe cruentum terſerat, Deianiræ dedit, docens ab Hercule ſe vehemẽter poſſe diligi, ſi ex ea confectam tunicã daret Herculi induendam: quæ credula, cùm præcepta Neſſi ſeruaret, Herculi cõfectam obtulit tunicã. Hic, mox vt eã indutus eſt, tãto ardore corripitur, vt ipſe ſibi ſuos artus dilaniaret, & ad extremũ, cùm dolore victus eſſet, in Oeta monte conſtructa pyra, ſeſe in ignem conijceret, qui purgatus

corpore,dicitur in numerum deorum receptus.hoc argumentum ideo ab Horatio hic positum est,vt doceret quouis ardore,allium comesum esse ardentius. *Efficacis*, laboriosi & fortis, cui ad effectum omnia patebant. hoc epitheton Herculis est perpetuum. *Inarsit*, inflammatum est. *Aestuosius*, ardentius. *Quod si quid vnquam tale*. si vnquã volueris allium comedere, precor vt puella manum suam opponat tuo osculo,nec sinat se osculari à te. *Tale allium iocose Mæcenas*. solitus enim fuit Horatius, vrbanè iocari cum Mæcenate. *Iocose*.vel, vt futuras sui ioci lacerationes vitet, vel vt illi suos iocos cõmendet. *Sauio opponat tuo*.amoris ocusculo. *Extrema & in sponda*. id est, in extrema parte lecti, nõ vnà in lecto tecũ;vt illius cupiditate expellatur tibi cupiditas edẽdi allij. *Cubet*.ne acri fœtore offendatur.

CRVQVIVS.

SENILE *guttur fregerit*. ἐπίθετον παθητικὸν. guttur frangere improprium est, pro eo quod propriè dicitur frangere ceruicem. Græcè significantius & magis propriè λαιμοτομεῖν, iugulare, τραχηλίζειν. *Edit cicutis*. sic habent quatuor codices contra vulgarẽ lectionẽ. *Edit*. eius formæ adhuc habemus, sim, velim, faxim; quod notauit Nannius in suis Miscellaneis, à quo nõ dissentit Lambinus ex Victorio & antiquis codic. *Quid hoc veneni*. sic Lambini expositio vehementer placet per subintellectionẽ prouocabuli,quod: nimirum, Quid hoc veneni est quod sæuit in præcordijs? Commentator autem,quid,reddit,quantum; sed eam significationem non facilè arbitror apud alios scriptores inueniri posse. Bonfinis legit queis,vt sit prouocabulum messorum,sed parùm aptè meo iudicio. An allium l. simplici scribi debeat, vt vult Commentator; omnino dubito:

bito: non negarim hoc tamen si ab, oleo, verbo deduci verum sit, vt vult Isodorus: vnde quidam aleum scribendum putarunt, quos reprehendit Sosipater: malim certè non recedere ab vsu doctorum, qui vnanimiter omnes per ll. duplex scribunt, præter vnicum Pomponium Etusium, vt refert Pomponius Fortunatus. 11. Columellæ cap. 3. *Malas Canidia tractauit dapes.* malè contrectauit, veneficio aliquo malas reddidit. vim allij tam sibi Horatium aduersum & inimicũ sensisse mirum videri nõ debet, cùm fuerit natura mirum in modum & temperatura calidus & adeo pyrrocholos, quod de se ipse testatur, vbi inquit: Irasci facilis tamen vt placabilis idem. Est enim & allij vis calida, aridaque & acris, atque mordax: nautis tamen & messoribus aptissima, tum quòd vitiositatem aquarum, quas vtrique copiosas ingerere solent, & sudorum copiam & pestilentium humorum aerisque & omnem venenorum perniciem temperet atque emendet, nec sitim tamen accendat & flatus omnium eduliorũ maxime discutiat. vide Galenũ lib. 12. methodi med. Etsi Diosc. lib. 2. ca. 146. inflationes creare scribat, vt annotauit Pantinus medicus. *Siticulosa*, aridæ, πολυδίψιον: eodem modo aliqui existimant exponendum illud Hõmeri: καὐκεν ἐλέγχιστος πολυδίψιον Ἄργος ἱκοίμην: alij verò πολυδίψιον interpretantur, desiderabile ac amabile: in qua sententia est Athenæus lib. 10. *Sauio.* Sic legitur in scriptis codibus, non suauio: hinc etiam sauiari, hæc mihi aliquanto amabiliora videntur, quàm Suauium & Suauiari: hinc etiam Commentator vtitur Diminutiuulo, ocusculum, quod apud neminẽ alium inueni. *Extrema & in sponda cubet.* non ineptè nec inconcinnè quis extrema cubare sponda cum eo dici poterit, qui

cùm illi quidem cõgruit,ſed diminute,exiliter,& non vndequaque perfectè,vt ſi diligat,ſed amore inchoato & imperfecto : cùm ſententiam opinionemq́ue cum alio communem tuetur, ſed non ex animo omnino & ex omni parte conſentiente.

In Volteium Menam libertum Pompeij Magni Epodos Iambica. 4.

Lupis & agnis quanta ſortitò obtigit,
Tecum mihi diſcordia eſt,
Ibericis peruſte funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet ſuperbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Vidéſne ſacram metiente te viam
Cum bis ter vlnarum toga,
Vt ora vertat huc, & huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumuiralibus
Praconis ad faſtidium,
Arat falerni mille fundi iugera:
Et Appiam mannis terit:
Sedilibuſque magnus in primis eques
Othone contemto ſedet.
Quid attinet tot ora nauium graui
Roſtrata duci pondere
Contra latrones, atque ſeruilem manum,
Hoc hoc tribuno militum?

COMMENTATOR.

ASPERRIME inuehitur in Menam Pompeij Magni libertum, qui cùm ſeruus fuiſſet, de ſeruili conditione ortus, ita paulatim diuitijs creuit, atque iniquis

artibus

artibus subuectus est, vt eques ab Augusto prius factus, tandem peruenerit ad dignitatem tribunitiam: vnde quum nimis superbiret, & suæ conditionis immemor, alios despiceret; Horatio factus est inimicus. hic autem Mena fuit Pompeij Magni libertus, postea præfectus classis Sexti Pompeij, aduersus Augustum bella gerentis, qui primùm cum sua classe ad Cæsarem transijt: deinde ad Sextum Pompeium redijt, postremò ad Cæsarem reuersus est. *Lupis & agnis.* ex professo dicit sese inimicum Menæ: quanta, inquit, est discordia naturali sorte inter lupos & agnos; tantam ego profiteor mihi esse tecum o Mena. Omnes autem inimicitiæ aut à natura proficiscuntur, quales sunt inter bruta; aut à voluntate per electionem, quales sunt hominum inter se. *Sortitò.* sorte naturæ, seu instinctu: aduerbium est qualitatis, non etiam euentus pro fortuitò, vt legerunt aliqui. *Tecum mihi discordia est.* Eclipsis dictionis, tanta. *Ibericis*, Hispanicis, quia in Iberia, id est, Hispania plurimum sparti nascitur, vnde funes fiunt. *Perusta funibus latus*, id est, habens latus valde cæsum, tanquam vilis seruus, vt notas adhuc habeas in lateribus, & dorso: vult enim significare illum olim seruum, in Hispanica nauigatione, valde cæsum fuisse. *Perusta latus, Perusta crura.* synechdoche; vt, lacrymis oculos suffusa niteneis. *Perusta crura.* qui habuisti crura vincta, & excruciata: *dura*, id est, ferrea compede. *licet superbus.* quamuis habeas ingentem pecuniã; tamen nobilis esse non poteris. nunquam enim diuitiæ efficient vt nõ sis libertus. *fortuna*, felicitas. *Vidés ne sacrũ.* vidés ne quomodo omnes conuertant ora sua, cùm togatus incedis per sacram viam, indutus togam sex vlnarum, nimis, scilicet, longam, & exten-

& extenta habens brachia in modum veli: vt, Tullius velis amictos non togis. *Sacram*. ſacra via Romæ erat quæ ducebat ad Capitolium.cùm incedis, inquit, magna pompa ornatus, ad Capitolium, populus iuſtè indignatur. Tribunis & nobilibus moris erat prolixas quidē habere veſtes, ſed non minus longas & amplas. *Vertat*, conuertat. *Euntium*, prætereuntium hominū. *Liberrima indignatio*, id eſt, iuſtiſſima, ſeu apertiſſima: liberrimum populi iudicium, quod liberè redarguit & ſine timore, quod vtiq; iuſtum eſt: indignatio enim aut libera eſt, aut tacita: libera, eſt aperta ſine vllo timore: tacita autē qualis erat illa de Chryſogono Syllæ liberto, quem potentiſſimum quidem indignabantur Romani, ſed id palam loqui non audebant. *Sectus flagellis hic*. hæc quaſi indignantis populi verba ſunt in Menam. *Sectus*, grauiter cæſus. vt Iunenalis, Secat ille flagellis. *flagellis triumuiralibus*. Triumuiri capitales erant, qui verberabant & necabant à conſulibus damnatos: & Triumuiri hic accipi videntur, pro quibuſuis iudicibus; nam omnibus poteſtatibus ſeruos cędendi ius erat. Triumuiratus capitalis, trium virorum poteſtas eſt, quorum iuſſione rei flagellis quibuſcunq; vel cruciatibus puniebantur: Triumuiri autem ſunt ipſi qui vnam poteſtatem habent in tres diuiſam, & vnuſquiſque illorum Triumuir vocatur, quaſi vnus vir de tribus. *Præconis ad faſtidium*. eclipſis dictionis, vſque, vt ſenſus ſit, vſque ad faſtidium præconis: Nam ad præconis vocem flagellabantur noxij. *faſtidium*, ſatietatē. *Arat*, excolit. *Falerni*. Falernus mons Campaniæ optimi vini ferax: hæc autem verba referenda ſunt ad Italiæ ſitum, vbi ligatis ad arbores vitibus, omnes arantur vineæ. *Et Appiam*. viam qua itur ad agrum Falernum, cuius

cuius occaſione notat Menam nimis mollem & delicatum, qui non pedibus iter ad ſuos agros faceret, ſed equis,non quibuſlibet,ſed mannis, quod eſt virorum principum: Manni autem equi ſunt quos vulgo Burdones vel Burichos nominamus. *Sedilibusq́, magnus in primis eques*.hoc eſt,in ſedilibus primis equitum ſedet,contemto Othone. Nam L. Roſcius Otho trib. plebis lege ſua iuſſit ex infimo genere hominum equitem fieri non licere, ſed ex certis ordinibus homines voluit venire ad ſummos gradus honorum: iccirco quatuordecim gradus in theatro ſenatui ſepararat, ex quibus primi Tribunitijs poteſtatibus vacarent: at iſte Menas quum eſſet libertus, contra hanc legem venit ad primum honoris gradum. huius autem legis meminit Iuuenalis inquiens, Sic libitum vano qui nos diſtinxit Othoni. *Quid attinet*. oſtẽdit tunc temporis ex ſeruili conditione latrones collectos nauali diſcurſione Italiam deuaſtare, contra quos Romanus dirigebatur exercitus: itaque quid attinet,cum ingenti indignatione dictum eſt: id eſt, quid prodeſt armari claſſem ab Auguſto contra ſeruos, ac fugitiuos quos armauit Sextus Pompeius, ſi Mena ſeruus ac latro tribunus eſt militum & claſſis præfectus? *Roſtrata*. Roſtra dicũtur ſummæ partes nauiũ ære & ferro munitæ.

CRVQVIVS.

LVPIS *& agnis* de naturali odio quorundam animalium inter ſe,atque rurſum de amicitia,Plin lib.10. cap. 74. callent enim cuncta animalia ſciuntque non modò ſua commoda, verùm & hoſtium aduerſa, norũt ſua tela, norunt occaſiones, quod vt pro ſolerti,ita & ſedula natura in omnibus id fieri animantibus, diſputat

ſputat egregiè Cicer. offic. 1. In eos autem omnes hoc accõmodari prouerbiali ſermone poteſt, qui tacito ac naturali quodam inter ſe odio, diſſimillimiſq; ingenijs præditi ſunt. *Tecum mihi diſcordia eſt*. Nam iuxta illud Euripid. ἤδη νοσῶδες τοῦτο τοῖς ἀμείνοσιν ὅταν πονηρὸς ἀξίωμ' ἀνὴρ ἔχῃ. hoc eſt, valde hoc moleſtũ eſt melioribus, quã do vir malus obtinet dignitatem. *Licet ſuperbus ambules*. velut qui Iunonis ſacra ferret, ait ſaty. 3 lib. 1. de Hermogene Tigellio. huiuſmodi hominũ genus Græcis ſignificanter dicitur, σεβαρεύεσθαι, hoc eſt, inſoleſcere & cum faſtu omnia agere: & perquàm venuſtè, prouerbialiq; ſchemate, Mãdronis ficulna nauis, is dicitur, qui præter meritum ad opes & felicitatem euectus eſt, nec priſtinæ conditionis memor, præſenti rerum ſucceſſu inſolenter abutitur. *Cum bis ter vlnarum toga*. Lãbinus ex impoſtore Porphyrione, (quaſi illius eſſent Porphyr. docti verba) refert iuſtam togæ magnitudinẽ ſex vlnis conſtitiſſe. ego, vt in commentatore videre licet, in adnotationibus manu ſcriptis nihil tale inuenio: ſed contrà, Horatiũ certum eſt notare togæ nimis magnam amplitudinem in Mena, quod etiã ſignificare legimus Ciceronem 2. in Catilinam: Quos pexo, inquit, capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos non togis: quorum omnis induſtria vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur: in his gregibus omneis aleatores, omnes adulteri, omnes impuri impudiciq; verſantur. hanc integram ſententiam appoſui, quòd multũ faciat ad declarationẽ huius loci. *Othone contemto ſedet*. non diſſentit hic locus, ſi luxum ſpectes & molliciẽ, ab eo ſat. 2. li. 1. Malthinus tunicis demiſſis. &c. De lege Theadrali lata, a. L. Roſcio Othone, vide Alexandrum ab Alexandro lib. 5. cap. 16.

In Canidiam Veneficam,
Epodos Iambica 5.

At ò deorum quicquid in cœlo regit
Terras & humanum genus,
Quid iste fert tumultus? & quid omnium
Voltus in vnum me truces?
Per liberos te, si vocata partubus
Lucina veris affuit:
Per hoc inane purpuræ decus precor:
Per improbaturum hæc Iouem.
Quid, vt nouerca, me intueris? aut vti
Petita ferro bellua?
Vt hæc trementi questus ore constitit
Insignibus raptis puer,
Impube corpus, quale posset impia
Mollire Thracum pectora:
Canidia breuibus implicata viperis
Crineis, & incomtum caput;
Iubet sepulcris caprificos erutas,
Iubet cupressus funebreis,
Et vncta turpis oua ranæ sanguine
Plumamq; nocturnæ strigis,
Herbásque quas Iolchos, atque Iberia
Mittit venenorum ferax:
Et ossa ab ore rapta ieiunæ canis
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana per totam domum
Spargens Auernaleis aquas,
Horret capillis, vt marinus, asperis
Echinus, aut currens aper.
Abacta nulla Veia conscientia,
Ligonibus duris humum

Exhau-

Exhauriebat ingemens laboribus,
Quo posset infossus puer
Longo die bis, terue mutata dapis
Inemori spectaculo:
Cum promineret ore quantum extant aquam
Suspensa mento corpora
Exsecta uti medulla, & aridum iecur,
Amoris esset poculum:
Interminato cum semel fixa cibo
Intabuissent pupulæ.
Non defuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam:
Et otiosa credidit Neapolis
Et omne vicinum oppidum:
Quæ sidera excantata voce Thessala
Lunamq; cælo deripit.
Hic inresectum sæua dente liuido
Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? o rebus meis
Non infideles arbitræ
Nox, & Diana, quæ silentium regis,
Arcana cùm fiunt sacra:
Nunc nunc adeste: nunc in hostileis domos
Iram atque numen vertite:
Formidolosæ dum latent siluis feræ,
Dulci sopore languidæ:
Senem, quod omnes rideant adulterum
Latrent Suburanæ canes,
Nardo perunctum, quale non perfectius
Meæ laborarunt manus.
Quid accidit? cur diræ barbaræ minùs
Venena Medeæ valent

Quibus

Quibus superbam fugit vlta pellicem
Magni Creuntis filiam,
Cum palla, tabo munus imbutum, nouam
Incendio nuptam abstulit ?
Atqui nec herba, nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit vnctis omnium cubilibus
Obliuione pellicum.
Ah, ah, solutus ambulat venefica
Scientioris carmine.
Non vsitatis, Vare, potionibus
(O multà fleturum caput)
Ad me recurres: nec vocata mens tua
Marsis redibis vocibus.
Maius parabo; maius infundam tibi
Fastidienti poculum:
Priúsque cælum sidet inferius mari
Tellure porrecta super:
Quàm non amore sic meo flagres, vti
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, iam non, vt antè, mollibus
Lenire verbis impias:
Sed dubius vnde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces.
Venena, magnum fas, nefasque: non valent
Conuertere humanam vicem.
Diris agam vos, dira detestatio
Nulla expiatur victima.
Quin, vbi perire iussus expirauero:
Nocturnus occurram furor;
Petámque voltus vmbra curuis vnguibus:
Quæ vis deorum est Manium:

Et inquietis assidens præcordijs,
Pauore somnos auferam.
Vos turba vicatim hinc, & hinc saxis petens
Contundet obscenas anus.
Post insepulta membra different lupi,
Et exquilinæ alites.
Neque hoc parenteis, heu, mihi superstites
Effugerit spectaculum.

COMMENTATOR.

HANC epodon scripsit Horatius in execrationem Gratidiæ veneficæ mutató nomine, pro Gratidia Canidiam ponẽs; decreto namq; cautũ fuit vt nemo publicè nominatim alicuius vitia carperet: hæc autem Gratidia Varum quendam adamauit, quem cùm in amorẽ sui flectere nequisset, furtim raptũ puerũ quendam patritium, humiq; mento tenus defossum necauit, vt ex eius cadauere, arte Necromantica, sua maleficia adimpleret. hic sciendũ est quòd Necromantia seu Necyomantia, quã hic describit Horat. differat à Sciomantia: nam Necromantia est, maleficium quod fit ex hominis cadauere aut ad aliquid diuinandũ, vel vt hic, ad hominum menteis permutandas in amorem, vel odium: νέκρος enim mortuus, & μαντεία, diuinatio est: Sciomãtia autem est euocatio vmbrarum ab inferis; quod fit per Magicæ artis præstigium vt aliquid futuri ex ipsis vmbris dignoscatur: σκία enim vmbra dicitur; sicut de Phitonissa legimus. In exordio itaque huius epodi verba sunt exclamantis pueri, & deprecãtis veneficas: posteà describit poeta omnẽ apparatum futuri maleficij: deinde inuocationẽ noctis, & cetera verba Canidiæ: postremò imprecationem iam morientis pueri. *At o deorũ.* exordiũ ab exclamatione pueri prætextati, mirè abruptum,

ptum: vt, At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis: huiusmodi sunt Comica initia, quæ ex abrupto incipiunt: vt, Vos istæc intro auferte, abite. *Quidquid*. i. quæcunq; potestas deorum terrena & humana gubernat. *Quid iste fert*, hoc est, vult. vt, In noua fert animus. *Et quid omniũ voltus in vnũ me.* contra me solum volunt. *Truces*. austeri. Omnium vultus earũ dicit, quæ cũ Canidia consciæ in rapiendo puero, & ministræ sceleris eius fuerunt. *Per liberos*, tuos, o Canidia te precor, si aliquando verè parientẽ te Lucina iuuerit, quasi dicat, Canidiã nũquam peperisse, sed puerũ sibi supposuisse, quòd esset sterilis. *Lucina*, Diana: inuocatur à parientibus, dicta Lucina quòd præsit nascentibus in lucem. *Per inane hoc*. Quo magis exaggeret atrocitatem huius sceleris, prætextatum, ac per hoc mollem, & delicatum hunc introducit puerum: Decus ergo purpuræ apud illam inane fuit, quia nihil proficeret ad misericordiam, cuius adspectu nihil commota, in illum, tanquam in quemlibet sæuiret. *Per hoc purpuræ decus*, id est, per prætextam meam, quæ indicium est meæ nobilitatis. *Improbaturum*, damnaturum, puniturum, vindicaturum. *Iouem*. qui vindex est malorum. *Hæc*. maleficia. *Quid vt nouerca me intueris*. quia nouercæ in alienos filios iniustæ esse, & sæuire solent. *Petita ferro bellua*. sunt enim belluæ plurimæ, quæ, cùm ferro petuntur, crudeliores fiunt, vt aper, vrsus. *Vt hæc trementi questus ore constitit*. hucusque loquutus est puer. sequentia verba sunt poetæ, quorũ hic est ordo, vt puer questus hæc trementi ore constitit, Canidia implicata crineis, raptis insignibus pueri, iubet aduri flãmis Colchicis impube corpus, quale posset mollire impia pectora Thracum. *Vt*, postquam. *Cõstitit*, tacuit, aut stetit.

aut ſtetit. *Inſignibus raptis.* inſignia pueri vocat illius ornamenta bullam & prætextam. *Impube.* ἄνηβον. tenerum & delicatum. *Quale.* intelligitur tale. *Poſſet mouere impia.* id eſt, barbara, dura. *Thracum*, id eſt, etiam Thracum pectora barbara mouere poſſet: tale eſt illud Virgilij, Quis talia fando Myrmidonum, Dolopumue, aut duri miles Vlyſſei, temperet à lacrymis? quaſi dicat, etiã hoſtes, fando talia, nõ temperarent à lacrymis: quo pacto nos Troiani, à lacrymis temperemus, fando talia? *Canidia breuibus implicata viperis.* ἀνακόλουθον habitum Canidię furialem deſcribit: nam ſicut furiæ infernales, pro capillis habent angueis, & ſerpenteis; ita & iſta in veneficio hoc componendo furibunda ſtabat. *Breuibus.* quia nulla de ſerpentibus breuior eſt, qua non ſit & peior. *Implicata crineis.* quaſi hoc exigeret ars maleficorum, vt implicarent ſuos crineis ſerpentibus. *Incomtum.* impexum *Iubet ſepulcris.* ſignificat hæc ſacrificia eſſe infernalia & malefica, dum caprificos ſepulcris extractas, & cupreſſus infauſtas, cum reliquis hic vult adhiberi, quaſi dijs inferis ſacrificatura. *Caprificos.* Caprificus, ſpecies eſt fici ſilueſtris, adeò penetrabilis, vt ſaxa etiam ſepulcrorum perrumpat. Hic autem dicit non vndelibet, ſed ſepulcris erutas, quòd inferna eſſent ſacrificia. *Cupreſſus funebreis.* inferis conſecratas & funeri aptas, quia funeribus adhibebantur: vt, ferales ante cupreſſus conſtituunt: nam vt cupreſſus reciſa nunquam repullulat, ita mortui non redeunt ad vitam: cupreſſus autem & per ſecundam & quartam declinationem effertur. *Et vncta turpis oua ranæ* ordo eſt, & oua plumamque nocturnæ ſtrigis, vncta ſanguine turpis ranæ, &c. *vncta*, imbuta. *Turpis.* deformis, veneficijs apta eſt rana, & inferna. vt Iuuenal. Et ſtygio ranas in

nas in gurgite nigras. aut turpis, id est, grandis: vt, cui turpe caput: cuiusmodi ranæ, rubetæ dicuntur. Iuuenal. Ranarum viscera nunquam Inspexi.. idem, miscet sitiente rubetam. *Nocturnæ strigis*. Strix nomen auis, malum omen habentis, quæ stridorē nocturnum pro cantu habet, de qua Lucanus: Quod trepidus bubo, quod Strix nocturna queruntur.. *Herbas*. magicas. *Quas Iolchos*. vrbs est Thessaliæ, quæ regio venenorum ferax est. *Iberia*. non Hispaniā dicit, sed illam quæ est in Ponto, herbis magicis abundante. vnde Virgil. nascuntur plurima Ponto. *Et ossa ab ore*. non quòd verè ab ore ieiunæ canis denteis tollere potuerit, sed animū retulit maleficorum, qui ex impossibilibus effectum sibi promittunt. *flammis aduri Colchicis*. hoc est, magico ritu præparatis incendijs & per veneficia accensis, quod propter Medeam Colchicam dictum est, huius artis peritissimam, quæ vestem pellici suæ datam, vnà cum ipsa & tota domo regia conflagrari fecit, nō ignis quidem ardore, sed incantatione. *At expedita*. cincta, succincta, ne defluentes vestes impedimento essent. *Sagana*. malefica, ex conscijs vna & Canidię subministra: sic & Virgilio inducitur Amaryllis. *Auernaleis*. infernaleis; sumtas ex Auerno lacu, quà dicitur ad inferos esse descēsus: Sparserat & latices simulatos fontis Auerni. *Horret capillis*. horrida apparet. *Asperis*. erectis ipso sacrorum furore. Lucanus, Erectis discissa comis, & inhorruit armos. *Echinus*. semipedalis piscis in modum Ericij, asper, & setosus. *Currens aper*, furens. *Veia*. nomen eius est quam vult esse Canidiæ sociam. ordo est, Veia nulla mali conscientia abacta, exhauriebat humū duris ligonibus, ingemēs laboribus. *Abacta*. quæ nulla cōscientia à maleficiis abigi poterat; nullius enim mali

ſibi non gaudebat eſſe conſcia. *Humum exhauriebat.* effodiebat vt puer infoderetur. *Longo die*, æſtiuo. *bis terq; mutatæ dapis.* ante oculos defoſſi pueri cibos poſitos per momenta ferè mutabãt, vt mutatę dapis deſiderio intabeſceret, atq; ita moreretur miſerabiliter. *Inemori*, id eſt tabeſcendo mori. *Cum promineret ore.* extaret è terra mento tenus. *Corpora.* natantium. *Exſecta vti medulla.* hic cauſam reddit tanti facinoris nẽpe vt ex pueri nimio afflictu cruciati, mortuique medulla & iecore Varo amoris præpararet, & potionẽ temperaret. *Aridũ iecur.* propter famem & ſitim. *Interminato.* interdicto, prohibito. *fixæ pupulæ.* immotæ, quũ, præ nimia fame, puer oculos à cibo nõ moueret. *Intabuiſſẽt.* defeciſſent: vt, Et fame tabentes artus in littore ponũt. *Non defuiſſe maſculæ libidinis.* atrocitatẽ facinoris auget, loci diſtantia: quaſi Neapolitani non audiuiſſent modò hoc facinus, ſed etiã noſſent illi interfuiſſe Foliam veneficarũ peſſimam. *Maſculæ libidinis.* quæ tam mõſtroſæ erat libidinis, vt etiam cũ feminis rem haberet; quo crimine etiam Sappho malè audit; huiuſmodi autem feminæ Hermaphroditæ nominantur. *Otioſa Neapolis.* quieta, minus curioſa: ſic Virg. Illo Virgiliũ me tẽpore dulcis alebat Parthenope, ſtudijs florentem ignobilis oci: quòd aptiſſimus eſſet receſſus quietis in ea; quare etiã fabuloſa dicta eſt, quòd à rebus grauibus vacaret & fabulis indulgeret. *Vicinũ oppidum.* etiã Puteolana ciuitas. *Excantata*, ſuperata. *voce Theſſala*, carminibus magicis: Theſſalia regio eſt Græciæ vicina; vbi magia viget plurimùm, & herbæ magicæ abundant, quare ab aliquibus illa dicitur inuentũ Theſſalũ. *Lunamq; cælo deripit.* multi namq; magi præſtigijs ſuis ita oculos hominum deludunt, vt videantur lunam & ſidera cælo

detrahere

detrahere in terrã & cõmouere. ſic Virgil. Carmina vel cælo Lunã deducere poſſunt. *Inreſectũ*. valde ſectum. *Dente liuido*. inimico, nigro, deformi. *Hic*. tunc. vt, Hic regina graué gemmis auroq; popoſcit, Impleuitq; mero paterã. *Pollicẽ*. vnguem pollicis: expreſſit habitũ & modũ furentis Canidiæ. Petronius, vt mõſtraret furentem pollice, ait, vſq; ad periculũ roſo. *Quid dixit*. Hyſteron proteron: pro, quid tacuit? aut quid nõ dixit? interrogatio admirationis & deteſtationis plena. i. quãta, & qualia ſcelera, & verba nefaria nõ dicere, aut ſilentio præterire potuit, quæ in tãto maleficio dicenda erant! *O rebus meis*. verba hęc ſunt Canidię inuocantis Noctẽ & Dianam, tenebrarũ prę̃ſides deas, & rerũ occultarũ. *Rebus meis*. i. his artibus magicis. *Arbitræ*. teſtes conſciæ, aut præſentes. vt Salluſt. arbitris procul amotis. *Diana*. Luna, quæ noctibus præeſt. *Quæ ſilentiũ regis*. noctẽ in poteſtate habes. *Arcana*, malefica. *ſacra*, veneficiorũ. *In hoſtileis domos*. Varo hæc imprecatur, qui eam faſtidiebat. *Numẽ*, potentiã veſtrã irarũ. *formidoloſæ*. timendæ, quòd timorẽ incutiant. *feræ*, hoc eſt, ne nocte quidẽ ſine quieſcere Varũ, quæ etiã feris eſt quieti. vt, Cùm tacet omnis ager, pecudes pictæq; volucreis. *languidæ*. reſolutæ, feſſæ. *Adulterũ*. Varũ amatorem, qui, me ſpreta, aliã adamat. *latrẽt ſuburanæ canes*, cũ perſequantur furijs agitatæ, cũ eo iocentur, eum derideant canes ſuburanæ. i. meretrices de Subura. iuxta quã degit Varus. Subura aũt dicta eſt à ſuburẽdo, quòd in ea regione Romę aliquãdo ſubuſtionibus paludes ſiccatæ ſint. *Nardo*. meo. *Quale*. vnguentũ. *Perfectius*. efficatius ad cõciliandũ amorẽ. *Quid accidit*. indignans admiratur, cur non victus Varus ſuis venenis ad ſe venit, quid ſit impedimento. *Cur dira barbaræ*, hoc eſt, cur minus dira

venena mea valẽt, venenis barbarę Medeæ? cur venena mea Varo data, minus sunt efficacia venenis Medeæ? Aut cur dira venena Medeæ minus valent solito? hæc enim sua, dicit esse Medeæ, quod ab illa fuere inuenta, cùm se de pellice sua Glauce, Creuntis filia vlta est. *Superbam.* potentem. vt hic, populum latè regem belloq; superbum. *Fugit:* curru serpentum. *Cum palla.* palla munus, epexegesis. *Tabo*: veneno. aliâs significat corruptum sanguinẽ. vt, terrã tabo maculant. & est nomen diptoton tabi, tabo. Sunt qui Medeam, non pallam, sed coronam Glaucæ dedisse volunt. *Imbutum.* infectum: *Nuptam.* Glaucen. *Atqui nec verba.* dicit se vehementer admirari, quid id sit quòd sua venena non possint solitam vim exercere, quum in herbis & radicibus veneficis inquirendis nihil a se sit prætermissum. *Herba* venefica. *Fefellit.* latuit. *In locis asperis.* in montibus. *Indormit.* non laborat, inquit, Varus meis veneficijs, sed potius securus dormit, sine amoris inquietudine, oblitus omnium suarum pellicum, sic illum etiam sui immemorem dicit: ita enim ordinatur, indormit cubilibus vnctis obliuione omnium pellicum. *Ah ah*: dolentis vox est. scio equidem, inquit, quid accidit: altera inuenta est à Varo malefica me peritior, cuius auxilio ipse effugit mea veneficia. *Solutus.* liber a meis veneficijs. *Non vsitatis.* nouis, magnis, quibus ad me redibis, velis nolis, nec amplius vllis incantationibus poteris ab amore mei diuelli; nõ Marsi, non Peligni, ab amoris mei vinculis te liberabunt. *O multa.* id est, multum. *Fleturum caput*: hæc per parenthesin sunt accipienda. *Non vocata mens.* reuocata. *Marsis vocibus.* magicis incantationibus. hoc est, ita te defigam nouis & insolitis maleficijs, vt mẽtem nunquam

quam recipias etiã si Marsos tibi adhibeas: Marsi autẽ Italiæ populi ita venenorum fuere periti: vt & saliua soliti sint etiam morsus curare serpentum. *Infundam*, conficiam. *fastidienti*, aspernanti me. *Priusq; cælũ sidet*. subsidet, pessum sidet, & terra super mare erigetur: hoc est, antè tota natura rerum mutabitur, quàm Varus nõ ita amoribus meis ardeat, vt igni bitumen immissum. bitumen autem materia est tenacissima, adeò vt postquam aridũ fuerit, nulla re dissoluatur; admotum autem igni flammas ingentes emittit: fertur autem esse igneæ naturæ, cælestiq; igni nutriri. Vnde & in campo Sennaar vbi frequentissima fulmina cadunt, multi bituminis putei esse leguntur: Græcè autem Asphaltum vocatur. *Sub hæc puer*. puer prætextatus cùm videbat sese interficiendum, diutius silere minime potuit. *Iam non, vt antè, mollibus*. vt cui adderet desperatio dicendi libertatem. *mollibus*. blandis: vt, manditque trahitque Molle pecus. *lenire*, lenibat: nã prius sperabat se posse eas reuocare ab interitu suo; blandè illas compellãdo, at iam desperatione adductus, diris execrationibus deuouet. *Vnde rumperet silentium*: quid primum diceret, vnde sumeret exordium loquendi. *Thyesteas preces*. graues & noxias imprecationes, duras, qualibus Thyestes vsus est contra Atreum fratrem, qui eius filium coctũ illi apposuit edendum. *venena magnum fas, nefásque*. verba sunt pueri: hæc autem epexegesis est, nempe venena quæ sunt magnum fas nefasque &c. nam fas est, si hoc detur impio & scelerato: contrà verò, est magnũ nefas, si propinetur innocenti: sicut & gladius fas est, & nefas: fas quidem, si stringatur in hostem; nefas autem, si contra ciues euaginetur. hæc itaq; venena non possunt permutare humanam sortem, vt hi, qui boni

 sunt,

ſunt, ſi veneno occidantur, noxij ſint; aut hi, qui alios perimunt, ſint à ſcelere immunes. *Cõuertere humanam vicem.* vt ex innocente ſit aliquis nocens, aut contrà: venena nõ poſſunt cõuertere quod ſemel decretũ eſt, nec facere, vt, quod eſt iuſtũ, videatur iniuſtum, & vt pœna liberentur qui illã ſunt meriti: vices autẽ appellantur pœnæ quæ in ſceleratos regerũtur. *Diris.* furijs, execrationibus. *Agam vos.* perſequar: pollicetur ſe in eas ſæuiturum poſt mortem. vt, Omnibus vmbra locis adero, dabis improbe pœnas. *Dira deteſtatio.* execrabile factum: deteſtatio autẽ eſt execratio, quæ fit ab innocente contra nocentẽ. *Nulla expiatur victima.* i. non poterit vllo purgari ſacrificio. *Quin.* inſuper. *Iuſſus,* à te ô Canidia. *Nocturnus occurram furor.* id eſt, nec de nocte vos quieſcere ſinam; ſed ſemper cõſcientias veſtras ſtimulabo tanti maleficij memoria. *Petamq́, voltus.* impetum in vos faciam, ac dilacerabo facies veſtras. *vmbra.* ego. *Quæ vis deorum.* quæ ſcilicet vmbra. *vis deorũ eſt.* violentia, & vltio, vt per vmbras ſe vindicent, & infeſtent quieſcenteis. *Inquietis,* nunquã quieſcentibus. *Aſſidens,* inhærens. *Vos turba.* multitudo populi. *vicatim.* per ſingulos vicos. *Contundet obſcenas.* immundas anus, hoc eſt, pro meritis veſtris multitudo ciuium, quum anus fueritis, tanquam inſanas, & amẽteis à ſuis ædibus repellent, fuſtibusq́; contundent, & lapidibus obruent. *Different,* dilaniabunt, diſcerpent, diuident. *Eſquilinæ alites,* voltures aues. Eſquilinus mons Romę ex ſeptem mõtibus: hinc Eſquilina porta Romæ dicitur, Adeſſo, vbi certus erat locus ſepulcrorũ, ad corpora pauperũ, aut ſceleratorũ, viliũmq́, comburenda, aut canibus proijcienda. *Neque hoc parenteis, heu, mihi ſuperſtites.* Patheticos hæc proferenda ſunt. dolet enim paren-

parenteis sibi superstites in luctu futuros, sed sperat illis solatio fore tã execrabilem morté harũ veneficarũ.

CRVQVIVS.

At o deorum. abrupta & festinata exclamatio pueri ingenti timore & inopinato perculsi. At, enim interiectio timentis, pro geminis posita esse videtur, At, At, vt non tam dolere aut conqueri puer, quàm timere iudicetur. At, in illo Virgilij: At tibi prò scelere, exclamat; abruptũ quidem est, sed indignabundũ cũ execratione. *Quicquid regit.* sic habent Bland. codices, *Et quid omnium,* non, *aut quid omnium.* vt habent impressi libri. *Lucina.* Dionysius Halica. 4. antiquitatũ Rom. Tradit L. Piso. 1. Annaliũ, inquit, Tullium statuisse quãti precij nummos pro singulis nascentibus inferre deberent cognati in ærarium Ilithyiæ (Romani Iunonẽ Lucinam vocant) pro nascentibus: in Veneris ærarium, quæ in Luco sita est (ipsi Libitinam appellant) pro defunctis: in Iuuentutis, pro togam virilem sumentibus, &c. Iuno namque & Lucina quòd lucẽ, & Opigena dicta est, quòd nascentibus opẽ ferat. *Insignibus raptis.* prætexta, & bulla, quæ ornamenta fuere filiorum Senatorũ. Macrob. lib. saturnal. 6. bullam scribit auream cum toga, cui purpura prætexitur, patriciorum insignia fuisse; bullam autem à collo dependentem ad pectus habuisse formam cordis, vt ea inspecta, se viros meminissent si corde prestarent. At Plutarchus in Romulo non in figuram cordis ait bullam effotmatã, sed bullæ aqueæ similem fuisse, qui tumor est in aqua citò euanescens: eius autem hec verba sunt. φορεῖν δὲ καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδεραιόν τι. id est, sed & liberos ipsorum gestare bullam, à figura nominatã, colli puta ornamentum simile bullæ

sunt, si veneno occidantur, noxij sint; aut hi, qui alios perimunt, sint à scelere immunes. *Cõuertere humanam vicem.* vt ex innocente sit aliquis nocens, aut contrà: venena nõ possunt cõuertere quod semel decretũ est, nec facere, vt, quod est iustũ, videatur iniustum, & vt pœna liberentur qui illã sunt meriti: vices autẽ appellantur pœnæ quæ in sceleratos regerũtur. *Diris.* furijs, execrationibus. *Agam vos.* persequar: pollicetur se in eas sæuiturum post mortem. vt, Omnibus vmbra locis adero, dabis improbe pœnas. *Dira detestatio.* execrabile factum: detestatio autẽ est execratio, quæ fit ab innocente contra nocentẽ. *Nulla expiatur victima.* i. non poterit vllo purgari sacrificio. *Quin.* insuper. *Iussus,* à te ô Canidia. *Nocturnus occurram furor.* id est, nec de nocte vos quiescere sinam; sed semper cõscientias vestras stimulabo tanti maleficij memoria. *Petamq́; voltus.* impetum in vos faciam, ac dilacerabo facies vestras. *vmbra.* ego. *Quæ vis deorum.* quæ scilicet vmbra. *vis deorũ est.* violentia, & vltio, vt per vmbras se vindicent, & infestent quiescenteis. *Inquietis,* nunquã quiescentibus. *Assidens,* inhærens. *Vos turba.* multitudo populi: *vicatim.* per singulos vicos. *Contundet obscenas.* immundas anus, hoc est, pro meritis vestris multitudo ciuium, quum anus fueritis, tanquam insanas, & amẽteis à suis ædibus repellent, fustibusq́; contundent, & lapidibus obruent. *Different,* dilaniabunt, discerpent, diuident. *Esquilinæ alites,* voltures aues. Esquilinus mons Romę ex septem mõtibus: hinc Esquilina porta Romæ dicitur, Adesso, vbi certus erat locus sepulcrorũ, ad corpora pauperũ, aut sceleratorũ, viliumq́; comburenda, aut canibus proijcienda. *Neque hoc parenteis, heu, mihi superstites.* Pathetico s hæc proferenda sunt. dolet enim paren-

parenteis ſibi ſuperſtites in luctu futuros, ſed ſperat illis ſolatio fore tã execrabilem mortẽ harũ veneficarũ.

CRVQVIVS.

At o deorum. abrupta & feſtinata exclamatio pueri ingenti timore & inopinato perculſi. At, enim interiectio timentis, pro geminis poſita eſſe videtur, At, At, vt non tam dolere aut conqueri puer, quàm timere iudicetur. At, in illo Virgilij: At tibi pro ſcelere, exclamat; abruptũ quidem eſt, ſed indignabundũ cũ execratione. *Quicquid regit.* ſic habent Bland. codices: *Et quid omnium*; non, *aut quid omnium*: vt habent impreſſi libri. *Lucina.* Dionyſius Halica. 4. antiquitatũ Rom. Tradit L. Piſo. 1. Annaliũ, inquit, Tullium ſtatuiſſe quãti precij nummos pro ſingulis naſcentibus inferre deberent cognati in ærarium Ilithyiæ (Romani Iunonẽ Lucinam vocant) pro naſcentibus: in Veneris ærarium, quæ in Luco ſita eſt (ipſi Libitinam appellant) pro defunctis: in Iuuentutis, pro togam virilem ſumentibus, &c. Iuno namque & Lucina quòd lucẽ, & Opigena dicta eſt, quòd naſcentibus opẽ ferat. *Inſignibus raptis.* prætexta, & bulla, quæ ornamenta fuere filiorum Senatorũ. Macrob. lib. ſaturnal. 6. bullam ſcribit auream cum toga, cui purpura prætexitur, patriciorum inſignia fuiſſe; bullam autem à collo dependentem ad pectus habuiſſe formam cordis, vt ea inſpectã ſe viros meminiſſent ſi corde pręſtarent. At Plutarchus in Romulo non in figuram cordis ait bullam effotmatã, ſed bullæ aqueæ ſimilem fuiſſe, qui tumor eſt in aqua citò euaneſcens: eius autem hęc verba ſunt. φορεῖν δὲ καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέραιόν τι. id eſt, ſed & liberos ipſorum geſtare bullam, à figura nominatã, colli puta ornamentum ſimile

bullæ

bullæ: hæc certè Plutarchi opinio mihi nō minus adlubescit, quàm illa Macrobij; quid enim homo est aliud quàm bulla euanida, iuxta Varronis sententiā? deinde quod bullæ forma rotunda fuerit & capitata, Apuleius lib. 6. clarè ostendit, inquiens bullis multis aureis inoculatum, velut stellis relucentem &c. Festus tamen de illius origine, quòd dicta sit ἀπὸ τοῦ βούλη, cum Macrobio sentit. *Impube corpus.* Figulus Porphyrionem impressum sequutus, vt conijcio, hic ponit ἐπεξήγησιν, nempe puer impube corpus existens: Commentator autem refert impube corpus ad ea verba, iubet flammis aduri: verùm prior sententia placet magis. *Thracum:* quisquis hic nobis Porphyrionem mentitur, certe refert sine capite fabulam, nimirum eadem ad verbum quæ in vnis annotationibus offendi; ea autem ex alijs tribus, quantum potui, in commentatore quæ desiderabantur apposui, nec aliam eius loci sententiam video, quàm eam quæ a dialecticis nominatur a minori argumentum. Græcis huiusmodi coniunctionum particulę expressæ, vel implicitę ἐλαττωτικαὶ nominantur, quæ id quod minus est rationi consonū, concedi dignum indicant: quales sunt, saltem, & cum pro saltem accipiuntur, at, certe, etiam, vel vt ne, vel latum pedem cessit. *Implicata viperis crineis & incomtum caput.* coniunctio, &, per ἐπεξήγησιν explanat præcedens; nimirum, implicata crineis, hoc est, habens caput incomtum & breuibus viperis implicitum furiarum instar. talis lib. 6. a Lucano describitur Erichtho Thessalis, Terribilis stygio facies pallore grauatur, Impexis onerata comis. notanda hic est synechdoche, implicata crineis, implicata caput. *Plumamq́, nocturnæ strigis.* strigem describit Ouidius fastorum lib. 6. *Iolchos,*

non

ionColchos,vt habent libri impressi ferè omneis con-
ra codices manuscript. Bladinios 4. atque ita legit
Lambinus ex codicibus scriptis. *Et ossa ab ore rapta ie-
iunæ canis.* sententiam & expositionem Commentato-
is in hunc locum sic accipiendam arbitror, vt ea om-
ibus his Canidiæ magicis præceptionibus adapte-
ur, ex quibus hoc philtrum Varo paratur: nam quis
lius est huiusmodi maleficorum conatus, quàm vt ab-
urdis, inhumanis, execrabilibus, atque adeò à commu
ii natura abhorrentibus dictis, factisque, aut vim na-
uræ se facere; aut saltem miseris, omniumque rerum
gnaris, atque frequenter nimis credulis hominibus,
e miranda præstare posse persuadeant? nam si cuncta
æc Canidiæ iussa inter se conferas, minus promtum
ijudices, oua, & plumas nocturnæ strigis, huic male-
cio à Canidia applicari posse, quàm denteis rapere ex
re ieiunæ canis. quanuis nec eam esse poetæ senten-
am facile dixeris ex Lucano, qui sexto libro describes
richtho Thessalam maleficarum pessimam, hunc lo-
um nobis elucidat. nam Erichtho venefica non den-
es ex ore lupi, sed artus cadauerum & ossa rapere stu-
et ex siccis, id est ieiunis faucibus lupi. Lucan. lib. 6.
t quodcunque iacet nuda tellure cadauer, Ante feras
olucresq; sedet, nec carpere membra Vult ferro ma
ibusque suis, morsuque luporum Expectat siccis ra-
tura è faucibus artus. Huc etiam facit illud Apulei
e Pamphila venefica, cui Fotis ancilla inter cetera ad
hiltrum apta hæc commemorat, inquiens, Et extorta
erarum dentibus trunca caluaria, &c. *Echinus.* Echi-
i, inquit Plinius lib. 9. cap. 12. crustis & spinis tegun-
ır. & cap. 31. Echini quibus spinæ pro pedibus ingre-
i his est in orbem volui. Isidorus lib. 12. ca. 6. crasse

confun-

confundit Echinum piſcem cum Echeneide piſciculo qui Latinè Remora nominatur: qui illius iconē videre deſideret, inſpectet Rōdeletium & poſt eum Geſnerū. *Currens aper*. his enim iratis ſetæ in dorſo erigūtur. *longo die*. i. æſtiuo inquit Cōmentator: fortè quòd alludat poeta ad ancillarum feſtum, quod à liberis matronis ſimul & ancillis in honorem Iunonis Caprotinæ celebrabatur Nonis Iulijs, ſub caprificu. Macrob. Satur. li. 1. cap. 11. vel longum diem, æſtiuum interpretabimur, quemadmodum in illo Martialis, Hora nec æſtiua eſt, nec tibi tota perit: opus eſt exponere æſtiuam horam, longam: nam ſi dies artificialis, nimirum ab ortu ſolis ad illius vſque occaſum, in duodecim horas æqualeis Romanis ſemper diuiſus ſit; quis pro longitudine & breuitate dierum poterit infitiari horis etiā multa vel accedere momenta temporis, vel decedere? vnde prorſus eſt neceſſe in æſtate & diem & horam multis partibus excedere ſolis in noſtro hemiſpherio curriculū hibernum. *Exſecta*. in hac dictione conſentiunt cod. Blandini, verùm in annotationibus ſcriptum eſt, extracta, quod mihi videtur magis quadrare: nam ſic habet Lucanus libro. 6. Aſt vbi ſeruatur ſaxis, quibus intimus humor Ducitur, & tracta dureſcunt tabe medullæ Corpora, &c. tracta tabe, id eſt, extracta tabe. Lambinus admonitus à Gulielmo Faerno legit exſucta, cui ſubſcribit codex Carrion. manuſcriptus cum adnotatione codicum Blandiniorum ſuprà dicta. habet enim exucta, id eſt, extracta. ea autem lectio vera eſſe poteſt ſi medullam hic intelligamus liquidam, quam fluidam ſugimus: at ſi conſtricta ſit, vt in Lucano ſonat verbum, dureſcunt; exugi non poterit ſed extrahi. vulgati codices habent, exerta: per me libera

pera est omnibus sua opinio. *Iecur*. quod à philoso-
phis amoris sedes dicitur, iecore namque amamus,
felle irascimur, & splene ridemus. Persius satyr. 1. sed
sum petulanti splene cachinno. *Interminato*. vetito. in
passiua significatione scribit Lambinus omnium ver-
borum quæ deponentia vocantur, participia à nobi-
lioribus Grammaticis tradi etiam passionẽ significare.
Sed si puer iste patritius in scrobem defossus mẽto te-
nus fuerit, quid opus erat illi interminari ne cibũm ca
peret? necesse enim erat illum manibus vti non posse,
nimirum etiam defossis. Quare significantiùs intermi-
nato cibo, id est, apposito quidẽ, sed non tacto, nõ per-
misso vti, idq; per impedimentũ defossionis, nouo ta-
men crebrò apposito defossi famẽ irritante assiduè; &
cõtinuò eam valde suo odore exacerbante. *Cum semel*.
hoc aduerbium semel, non participium, fixæ, sed ver-
bum intabuissent, determinat, vt significet, omnino,
prorsus: quemadmodum Budæus interpretatur il-
lud Ciceronis pro Deiotar. Cùm facilè exorari Cæ-
sar, tum semel exorari soles. significatur autem mor-
tis præsentia, cùm intabescunt pupulæ, iuxta illud Pli-
nij lib. 28. cap. 6. Augurium ex homine ipso est non
moriendi mortem in ægritudine, quàm diu oculorum
pupillę imaginem reddant. Et Hippoc. oculorũ aciem
præstringi oculosque rigescere atque conuelli, iam ani
mam agentis notam statuit. *Otiosa Neapolis*. vide Stra-
bon. libr. 5. *Ariminensem Foliam*. Folia, venefica socia
Canidiæ, ab Arimino ciuitate Italiæ. Plin. lib. 3. ca. 15.
Deripit. sic habent codices Bland. non vt vulgo diri-
pit: deripere autem est deorsum rapere ex superiori lo-
co. *Hic irresectum*. Lucan. scribit Erichtho non suum
pollicem, sed arrodere manus cadaueris: Tunc, inquit,
omnes

omneis auidè desæuit in artus, Immergitque manus oculis, gaudetque gelatos Effodisse orbes, & siccæ pallida rodit Excrementa manus. Quid si hic idem de Canidia conijciamus, illam non suum pollicem valde sectum rosisse, sed pueri extracto è fossa altero brachio, vnde medullam & sanguinem rodendo exsugeret ad hoc maleficium? aliâs rodere pollicem, est cogitabundi indicium & minitabundi. *formidolosæ.* sic scriptum est in 4. cod. Bland. cum annotatione hac, propter horrorem noctis & ferarum: sed quod parum interesset, & aliam annotationem inuenirem, nolui mutare communē lectionem. *Latrent suburanæ canes.* Subura, inquit Marlianus, lib. 4. cap. 20. in Topographia vrbis Romę quæ inter Esquilias & Viminalem iacet, principiū habuit à foro Romano, siue à foro Neruæ Imperator. finem verò ad cliuum Suburanū, dicta vt Iunius scribit, ab eo quòd fuerit sub antiqua vrbe. In Subura Cæsar dictator habitauit primùm modicis ædibus, deinde post pontificatum maximum in via sacra. Cliuus autem Suburanus, in Esquilias præbens ascensum, à fine Suburæ initium capit. hic autem meretrices habitasse Martialis significare videtur his versibus, Famæ non nimium bonæ puellæ, Quales in media sedent Subura. Quod autem Subura per vnicum r, scribi debeat, & non Suburra; argumēto nobis sunt omnes antiqui codices manuscripti, idipsum etiam contestante Lambino. Quæ autē sit eius dictionis deriuatio, hic scribit Commentator: At Iunius vt paullò supra positum est, dicit ab antiqua vrbe nomen habere, quasi sub vrbe. Festus ex Verrio dicit, Suburanam à pago Succusano nominatam regionem vrbis Romæ vnam ex quatuor, quarum aliæ tres sunt, Palatina, Collina, &

na,& Esquilina,vt videre est apud Plin. lib. 18. cap. 3. c Dionysium Halicarnasseum. lib. 4. antiquitatum rbis Romæ. hoc autem Verrius maximè probat eorũ uctoritate,qui aiunt ita appellatam & regionẽ vrbis, c tribum a statiuo præsidio, quòd solitum sit succur- ere Esquilijs infestantibus eam vrbis partem Gabinis; ndicioque esse quòd ea tribus per c. literam,non b. cribatur. *Nardo perunctũ quale.* Si luberet hic fumum endere,liceret ex annotationibus manuscriptis lecto- ibus esse risui tenebrionis illius instar, qui Acronem obis adulterauit; sed nugis omissis vnum hoc ascribã uod videtur a vero non omnino alienum. Nardum, nquit,appellat hic vnguentum veneficum ad homines onuertendos in amorem vel odium; nam nardum in eutro genere veneficium significat, vel adiectiuè vn- uentum nardi cum veneficio,quasi nardinum vnguẽ- um cum veneno. verùm omnino dubitandum non st, quin hic Nardum non herbam ipsam, sed vnguẽ- um notet: quemadmodum apud Tibullum legimus, am dudum Syrio madefactus tempora nardo. Sic & Iorat. Ode VII. lib. II. malobathrum, seu mala- athrum,vt illic notauimus,non pro folio, quod verè Malabathrum dicitur: sed pro ipso vnguento ex mala- athro confecto. De hac autem Enallage accusatiui uale, pro ablatiuo quali, vide Linacrum lib. VI. & riscian. quamuis censeam non tam grammmaticum uod esse, quàm verè Horatianum. *Laborarunt.* anti- uissimus Codex habet *Laborarint.* quod mihi ęquè lacet ac laborarunt,nimirum vt sit modi potentialis hanc sententiam, quale meæ manus labore confice- e possunt. *Superbam.* sic offendi in 4. codicibus Blãd. õtra vulgatam lectionem, superba. D. Lam. idem no-

E tauit.

tauit. *Tabo*, id eſt, veneno ait Commentator, in qua ſignificatione tabem vſurparunt antiqui, inquit Feſtus, quæ faceret tabeſcere. deinde habet Cōmentator, tabi, tabo, nomē eſſe diptoton: at Deſpauterius ex Quinct. ſcribit eſſe triptoton; tabum, tabi, tabo: Soſipater Chariſius, Maſculina ſemper ſingularia, inquit, hic clauus, id eſt, ìmpurpurata veſtis, ἐμπόρφυρος ἐσθὴς καὶ ἔνηλος: hic tabus, τὸ λύθρον, cruoris inquinatio: poſtremò ſunt, inquit Cōmentator, qui Medeam non pallam ſed coronā Glaucę dediſſe volunt. in eam ſententiā Plin. lib. 2. ca. 105. Ita ferūt à Medea, inquit, pellicem crematā, poſtquā ſacrificatura ad aras acceſſerat, corona igne rapta: loquens de Naphtha quæ propriè eſt petroleū, oleum illud liquidū quod ad nos licet corruptū, ferunt Agyrthę, teſte Chriſtoph. Encelio de re metallica. lib. 3. cap. 15. &c. *Indormit vnctis omnium cubilibus obliuione pellicum.* ordo hic bifariam accipi poteſt, vel, vt habet Cōmentator: vel hoc modo, Varus indormit cubilibus omnium pellicū vnctis obliuione meį, quem ordinē videtur amplecti Glareanus propter ſequentia, ah, ah, ſolutus ambulat, quaſi ſua pharmaca nullius ſint efficaciæ. *O multa fleturū caput!* notat rectè Lamb. proprietatē Græci ſermonis in fleturū, οἰμώξεις flebis, id eſt, miſer eris, quod fit dum malum precamur aut minamur alicui. *Marſis vocibus*. de Marſis Apuliæ popul. Plin. lib. 7. ca. 2. & lib. 24. ca. 1. vide & Gellium lib. 16. & Sillium Italicum li. 8. *Bitumen*. Chriſtophorus Encelius de re metallica li. 3. cap. 14. ſcriptum reliquit quo ad ſubſtantiam bitumen eſſe duplex, glutinoſum durū in terra, liquidum in aqua, & fontibus etiam, vt teſtatur Curtius, natans, & tenax, quod pulueriſari quidem nonnunquam poteſt, ſed non reſolui, habens fœtorem Naphthæ: Gręcis Aſphal-

Aſphalton dicitur, forſitan à lacu Aſphaltide in Iudæa qui nunc vocatur Mare mortuum, vbi olim fuere Sodoma & Gomorrha. *Vnde rumperet ſilentiũ.* hanc loquendi formam rumpere ſilentium, rumpere vocem, pro eo quod eſt loqui, eleganter docet Lamb. & multis exemplis tam Græcis quàm Latinis ſcriptoribus vſitatam. *Vos turba vicatim hinc & hinc ſaxis petens*, hæc eſt expoſitio illius diræ deteſtationis, quam puer his veneficis imprecatus, dixit nulla expiari victima; nam deteſtatio hic malorum eſt, imprecatio horribilium, & extremorum quæ ab Adraſtia infliguntur hominibus inexorabiliter: hanc autem Adraſtiam vocant philoſophi retaliationis ordinem, qui eſt diuinarum legum ineuitabilis poteſtas, qua poſteà rependitur vnicuique pro ratione & meritis vitæ prioris. *Poſt inſepulta.* nihil abominabilius antiquis, quàm & inſepulta manere cadauera, abijciq;, & ea eſſe in prædam lupis, canibus, auibus. *Diffe-rent.* membratim diſcerptas rapient ſinguli ſuas partis. *Eſquilinæ alites.* ita reperi in quatuor cod. Blandinijs; non Eſquiliniæ, vt legendum arbitratur Bonfinis propter diphthõgum æ. verùm eius nulla ſit cura, nam poetis non eſt rarum non elidi vocalem aut diphthongum, ſed an legi debeat Exquilinæ potius quàm Eſquilinæ; diſputat Marlianus, in Topographia vrbis Romæ lib. 4. cap. 14. Exquilias, inquit, ab excubijs regis, multi dictas volunt: cui opinioni ſuffragatur Ouidius; Adde quod excubias vbi Rex Romanus agebat, Qui nunc Exquilias nomina collis habet: Alij ab excolendo, quòd ibi Seruius Tullius rex ędificaret ſuam regiam: Alij ab aucupibus Eſquilias dictas arbitrantur, quòd ibi quiſquilijs ſparſis aues illuderentur. Hanc lectionẽ probat & aſtruit Lamb. ex antiquis marmorib.

& codicibus scriptis manu, & ex Dionysio Halicar. lib. 2. antiquit. Roman. vbi scriptum est hoc nomen ἰσκύλινον λόφον: hic autem locus fuit, cui puticolæ nomen, vbi puteos fuisse proditum est, in quos defunctorum publicè cadauera mittebantur.

In Cassium Seuerum Iambica
Epodos. 6.

Quid immerenteis hospites vexa canis
Ignauus aduersum lupos?
Quin huc inaneis, si potes, verte minas
Et me remorsurum pete.
Nam qualis aut molossus, aut fuluus Laco,
Amica vis pastoribus,
Agam per altas aure sublata niueis,
Quæcumque præcedet fera.
Tu cum timenda voce complesti nemus:
Proiectum odoraris cibum.
Caue: caue: nanque in malos asperrimus
Parata tollo cornua:
Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.
An, si quis atro dente me petiuerit,
Inultus, vt flebo, puer?

COMMENTATOR.

INVEHITVR in Cassium Seuerum, qui dicacissimus erat, & amarulentia verborum optimos quosque insectabatur, sed facile placabatur ingluuie ventris, adeò vt si quis ei ventrem repleret, ab eius cessabat cõuitijs. Quare Horatius eum cani cõparat, qui cum clarissimos latratus contra aliquẽ emittat, proiectũ tamen vel la-

vel lapidem vel panem odoretur: Ita hic accepta pecunia, à maledicentia & nimia dicacitate in eos, qui lacessiti respondere non poterant, abstinebat: huic itaq; malè minatur Horatius si solita rabie incessere pergat miseros. *Quid immerenteis.* nil meritos innocenteis, minus forteis, miseros. *vexas*, afficis, dilanias, fatigas maledictis & conuitijs. *Canis.* apposita metaphora hominis maledici, qui in morem canis mordere videtur dum obloquitur alicui. *Ignauus*: placidus, tranquillus. *Lupos.* forteis respõdẽdo mordere potẽtes. *Quin*; potius. *Huc.* in me atque me præsentem laceras. *verte.* conuerte. *Pete.* impete. *Nam qualis.* Allegoricos Horatius se quidem comparat optimis canibus Molosso Epirotico, & Laconi, in quorum alteris fortitudo, in alteris laudatur agilitas. vt Virg. acremque molossum Pasce sero pingui. Cassium verò cani pessimo ignauissimoq́, confert. dicit itaq; „Quencunq; persequi cœpero more optimi canis aure sublata, id est, alacer illũ persequar vbique locorum, hoc est, quicumq; me lacessiuerit, tantis illum ego conuitijs insectabor, vt intelligat mihi non deesse in remordendo, & conuitia retaliando, linguæ amaritudinem. *Amica vis pastoribus.* Epexegesis, perutilis, efficax defensio pastoribus cõtra lupos: vt, nunquã custodibus illis Nocturnum stabulis furem incursusque luporum Aut impacatos a tergo horrebis Iberos. *vis* a sagacitate. vt, & odora canũ vis. *Agam.* talis ego persequar eum qui me prouocauerit. *Aure sublata.* alacer, lætus, omni quidẽ conatu & omnibus viribus aure erecta sursum, quod propriè canum est dum sæuiunt, alioqui timentiũ aureis demissæ sunt. *Altas niues*, montium. *Quaecumque praecedit fera*; id est, quicũque prius me lacessiuerit, allegoricòs. *Tu cum ti-*

menda voce complesti nemus: id est, tu cùm tumidus & minitans inueheris in aliquem, expectas vt accepta pecunia desinas maledicere. *Timenda voce*, terribili latratu, id est, maledico carmine. *Proiectum odoraris cibum*, more ignauissimi canis, oblatis epulis, seu pecunia, quiescis ab obloquutione, vt canis, qui reperto cibo insectari desinit. *Caue, caue*, tibi à me: dicet se non munere placandum, non precibus, cùm maledictis alicuius respondere cœperit. *Malos*, maledicos. *Parata tollo cornua*, ad feriendum bouis in morem qui cornibus impetit hosteis. *Qualis Lycamba*, talis ego sum, qualis fuit Archilochus poeta Lycambæ socero, qui cùm Archilocho desponsam suam filiam Neobulen, se in vxorem daturum denegasset, tamdiu opprobrijs & metris Iambicis illum Archilochus est persequutus, & eius filiam, vt & ipse Lycambe, &, ex dolore patris, Neobule laqueo vitam finirent. *Aut acer hostis Bupalo*. qualis Hipponax poeta fuit, Bupalo, &c. Hipponax poeta fuit acerrimus, fœda & vitiosa facie: hunc aliquando Bupalus pictor in scœna depictum populo exhibuit, vt risum moueret: At ille iratus iambis eum ita fatigauit, vt vitam suspendio finiret. *An si quis atro*. inuida & maledica lingua. *Oppetiuerit*, carpserit. *Inultus*, non vindicatus plorabo vt puer? omnis fletus & ploratus ex pusillanimitate procedit; at viri non est plorare, sed illatam iniuriam vlcisci.

CRVQVIVS.

IN inscriptione huius epodi tres codices Blandinij consentiunt, quartus sequitur vulgatam lectionem. De hoc autem Cassio Seuero oratore & poeta meminit Quinctilianus lib. 10. cap. 1. Ingenij plurimum, inquit, est in

eſt in eo & acerbitas mira & vrbanitas, & vis ſumma, ſed plus ſtomacho quàm conſilio dedit, præterea vt amari ſales, ita frequenter amaritudo ipſa ridicula eſt. Hunc item Tacitus ait libidine quadam viros atque illuſtreis fœminas procacibus ſcriptis diffamaſſe. Quare inductus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis tractauit. Meminit & Seneca huius Caſſij in præfatione libri tertij Declamationum. *Quin huc inaneis, ſi potes, verte minas.* hanc lectionem habet codex antiquiſſimus, & codex Carrion. quam ſeruaui, quòd mihi videretur ſtomachoſior alia; non enim tam interrogat Horatius quàm hortatur hunc maledicum, vt in ſe detorqueat ſua maledicentiæ ſpicula, nimirum ad retorquendum paratum. Itaque, Quin, aduerbium hîc non interrogatiuum eſt, pro cur non, ſed hortantis. hãc etiam lectionem reliqui tres codices Blandin. in annotationibus agnoſcunt, nam vertis pro conuerte, & petis pro impete, poſitum eſt, inquiunt. *Fuluus Laçon.* duo codic. Blan. habent Laco. Canes Laconici ab agilitate commendatiſſimi. Virgil. 3. Georgic. Nec tibi cura canum fuerit poſtrema ſed vna Veloceis Spartæ catulos acremque Moloſſum Paſce ſero pingui, &c. *Bupalo.* non autem Bubalo, habent quatuor cod. & Carrion. cum Buſliano. De Hipponacte & Bupalo quod hic ſcribit Cõmentator hunc ab illo ad ſuſpendium adactum, negat Plinius naturalis hiſtoriæ lib. 36. cap. 5. nam hoc, inquit, falſum eſt; complura enim in finitimis inſulis ſimulacra poſteà fecere, ipſe puta Bupalus & ſuus frater Anthermus, ſicut in Delo, quibus ſubiecerunt carmen, non vitibus tantum cenſeri Chium, ſed & operibus Anthermi filiorum, &c.

Ad Populum Romanum execratio Belli ciuilis in Brutum & Cassium Iambica epodos. 7.

Quò, quò scelesti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parúmne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non vt superbas inuidæ Carthaginis
Romanas arces vreret:
Intactus aut Britannus vt descenderet
Sacra catenatus via:
Sed vt secundum vota Parthorum, sua
Vrbs hæc periret dextera.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar, feris.
Furórne cæcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent: & ora pallor albus inficit,
Mentéisque perculsæ stupent.
Sic est; acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis,
Et immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

COMMENTATOR.

VEHEMENTER insurgit cõtra principes Romani populi, qui bella ciuilia, ad tempus omissa, rursus instaurare moliebãtur: verùm horum omnium malorum præcipuã caussam transfert in immanissimum Romuli scelus, quod cõmisit, quando innocentis Remi fratris sanguinem funderet. *Quò, quò.* exordium ab exclamatione in indignitatẽ noui tumultus. *Scelesti.* impij in patriam.

iam. *Aptantur enses conditi:* referantur, reparantur
rma iam aliquot annis conclusa, enses nudantur. *Pa-
ümne campis.* hoc est, parum ne vobis videtur sangui-
is Romani, terra marique esse fusum nisi iterum mu-
us corruatis cædibus? *Neptuno super.* anastrophe. id
t, terrestri & nauali prælio. *Non vt superbas.* occupa-
o: nō, inquit, arma sumitis vt hosteis vestros debelle-
s, sed vt in vos ipsos arma vertatis. *Inuida Carthaginis.*
arthago semper fuit æmula gloriæ Romanæ, nam &
edus cum Romanis pactum, tertiò perfidè rupit.
omanus. miles. *Intactus,* indomitus, nondum subditus
omanis, bellis scilicet nondum victus. *Descenderet,*
er viam sacrā duceretur pro triumpho ad Capitoliū.
ed vt secunda vota: ideo, inquit, vultis præliari vt vo-
Parthorū, Medorum, & inimicorum vestrorum ad-
npleatis: nam Parthi & Medi orientales gentes, Ro-
ıanis inimicissimæ multum timuissent Romanos, cir-
ımuento, & occiso Crasso, ni exorta fuissent bella
omanorū ciuilia. *vota Parthorū.* extincto Crasso. *sua
extera,* bellis ciuilibus. Lucanus: In te verte manus,
ondum tibi defuit hostis. *Neque hic lupis mos.* Ex-
robrat Romanis plusquam ferinam crudelitatē. Vos,
quit, facitis quod abhorret beluæ; neque enim
ıpus lupum, aut leo leonem, sed lupus leonem per-
quitur, aut leo lupum. At vos, contra omnem na-
ıram, bellis intestinis in mutuum sanguinē insanitis.
Nisi in dispar: id est, nisi animal alterius naturæ & gene-
s. *Furórne cæcus.* Tria interrogat, amētia ne exagitati,
ı acriori vi, id est, ira deorum, an culpa ex scelere Ro-
uli arma contra se sumerent. *Furor:* amentia. *Acrior,*
ıaior. i. aliud plusquam furor, nempe fatalis quædā &
uicta necessitas. *an culpa.* pro scelere Romuli. *Tacēt:*

eleganter ſubijcit ex taciturnitate, pallore, & ſtupore, mentem malè ſibi conſciam. Sic alibi Cicero, Quũ tacent clamant. Quaſi ad hæc verba Romani conuicti ſteterint, deinde ſceleris conſcientia ſtupeſcentes, palluerint, quia non habebant in promptu quod reſponderent: ſic Virgilius, Hæc effata ſilet, pallor ſimul occupat ora. *Albus*. epitheton palloris. *Mentes*, malæ ſibi cõſciæ. *Sic eſt*. vt dico, inquit, fato & culpa, agimur ad hoc bellum, ſupplicium pendentes ob cædem à Romulo in fratrem admiſſam. *Acerba fata*, dij irati. *Agunt*, perſequuntur Romanos. Hæc autem infert, quaſi ipſis tacentibus intelligeret belli ciuilis originem inde in nepotes tractam, quòd occiſo fratre Romulus parricidiũ perpetrauit: vnde, Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. *Vt*, poſtquam. *Immerentis*, innoxij. *Nepotibus*, poſteris. *Sacer*, execrabilis.

CRVQVIVS.

Sceleſti. Scelus eſt contra ius & æquum admiſſum facinus. Sceleſti itaque, quòd & impij ſint in patriam, & ſibi mutuis cædibus iniqui. *Deſcenderet ſacra catenatus via*. Sacra via dicta eſt quòd per eam ſacra quotquot menſibus ferrentur in arcem, aut quòd in ea fœdus ictum ſit inter Romulum & Tatium Regem. Hæc initium habuit à carinis, Sireniæque ſacello, protenſa per comitium forumque Romanum ad Capitolium, habens à dextris templum Pacis, à ſiniſtris verò Solis & Lunæ templa. vide Marlianum in vrbis Romæ topographiæ lib. 3. cap. 8. *Indiſpar feris*. Nugator Porphyrio legit hic, indiſpar, pro indiſpariter, nomen pro aduerbio, nec diſſentiunt ab illo adnotationes manuſcriptæ; ſic enim habent, Non fuit iſte mos vnquam lupis

aut leo-

t leonibus,nisi feris indispar, id est,indispariter, hoc
:, quas natura indispariter creauit: Sed ineptum il-
d seculum non tantùm admiror errasse, quantum eú
i à paucis hinc annis hæc scripta vulgauerit, Por-
yrionis nomine, nisi similes etiam habuerint labra
ctucas, vt fertur. Quanto rectiùs & Commentator,
Glareanus,& post hos Lamb.doctissimè exponunt,
isi feris in dispar,genus seu animal. *Furórne cæcus.* qui
s cœcutire facit. In eadem sententia dubius est Ci-
ro,multis in locis, potissimum pro Marcello, nimi-
m quæ possit esse caussa tanti & tam diuturni furo-
s ciuilis: Etsi aliqua culpa,inquit,tenemur erroris hu
ani, à scelere certè liberati sumus. ambigit enim vo-
tne furorem illum ciuium Roman. culpam an erro-
m,ignorationémne,an fatum. *Sic est.* ingeniosa sub-
ctio, qua vitandi odij caussa transfert hanc culpam à
uibus Romanis in cædem Remi innocentis.

In anum libidinosam Epodos

Iambica 8.

ogare longo putidam te seculo
Vireis quid eneruet meas?
um sit tibi dens ater, & rugis vetus
Frontem senectus exaret:
ietq; turpis inter aridas nates
Podex velut crudæ bouis?
d incitat me pectus,& mammæ putres,
Equina quales vbera:
enterq; mollis, & femur tumentibus
Exile suris additum.
to beata: funus atq; imagines

Ducant

Ducant triumphaleis tuum:
Nec sit marita quæ rotundioribus
Onusta pacis ambulet.
Quid? quod libelli Stoici inter sericos
Iacere puluillos amant?
Inliterati num minus nerui rigent?
Minúsue languet fascinum?
Quod vt superbo prouoces ab inguine,
Ore adlaborandum est tibi?

COMMENTATOR.

SCRIBIT in anum libidinosam, quam aspernatur, quoniam querebatur eum circa se lentum esse in venerem, & frigidioris virtutis. *Rogare*. subaudiendũ, mirum est. cuius hic est sensus: Cum sis longæ ætatis & ob id deformis, & putida, mirum est te meos desiderare amplexus, præsertim cùm sine iniuria virium mearum hoc tibi præstare non possim. *Putidam*: fœtentẽ. *Longo seculo*, ætate longa. *Eneruet*, debilitet neruos, & non delectet. *Ater*. niger præ senectute. *Exaret*, id est, rugis tanquã sulcis, proscindat: vt Virg. obscœnam frõtem rugis arat. *Hietq;*. dehiscat, pateat. *Podex*. anus, pars corporis posterior pudenda. Iuuenal. sed pedice lęui. *Crudæ*. indomitæ, vel vetulæ. *Sed incitat*. prouocat ad amorem. ironicòs, quasi minime incitat. *Putres*, putidæ, laxæ, resolutæ malitia. *Quales*, pro qualia, more Græco, relicto scilicet proximo, vbera, transit ad mammas quod remotius est. *Ventérque mollis*. mollem ventrem necesse est esse cute iam rugosa, vel maximè in aniculis. *femur*. femur ea pars est corporis quæ protenditur a renibus vsque ad genua: hic autẽ pro coxis ponitur. Coxæ, inquit, tuæ exiles adiunctę sunt inflatis tibijs.

s. *Exile*. gracile. *Tumentibus suris additum*. eleganter
cit additum, quasi applicitum & appositum sit, non
um: quia nihil deformius est, quàm pedes genibus,
femore crassiores. *Esto beata*. diues: vt, Nescias an te
nerum beati Phillidis flauæ decorent parentes. *Ima-*
ies triumphales. nobilium parentum, quorum facta
æclara publicè nota erant. Solebant enim in funere
bilissimi cuiusque imagines maiorum præferri ad
tentationem nobilitatis, quod adhuc obseruari vide-
us in funeribus principum virorum. Videtur laten-
illi exprobrare intẽpestiuos amores, præcipuè quòd
orti esset proxima. *Ducant*, præcedant. *Marita* mari-
ta: nulla, inquit, sit cõiunx quæ te sit gẽmis ornatior.
tundioribus. perfectioribus & pretiosioribus. *Bacis*.
mmis, lapillis. Bacę enim sunt vniones seu peruli. vt,
lloque monile bacatũ. *Quid? quod libelli*. Solita erat
ec libros Philosophorum etiam in lectis repositos
bere ad tegendam libidinem, vt adueniente amatore
nularet se philosophiæ studere non libidini. Quid
odest, inquit, ostentare te literatam esse, cùm nihil te
oc adiuuare posset ad incendendam libidinem viri, id
, ad arrigendũ penem, qui literas nescit, nec earum
dium habet. *Puluillos* ceruicalia, quę ceruicibus sup-
nuntur. diminutiuũ est à puluinus; hic autẽ puluilli
nt lecti. *Amant* solent. *Inliterati nerui*. id est, penes
iteratorum hominum. Neruos enim pro mẽbro vi-
i posuit. Quare, inquit, adhibes libros lectulis tuis?
nquid illiterati homines minus feruẽt amore quàm
erati? an ideo libros habes, vt homines cogas amare?
nicos. *Minus rigent*, torpent, frigidi sunt. *Fascinum*,
ile membrum quod fascia tegi solet, siue campestri-
s. *Quod*, fascinum. *superbo*, fastidiente. *Prouoces*,
paratum

paratum facias ad coitum. *Ore*. blandimẽtis, aut lingua & nefarijs osculis, alioqui non poterit alicuius libido prouocari in te, quia nimis es deformis & rugosa.

CRVQVIVS.

FASCINVM, virile membrum appellatur, propterea quòd puerorum collis appensum fascinum arcere olim creditum est. Varro, Pueris, inquit, turpicula res in collo quædam suspenditur, ne quid obsit, bonæ scenæ caussa. Quin & Fascinus, deus erat, fascini depulsor. Fascinus, inquit Plinius, imperatorũ quoque, non solum infantium custos, qui deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantiũ sub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubetq; eosdem recipere. Adde quòd & hortos & fores contra inuidentium effascinationes dicare, vt Plinius quoque refert, solebant, proq; remedio satyrica erãt signa. nam & satyrion inuidiã depellere putabatur: quæ enim turpia erãt & ridicula, ad auertendũ illam pestem accõmodata existimabantur, obtutu & aspectu inuidẽtium ex obscœnitate & miraculo turpitudinis euocatis, vt scribit Plutarch. Porrò teneræ, quàm adultiori ætati magis nocere creditur. Virg. Nescio quis teneros oculus mihi fascinet agnos. facilius enim mali sensus & noxa oculo inferebatur, & intuitui quem ὀφθαλμὸν βάσκανον Plutar. nominauit. Caussam huius & ipse & Alexãder Aphrodisæus quærunt. Scribit autem Plinius fuisse in Africa, effascinantium familias, quarum laudatione interibant probata; (sic enim ipse Græcè nominat, oues pecudesq; intelligens) arescebãt arbores, infantes emoriebantur. scribit item Plinius fuisse in Triballis & Illyrijs, fuisse quoque in Ponto Thebios. (sic enim in ipso legendum

Adria-

drianus Turnebus aduerſariorum lib. 9. ca. 28. tomi ioris, ex Plutarcho & Stephano annotauit) qui viſu faſcinarent & interimerent, quos diutiùs intuerētur, culis præcipuè iratis: atque binas in ſingulis oculis buiſſe pupillas. Lactantius Cuninam memorat eam, quæ faſcinum in cunis vagientium intuitu ſubouebat.

Ad Mæcenatem votis deſignat victoriam Cæſaris aduerſus Anton. & Cleopatram, Epodos Iambica 9.

uando repoſtum Cæcubum ad feſtas dapes
Victore lætus Cæſare,
cum ſub alta (ſic Ioui gratum) domo
Beate Mæcenas, bibam,
nante miſtum tibijs carmen lyra,
Hac Dorium, illis Barbarum?
t nuper, actus cùm freto Neptunius
Dux fugit vſtus nauibus,
Minatus vrbi vincla, quæ detraxerat
Seruis amicus perfidis.
manus (eheu) poſteri negabitis,
Emancipatus fœminæ,
t vallum, & arma miles: & ſpadonibus
Seruire rugoſis poteſt:
erq; ſigna turpe militaria
Sol aſpicit conopeum.
huc frementeis verterunt bis mille equos
Galli canentes Cæſarem.
ſtiliumq; nauium in portu latent
Puppes ſiniſtrorſum citæ.

Io trium-

Io triumphe, tu moraris aureos
Currus & intactas boues.
Io triumphe, nec Iugurthino parem
Bello reportasti ducem,
Neque Africano: cui super Carthaginem
Virtus sepulchrum condidit.
Terra marique victus hostis, Punico
Lugubre mutauit sagum:
Aut ille centum nobilem Cretam vrbibus
Ventis iturus non suis,
Exercitatas aut petit Syrteis Noto:
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina aut Lesbia:
Vel quòd fluentem nauseam coerceat,
Metire nobis Cacubum.
Curam metúmque Caesaris rerum iuuat
Dulci lyeo soluere.

COMMENTATOR.

INVITAT Mæcenatẽ ad conuiuium, vt iterum læti sint ob victoriã Augusti de Antonio & Cleopatra apud Actium Epyri promõtorium, quemadmodũ antea fuerant ob illius victoriam de Sex. Pompeio Cn. Pompeij filio nauali pugna victo & fugato. *Quando* interrogatio. *Repostum*. repositum, ad hoc reseruatum, vt non nisi ad festas epulas proferatur. *Cacubum*. vinum a loco, sicut & falernum. *Victore*. quod ad Actium Antoniũ & Cleopatram superauerat. *sic Ioui gratum*. parenthesis. probat hoc Iupiter, qui auctor est victoriæ. *alta domo*. Mæcenatis. *Mixtum*. propter victorias Cæsaris & hostium cladeis. *Hac*, lyra. *Dorium*, prosperum propter

er felicemCæsaris successum. *Illis*, tibijs. *Barbarum*, hrygiũ, inimicis infestum & ferale . dicit itaq, lyra se nere velle gesta Cæsaris, & victoriam Actiacã: tibijs item Antonium superatum fugatumq; cum Ægyps & barbaris alijs nationibus . hic notandum est mos musicos esse septem, Dorium, Hypodorium, Phryum, Hypophrygium, Lydium, Hypolydium, Mixodium, à nationibus scilicet Doribus qui Græci sunt, ydijs, & Phrygibus, qui sunt Barbari. *vt nuper*, subdi, tecum bibi, cùm Sept. Pompeius Cn. Pompeij ius in Siculo mari piraticam exercẽs, nauali prælio à æsare victus fugatúsque est. *Actus*. coactus . *Freto* Siliæ. *Neptunius*. Sex. Pompeius, qui se filium diceat esse Neptuni, vt ait Liuius, elatus rerum mari gestam felicitate; quare in habitu Neptuni, veste nimirũ anea, contra hosteis pugnabat. *vstis nauibus*, ab Auusto. *Minatus*, quondam. *Vrbi*, Romæ. *Vincla*, seruitem . *Quæ detraxerat*. Nam ergastulis Siculorum lutis, asyloque facto, omneis qui ad se fugerant scele tos secum duxit ad nauale certamen, tanta arroganavt vinctis oblatos compedes minaretur Romanis uibus. *Romanus*. Ad comparationem præsentis lætiæ, mentione facta Sext. Pompeij & fugæ eius , redit l id quod cœperat, prosequens turpitudinem Antoij & suarũ partium. *Eheu*, exclamatio pathetica, quasi icat, Quantum hoc est nefas! Quanta hæc turpituo! Antonium principem virum Romanum seruire Cleopatræ Aegyptiæ! Quanta infamia Romano noini, nobiles & milites Romanos Antonium sequuos dotaleis Cleopatræ ab Antonio datos, seruire spaonibus rugosis, id est, eunuchis Ægyptijs! Non crecent, inquit, hæc posteri: tam sunt fœda, vt nõ videan-

F tur ab

tur ab vllo Romano admitti potuiſſe. *Negabitis*, quod ſum dicturus. *Emancipatus*, Antea liber, nunc ſua ſpōte traditus & factus ſeruus. *fœmina*, Cleopatræ. *fert vallū*, .i. papiliones, munimentū caſtrorum, terrā & palos ad vallū conficiendum. *Spadonibus ſeruire rugoſis poteſt*. hæc verba ita pronuncia, vt indignitatem rei exprimas. *Rugoſis*, euiratis, qui vbi virilitatē perdiderunt, rugoſi efficiuntur. *Turpe*. aut per exclamationē legendum. vt hic ſit ſenſus, Turpe, hoc eſt, res eſt turpis, quòd caſtra Antonij comitantur fœminæ, quod eſt illicitū: Aut, turpe, eſt, epitheton conopei, quia illud non conuenit caſtris, neq; militibus, ſed thalamis & fœminis, quod vt magis deteſtetur, dicit ſolem hoc aſpicere .i. palàm cunctis publicè deportari, & videri. *Conopeū*. genus eſt retis ad muſcas & culices abigendos, quo Alexādrini potiſſimùm vtuntur, propter culicum illic abundantiam. Hic autē accipitur pro omnibus delitijs & mūdo Cleopatræ. *κώνωπες*, autē culices dicuntur. hinc *κωνώπεια* vela ad arcendos culices. *At huc fremēteis*. ſignificat duo millia equitū Gallorum ab Antonio ad Auguſtū defeciſſe. Ordo eſt, At Galli canenteis Cęſarem, id eſt, laudantes, verterūt huc, id eſt, ad nos tranſtulerūt bis mille equos frementeis. *Galli*. Gallos ideo commemorat, vt pudore pulſet animos Romanorum, qui paſſi ſunt ſeruitute ſe ſubijci ſpadonibus, quod Galli ſunt dedignati. *Canentes*. vt, regemque canebant. *Siniſtrorſum*. hoc quaſi augurium fuit victurum Auguſtum; quòd naues Antonij ſtarent obuerſæ mari, ſpectantes in ſiniſtram partē: contrà naues Auguſti aduerſæ in dextram. Nam in littore Epyri vbi pugna naualis cum Antonio fuit, ſi Italiam petis, in dexterā incedas neceſſe eſt; ſi Alexandriā, in ſiniſtrā. *Siniſtrorſum*. verſus Alexandriā. *Citæ*. celeres, & ad

& ad fugiendũ paratæ.vt,Prima citæ Teucris ponã certamina classis. *Io triumphe.* alloquitur triumphũ, tu, inquit,remoraris victoriã; nam si voles Antoniũ cum Augusto congredi vt pugnent cominus, iã parta est nobis victoria. *Io triũphe*, vox est acclamantiũ militũ. *Intactas*, indomitas, nõdum sub iugũ missas,& paratas ad sacrificium.vt,& intacta totidẽ ceruice iuuencas. A triumphantibus bos alba & indomita in capitolio immolari solebat. *Parem.* Augusto. *Ducẽ*, Mariũ dicit qui septies Cõsul clarissimũ de Iugurtha triumphum deportauit. Nõ tanta, inquit, gloria C. Marius triumphauit de Iugurtha Afrorum duce,neq; etiã Scipio Aphr.de Afris, quos vicit atq; subegit, quanta Augustus de Antonio. Itaq; Cæsarẽ & Mario & Scipioni Africano præponit. *Neq; Africano.* triumpho reportasti parẽ Augusto ducẽ. P.Corneliũ, Scip.Africanum maiorem intelligit. *Cui*, Scipioni. *super Carthaginẽ.* victoriam Carthaginis. *Virtus*, sua. *sepulcrũ*, æternam memoriã laudis. Sepulcrum aũt hoc loco non pro sepultura ponitur,sed pro æterna memoria & laude. Neq; enim Scipio, conditus est in prædecessorũ Consulũ sepulcris, sed cùm victor rediret ab Africa, neq; eum Romanus pop. recipere vellet ob inuidiã; ille reuersus est in priuatum agrũ Linterni, vbi tãquã à Romanis in exilio positus vixit: quare iussit in tumulo suo scribi quòd patria careret sepultura. Videtur etiã tangere historiã in qua scriptũ est ex oraculo ad cõpescẽdos Afros,debere sepulcrũ Scipioni Africano ita cõstitui, vt Africã intueretur; hoc autẽ monitu deorũ positum est inter Hostia & portum. *Terra mariq;.* terrestri naualiq; prœlio. *Victus*, à Cæsare. *Hostis*, Antonius. *Punico lugubre mutauit.* i.deposito puniceo,hoc est, hyacinthino, aut Pario, coccineóue sago: lugubre,

 id est,

id est, luridum & nigrum, luctuque & fuga dignum sumpsit. Romani enim milites in bellum euntes coccineis sagis vtebantur, vt ne quis vulneratus, cruoréque suo respersus, terrorem incuteret socijs, nam coccineus color cruori similis est. Itaque dum Antonius fugeret, ne agnosceretur, deposuit coccineam, & nigram chlamydē indutus est. *Centum nobilem Cretam.* vnde Creta dicta est ἑκατόμπολις, id est, centum ciuitatum. vt: Centum vrbes habitāt magnas huberrima regna. *Non suis,* nō prosperis, sed aduersis, & contrarijs. vt, Contra ferunt sua flamina classem. vnde non suis ventis nauigat, aut vadit is, qui non pergit ad loca destinata, sed fertur arbitrio ventorum. *Exercitatas,* tempestate commotas. *Petit*, fugiens. *Syrteis.* loca sunt in mari arenosa & vadosa. *Noto,* vento. *Aut fertur incerto mari.* hypallage, id est, ipse incertus quo nauiget: Ita, inquit, victus est, & consternatus animo, vt prorsus nesciret quo fugeret, versus Cretam ne an ad Syrteis, sic errat ventis impeditus. *Capaciores*, maiores, grandiores, qui multum capiunt. mandat puero propter lætitiam triumphi Augusti, vt vinum amplius solito misceat. *Chia.* à loco Chium vinum. *Lesbia,* Lesbium vinum à Lesbo insula. *fluentem nauseam,* fluens phlegma; nam ex nausea multum humoris, & phlegmatis fluere solet. potest etiam hic pro fastidio intelligi, ex nimia mora triumphi. *Metire*, misce, profer, hauri ex cratere, & quod vulgò dicitur, mensura. *Cæcubum*, quod epotatum restringere solet fluxum phlegmatis. *Curam metúmque Cæsaris.* quæ ante euentum pugnæ sustinui: iuuat, inquit, nunc relaxare vino optimo sollicitudinem, & metum, propter incertum belli euentum. vt, nunc vino pellite curas.

CRV-

CRVQVIVS.

HAC *Dorium illis Barbarum.* Barbarum, inquit, Commentator, id est, Phrygium, inimicis infestum & ferale: verùm hæc additio, nempe inimicis infestum ac ferale, vt hoc loco parum Phrygijs apta modis est, ita nec commodè barbarum carmen hic Phrygium reddi potest. Quod priusquam ostendamus, de modis siue tropis antiquis nonnihil differamus, quos Commentator septem numerat conflatos ex Græcis & Barbaris, nimirum Dorium, Hypodorium, Phrygium, Hypophrygium, Lydium, Hypolydium, Mixolydium, quem postremum ego reposui illius loco, quem in annotationibus, Hyperlydium scriptum repperi, classicis, vt arbitror, prorsus incognitum, sed ab ἀναρμόστοις imperitè positum, quibus certè quod patrocinetur suo more, in concentibus, eorumque nominibus malè aptandis, ipsa διαφωνία, aliquo modo ignoscendũ arbitror: verùm quod ἐναρμονίων μέλων διάλεκτοι à veteribus modis, aut nonnihil discedant, aut eos absurdè in alienam naturam detorqueant huiusmodi ἀμούσων gratia; nulla id certè venia dignum putarem, nisi docti ferè omnes vnanimi studio in id incumbere viderentur, vt religione quadam & veneratione doctrinæ (quæ immortalitati sacra est) etiam virorum doctorum nomina ab omni errore libera posteritati tradant. Quod potissimum fieri compertum habemus in Donato, Seruio, Porphyrione, Acrone, ceterisque primi nominis grammaticis, quorum commentarios malè sana barbaries conspurcauit, vt nisi ipsi auctores aliquando reuiuiscant, non crediderim vnquam illam spurcitiem elui posse. Quare ad vnum omneis doctos obtestatos velim, in vindicandis ab omni iniuria doctis nominibus, vt ma-

gno delectu vtantur, ne dum assumtum aliquod vel adulterinum nomen temerè tutentur, ipsi in reprehensionem non minimã incidant. Quid enim aliud, quàm Porphyrionis nomen multis viris doctis imposuit? quàm multos Acron subdititius in errorẽ induxit? Sed quæ Glareano viro alioquin ἐναρμονικοτάτῳ, alia caussa fuit, vt hoc loco in suis adnotationibus Lydium modũ in Ionicum intelligendum diceret, atq; Porphyrionem vulgari more loquutum? Profectò tanti non debuit esse tanto viro ille Porphyrio insulsus, qualem ipsemet Glareanus, multis in locis suarum adnotationum, esse, non obscurè fatetur, vt antiquitus discreta, noua quadam interpretatione, vna, eademque faceret, aut alterũ fingeret, in altero quæ generis sunt, non eiusdem contineri, diuersa certè misceri quidem posse arbitror, at illa fieri eadem non arbitror. Quis enim Græcos modos pro tribus omnino Græciæ nationibus (vt ex Heraclida Athenæus li. 14. scriptum reliquit) tres nõ fatetur, Dorium, Aeolium, Ionium? Quis item barbaros reijcit Asianum, Phrygium, Lydium, hos posteriores, illos priores? verùm Græcos barbaros dicere, & contra, aut eosdem esse modos, vtriusque gentis, hominis arbitror non omnino sani. Atqui ex his inter se commixtis, musicam harmoniam constare, nemo vel mediocriter eius artis peritus facilè neget; id enim & res ipsa probat & modorum nomina ista, Dorium, Phrygium, Lydium, ex quibus cum subordinatis, Hypodorio, Hypophrygio, Hypolydio cum Mixolydio compositi sunt διὰ πάσων, modi omnes musici, Chromatici, Enarmonici, & Diatonici, de quibus plura scribere supersedebimus, quia non est huius loci, modos amplius tractare Harmonicos. Quam ob rem ad institutum

tutum recurrat oratio,& quo ad eius fieri poteſt oſten damus, per barbarum carmen non aptè intelligi, aut Phrygium aut Lydium. Nam barbarum, hîc hoſtibus eſt ominoſum, infauſta omnia, atq; infelicia Antonio comminans,nimirum,metum,fugam,deſperationem, pernitiem. At Phrygium nihil canit huiuſmodi, quum ſit religioſum diuinumque, & numine quodam mentes permoueat,vt ſcribit Ariſt.8.Politicon. δοκεῖ ποιεῖν, ἔφη, ἐνθουσιαστικοὺς, ἡ φρυγιστὶ: cui concinit Lucianus in Harmonide. καὶ ἑκάστης ἁρμονίας διαφυλάττειν τὸ ἴδιον. τῆς φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς λυδίας βακχικὸν, τῆς δωρίου τὸ σεμνὸν, &c. Caſſiodorus de his modulis epiſtolar. lib.2.Phrygius, inquit,pugnas excitat & votú furoris inflammat.Quare cùm hic Horatius non bellicos furores Antonij,ſed eius fugam,trepidationemq; canere velit,non putarim barbarum hic appoſitè exponi poſſe Phrygium, neque ob eandem cauſſam Lydium,qui Bacchicus eſt & mollis, contraque nimias animi curas tædiaque repertus, vt ait Caſſiod. Qua de cauſſa ego illum libentius, mixolydium interpretarer, qui auditores grauiore efficit animo,contractioreque,Ariſtotele teſte qui Politicon octauo, inquit, πρὸς μὲν ἐνίας ὀδυρτικωτέρως καὶ συνεστηκότως μᾶλλον, οἷον, πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην. nec ab Ariſtotele diſſentit Plutarchus qui in ſua muſica Mixolydius, inquit, concentus affectibus eſt refertus & Tragœdijs aptus. Reperiſſe eum Sappho Ariſtoxenus prodidit, ab ipſaque Tragicos didiciſſe, qui poſtea coniunxere Mixolydios modos cum Dorijs, quorum alteri maieſtatem, atq; auctoritatem,alteri affectus afferunt, ex vtriſque enim commixta eſt Tragœdia, &c. Quæ verba Dorijs modis, Romanis quidem accinunt victoriam, Antonio verò Mixolydijs perturbationes.

Quin etiam (vt taceam hoc Horatij vocabulum mistum, quod non paruo alicui argumento esse potest huius opinionis asserendæ) facilè quis dixerit poetam hic exhibere imaginem veræ Tragœdiæ, vbi primùm pompam Cleopatræ & conopeum cum Antonio ad bellum progredi non sine magna spe & lætitia victoriꝫ iam quasi certæ, deinde illius incertam fugam cum magno tremore, & formidine, quasi ob oculos ponit. *Tibijs*. de vario tibiarum vsu dicemus in commentarijs de arte poetica. *Emancipatus fœminæ*. Emancipare autem est, è suo mancipio, id est, dominio, seu potestate emittere, & alteri possidendum permittere. Mancipare autem alteram tantum vim habet, nimirum mancipio alicui dare, vt ait Budæus, sed hæc propriè rerum sunt, quæ manu dari & accipi solent: transfertur autem ad eam emancipationem quæ est personarum; quemadmodum ait Festus, Emancipati duobus modis intelliguntur, aut ij qui ex patris iure exierunt: aut ij qui aliorum fiunt dominij, quorum vtrumque fit mancipatione. Ita Romanus miles hic dicitur emancipatus fœminæ Cleopatræ, id est, sua sponte traditus, vt ait Commentator. hæc interpretatio satis aperta est, & verbis Horatij consentanea: Attamen quam in annotationibus scriptis aliam inueni, nolui cælare lectorem, quòd & ingenij nonnihil prꝫ se ferat, nec aliena sit à proposito. Ordo est, inquit, Eheu posteri negabitis quod Romanus miles emancipatus, id est liber, & ingenuus tulit quondam vallum, id est, papiliones, & arma fœminæ, id est, mollitiem omnem cum conopeo, & præterea potest seruire spadonibus rugosis. Emancipati autem dicuntur liberi, quasi ab omni conditione mancipiorum remoti; Mancipia verò dicuntur qui in prœlia manu-

manucapti in seruitutem rediguntur: sicut serui à seruando, quòd in prœlijs seruati & à morte liberati sint. hactenus annotationes scriptæ. *Spadonibus.* Spadones impudicitiæ morbo erant infames, quos Cleopatra habuit plurimos. *At huc verterunt.* hæc verba habet codex Carrio. & vnus codex Bland. manuscriptus expressè: alij tres habent, At hunc: alias, At huc. quam notam sequutus sum tanquam magis appositam atque consentientem scriptis annotationibus. *Sinistrorsum.* hoc præter proprium significatum, notat infortunium & fugam Antonij, nam sinistra ominosa sunt. *Citæ.* duo codices habent Sitæ, id est, ad sinistram partẽ motæ; nam Antonius qui cum suis ab Aegypto venerat, sic naueis suas locauerat, vt facilis pateret fuga. Verùm ego priorem lectionem seruaui, quòd altera non careret litura. *Intactas boues.* In omnibus sacris hoc à gentilibus nótatum, & ferè obseruatum fuit, fœminini generis victimas potiores fuisse: Itaque si per marem litari nõ poterat, fœmina succidanea dabatur, nõ contrà. nam si per fœminam hostiam minimè perlitatum foret, succidaneam adhiberi non licebat, præterquàm apud Aegyptios & Derbices Persicam gentem, quibus immolare fœminam est habitum nefas. Insuper hic non est prætermittendum, Romanos consueuisse, pro rebus quas citò expediri cuperent, ætate grandioribus hostijs; vbi verò rem augere vellent & produci, iuniori victimà sacrificare: Nam idipsum innuere videtur Horatius, ægrè ferens triumphi cunctationem, quem dicit remorari currus triumphales, & boues intactas, id est, iuniores, quæ nondum per iugum domitæ fuissent, vt habet Commentator. *Neque.* de hoc sepulcro quod Linterni est, Aphricani illius prioris, vide Strabonem

F 5 lib. 5.

libr. 5. *Africano*. Badius, inquit Glareanus, legit hic Aphricanum, expeditius quidem, ſed durius; fit enim, inquit, comparatio Ducum, non vrbis ad ducem, quod opus erit ſi legatur, Aphricano, in quo neceſſe eſt per repetitionem intelligi, bello, cui, inquit, ineptè ſubijcitur, hoc modo: cui bello virtus Romanorum condidit ſepulcrum ſuper Carthaginem, &c. verùm vir ille prouocabulum, Cui, non animaduertit referre Ducem: non etiam bello, vt ſit ſententia: Cui Duci virtus Romanorum, &c. deceptus lectione Badij. *Lugubre mutauit ſagum*. Oroſius lib. 5. cap. 18. Senatus ſagum, inquit, id eſt veſtem mœroris, quam exorto ſociali bello ſumſerat, hac ſpe arridente depoſuit atque antiquum togæ decorem recuperauit. Nemo ſibi perſuadeat, ſi poſt Bayfium de Sago ſcribam me velle Herculi extorquere clauam. Nam tantùm abeſt vt illius viri doctiſſimi ſcripta velim eſſe mea, vt me illi firmiora ſua reddere, atque illuſtriora exiſtimem, ſi quæ ab illo diffuſius memoriæ prodita ſunt, aliquanto certiùs contractiusque ordinem, ac veluti in tabella ſpectanda depingam. Eodem certè, quo ille, ſtudio ducor, nimirum vt literarum ſymmiſtis mea opera proſim. Quod ſi nō aſſequar, non eò conatus minus promptus ad id, atque honeſtus fuerit. Saltem id præſtitero, ſi nihil aliud, vt ſtudioſis animos addam ad ea rectiùs diſquiréda ſi quę à me prætermiſſa viderint. Sagum autem veſtem militarem fuiſſe omnibus in confeſſo eſt. At eius duo fuiſſe genera non omnibus arbitror ita definitum: Alterum enim craſſum duplex erat & densè villoſum & commune, ἐσθὴς στρατιωτικὴ Plutarcho, vt opinor, in Galba nominatum, quod idem ſcribit in Tiberio, Lege militari C. Gracchi militibus publico ſumptu datum, ſine

ſine vlla diminutione ſtipendij militaris. Alterum autem tenuiſſimum, ſimplex, molle, & delicatum, nonnunquam leniter villoſum, imperatorum ſuperindumentum, album vel purpureum ſeu puniceum, vt ſcriptum reliquit Valerius libro primo de Craſſo loquens, id paludamentum nominans proprio vocabulo. hoc autem ipſum mutauit Antonius in fuga cum ſago lugubri, id eſt, communi, quod quidem illi lugubre fuit, non tam quòd eſſet nigrum ſeu pullum (quale tradit Valerius Craſſo traditum contra Parthos) quàm quòd illi quaſi ob oculos poneret mutatam fortunam, & exitium præſens. Hic ſi quis hanc Sagi diſtinctionem, in Sagum commune, quod propriè Sagum dicitur nomine generico, ſuæ formæ, ſeu vt philoſophicos loquar, ſpeciei accommodato: quo fieri neceſſe eſt, teſte Ariſtotele, vbi forma propria voce caret, & in Sagum quod paludamentum nominatur: Si quis, inquam, hoc quaſi nouum commentum, aut verius ſomnium aliquod explodendum clamitet; quod neque vt res aut rerum formæ, ita, nec illarum ſigna poſſint nobis eſſe cognita. Primum contra hunc, vt aliam contentionem prætercam, mihi patrocinio erit hoc Martialis lib. 6. epigram. 11.

Te Cadmea Tyros, me pinguis Gallia nutrit.
Vis te purpureum, Marſe, ſagatus amem?
Vt præſtem Pyladen, aliquis mihi præſtet Oreſtem,
Hoc non fit verbis: Marce vt ameris, ama.

Quis hic vtrumque non videt, & purpureum denotari paludamentum, & Sagum commune? Deinde non ſinent me Græci temerè iniuria affici, quibus Sagum commune χλαῖνα παχεῖα καὶ διπλῆ nominatur, ἀπὸ τοῦ χλιαίνειν, quod pro tempore ſumitur ad frigus, pluuiamque,

pluuiamque, & ventos propellendos. vnde Adagium natum est in eos, qui non suo tempore, rebus vtuntur necessarijs, ἐν θέρει τὴν χλαῖναν κατατρίβεις. hoc est, æstate penulam deteris, interprete Erasmo (forsitan impropriè) quia penula ferè viatoria erat, qua vtebantur & viri & fœminæ. Alij lænam reddunt. Mihi certè Sagum magis congruum apparet; nam hoc etiam, extra militiam, aliquando indumentum erat familiare, Vlpiano auctore, in De auro & argento legato. Postremò quòd altera Sagi forma fuerit insigne imperatorum & ducũ, Græcis χλαμὺς, aut potius χλανίς, Polluci ἱμάτιον λεπτὸν, mecum fatebitur qui excusserit hæc Athenæi verba. 5. lib. πρῶτοι μὲν, ἔφη, οἱ τὸν ὄχλον ἀνειργόντες σειληνοὶ πορφύρεας χλανίδας, οἱ δὲ φοινικίδας ἠμφιεσμένοι, id est, Sileni, qui primi turbam coercuerũt, alij quidem purpurea saga, alij verò punicea induti fuere. In eandem sententiam apud Aeschinem, ait Thomas magister legi, χλανίσκιον. εἰ γὰρ τις σοῦ τὰ κομψὰ ταῦτα χλανίσκια περιελόμενος. Si quis enim tua ornata hæc sagula abstulerit. Multa liceret adducere alia argumenta ad hanc rem; verùm ne cui sim tædio mea prolixitate, satiùs esse duxi paucis placere quàm displicere pluribus. *Syrteis*. De situ & amplitudine Syrtium maioris nempe, & minoris, vide Strabonem lib. 17. & Orosium lib. 1. C. Iulius Solinus Polyhist. cap. 40. Varro, inquit, auctor est perflabilẽ ibi terram ventis penetrãtibus, subitam vim spiritus citissimi, aut reuomere maria, aut resorbere, &c. ipsum autem nomen à Græco verbo σύρειν deducitur, quod trahere significat. Pomponius Mela lib. 1. cap. 7. Syrti, ait, sinus est centum ferè millia passuum, quà mare accipit patens, trecenta quà cingitur, &c. *Cæcubum*. Cæcubum vinum & Setinum vtile dicebatur concoctioni

ctioni ciborum, quorum cruditas generat nauſeam, Albanum neruis, Surrentinum capiti & ſtomacho, Signinum profluuio ventris, Falernum à decimoquinto anno mediam ætatem habebat, corpori ſaluberrimum, vtile tuſſi, aluum ſiſtebat, & corpus alebat. *Dulci lyeo ſol uere.* ἐξ ἀντιτύπου. contraria namque contrariorum ſunt remedia: nam vt metus curaq; animum conſtringunt; ita eundem ſoluit Lyæus, ἐτυμολογικῶς ἀπὸ τοῦ λύειν, quod eſt ſoluere, nominatus.

In Mæuium poetam, quem deuouet horrendis tempeſtatibus, Iambica Epodos 10.

Mala ſoluta nauis exit alite,
Ferens olentem Mæuium:
Ut horridis vtrumque verberes latus,
Auſter memento fluctibus.
Niger rudentes Eurus inuerſo mari,
Fractóſque remos differat.
Inſurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementeis ilices.
Nec ſidus atra nocte amicum appareat;
Qua triſtis Orion cadit.
Quietiore nec feratur æquore,
Quàm Graia victorum manus:
Cùm Pallas vſto vertit iram ab Ilio
In impiam Aiacis ratem.
O, quantus inſtat nauitis ſudor tuis,
Tibiq; pallor luteus,
Et illa non virilis eiulatio,
Preces & auerſum ad Iouem:
Ionius vdo cùm remugiens ſinu
Notus carinam ruperit.

Opima

Opima quod si præda curuo littore
Porrecta mergos iuueris:
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna tempestatibus.

COMMENTATOR.

PROFECTVRO & in trāsmarina fortasse migraturo malè imprecatur Mænio, eiq; auguriū vult esse cōtrarium, vt medijs intercipiatur fluctibus. Mæuius autem poeta fuit inimicus Horatij, obtrectator certè omnium virorum doctorū, ipse sectator vocum antiquarum, de quo Virg. Qui Bauium nō odit, amet tua carmina Mæui. hunc ergo execratur prosequiturq; diris execrationibus, coniurans tēpestates & ventos, vt nauē eius opprimant in medijs fluctibus. *Soluta.* nauis autem solui dicitur, quando de statione vel portu dimittitur. vt, Soluite vela citi. *Mala alite*, malo omine: Alitem fœminino genere protulit, quia malum omē notat. sic mala ducis aui domū. aliàs ferè masculino proferunt poetæ, vt, Qualem ministrum fulminis alitem. & Virg. Namque volens rubra fuluus Iouis ales in æthra. *Olentem*, putidū, turpem, malum poetā, cuius carmina puteant nimia vetustate, vel ipsemet vitio corporis. *vt horridis*, Apostrophe iucunda προσωποποιηκῶς, quasi præsenti Austro præcipiat perniciem Mæuij. *Horridis.* periculosis, crebris, tēpestate crispantibus. *Vtrumq; latus.* nauis qua vehitur Mæuius. *Niger.* tempestatem mouens, tempestuosus. *Rudentes*, funes sunt in nauibus quibus vela panduntur. *Inuerso mari*, perturbato & cōmoto commutatoque. *Differat*, dissoluat & discindat. *Insurgat Aquilo.* qui flat ab alto, & iccirco grauissimas tempestates concitat. *Quantus*, per eclipsim, tantus. *Trementeis*, cōcussos, quia

quia maiori ſubiacent tempeſtati altitudine ſui. *Nec ſidus atra.* Precatur Horatius,vt, qua nocte Orion occidit, & mare tempeſtuoſum reddit, nullũ aliud ſignum arrideat Mæuio,vnde poſſit ſperare ſalutẽ. *Atra*, nigra, obſcura,ſine lumine Lunæ.vt,nec candida curſum Luna negat. *Amicum*,proſperum.*Qua*, nocte.*Triſtis*. ab effectu tempeſtuoſus quia in occaſu ſuo grauiſſimas excitat tempeſtates:vt,nimboſus Orion.*Cadit*,occidit.vt, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos. *Quietiore*, leuiore, tranquilliore,minus concitato. *Graia*. optat Mæuio,vt non minus tutus ſit à naufragio quàm fuere pleriq; duces Græcorum poſt excidium Troiæ, quorum alij cùm ad montem Caphareum appuliſſent, tempeſtate in mare demerſi ſunt; alij ita deiecti,vt in Græciam redire nõ poſſent,excepto Pyrrho qui monente Helena,pedeſtri itinere in patriam eſt reuerſus. Vlyſſes & Diomedes, propter raptum Palladium è templo Mineruæ,diu errauerunt.Vlyſſes diu per mare iactatus tandem vix nudus enatauit: Diomedes, ad Calabriã deiectus eſt, vbi Arpos condidit ciuitatem : Aiax iuxta Capharæum montem orta tempeſtate, ictus eſt fulmine à Pallade, ibique ſubmerſus,propter raptam de ſuo templo Caſſandram ſuam ſacerdotem, Priami filiam. vt, Pallas ne exurere claſſem Argiuûm , atque ipſos potuit ſubmergere ponto, Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei? Deinde , Illum expirantem transfixo pectore fixit. *Vſto*, cremato. *Vertit iram*. odium vertit in Græcos, quod prius in Troianos habuerat propter iudicium Paridis. *Impiam*. in deos irreligioſam. *O quantus inſtat*. Apoſtrophe poetica ad Mæuium , fingens nautas ſuos iam laborare, ipſum Mæuiũ eiulare, & in pallorẽ cõuerti propter tempeſtatẽ imminentẽ,quale eſt illud Virgil.

Virgil. Heu quantæ cędes miseris Laurentibus instant! *Nauitis*. epenthesis pro nautis. *sudor*, metus. *Tuis*, in periculo laborantibus. *luteus*, croceus: sic dicimus Auroram luteam. *Non virilis eiulatio*. sed fœminea, nam eiulatio est fœminarum, vagitus infantum, clamor & gemitus virorum. *Preces*. instant tibi. *Auersum*. duplex lectio est. vel Auersum, id est, non audientem vota tua, vt Auersa deæ mens. vel *aduersum*, id est, contrarium, infensum & iratum. *Vdo*, pluuiali, aquoso. *Notus*, tempestatem mouens. *Carinam*, nauem, synecdochicos. *Ruperit*, fregerit, & dissoluerit. *Opima quod si præda*. promittit se tempestatibus sacrificaturum, si Mæuij corpus in littore mergos pauerit. *Opima*, pinguis. hinc initio dixit putidum, quia superflua caro solet incalescens grauem generare putorem. ipsius itaque corpus pingue significat, quod, iam fluctibus marinis putre, in littus eiectum marinis auibus præda iaceat. *Porrecta*, extenta, exposita. vt, Quamque iacet medium Rhodope porrecta sub axem. *Iuueris*, paueris. *Immolabitur*, à me. *libidinosus*, lasciuus. *Caper & agna*. animalia pollicetur se immolaturum, pro interitu Mæuij, quæ eius affectibus conueniant. Caprum pro libidine & petulantia, potiùs quàm ratione sacrificij: Agnum propter metum, quo significat Męuium timidum fuisse, & omnino effœminatum. Agna tempestatibus immolari est solita, sed non caper. vt, Et tempestatibus agnam Cædere deinde iubet.

CRVQVIVS.

MALA *alite*. Lactantius in illud tertij Thebaidos, vt refert Despauterius, Noctis vaga lumina testor, Et socios manes, & te mala protinus ales: vult ales fœmininum

ninum malum augurium significare, masculinum auté bonum omen: ego certè arbitrarer, poetas, siue inhibas, siue præpetes alites, vsurpasse fœminine potiùs quàm masculinè, nõ tam boni vel mali ominis, quàm rei sacræ & religionis gratia, quæ in augurio exerceri, & haberi erat solita, sicuti supra epodo præcedenti notauimus, in sacrificijs antiquitus obseruatum fœminas quàm mares dijs fuisse gratiores. *Olentem Mæuium.* Quandoquidem Commentator scribit hunc Mæuium antiquarum vocũ fuisse sectatorem, ego alteram illius opinionem veram dixerim, puta, Mæuium, tetri odoris notatum animi potiùs vitio, quàm corporis, primùm quòd insulsus sit & ineptus poeta: deinde quòd libidinosus & petulans vt caper, secundùm illud Apulei, Homo sordidus, & hircina libidine fœtens; qua gratia caprum se pollicetur Horatius immolaturum, si medijs fluctibus opprimatur: postremò, quòd effœminatus, & timidus vt agna, non habeat aliquid viri aut prudentiæ in rebus suscipiendis, cuius illum insimulat nomine agnæ tempestatibus sacrificandæ. Alteram verò commentatoris sententiam, Mæuium scilicet, olentem dictum vitio corporis, non difficulter dicerem esse suppositítiam, ex ea dictione ad finem huius epodi, Opima præda, nam opimum non semper pingue significat, sed etiam gratum, qua in significatione, hoc loco mihi exponendum videtur; nam etiam notat aliquando magnificum & amplum, vt apud Festum, Opima spolia, quæ populi Romani dux duci hostium detraxerat. Nolo tamen hic dicere sudorem, & in obesis corporibus incalescentibus, minus olidum esse quàm sit hircus alarum & in macerrimis aliquando, & extenuatis prorsus corpusculis, nã res ipsa, & humana

conuerſatio docet vtrobiq; aliquando ineſſe pedorem grauiſſimum. *Quantus.* vnus cod. Blandinius hic habet qualis, ſed alia lectio magis conuenit, propter Aquilonis denſitatem, qua altas æquet humo turres, tectaque rapta ferat: hunc ventũ deſcribit Ouidius.6.Metamor. *Atra nocte amicum.* tacita antitheſis inter atrum quod triſte eſt,& infauſtum,& ſidus amicum: Sed omnia precatur aduerſa Mæuio, cælum,ſidera,ventos,noctem, maria,tempeſtatem,deos denique ipſos,ne euadat naufragium. *Quietiore nec feratur æquore*, id eſt, perturbatiore, per liptotẽ. verùm æquor perturbari,eſt cõtra etymon, quod ab æqualitate nomen inuenit: atqui quod eſt fretum, hic ſine diſcrimine æquori datur poetis ſcribendi genere familiari. *Pallor luteus.* à luto herba luteus color dictus eſt, qui Calthæ flori reſpõdet. Hinc in Corydone Virg.luteola Caltha: pallor autẽ luteus, ingratiſs.& mortis propinquæ color eſt,conſtat enim ex fuluo pallidoque nigricantibus maculis, lineoliſque immixtis. meminere luti herbæ & Vetruuius & Plinius lib. 33. capite de chryſocolla. *Ionius vdo cùm remugiens ſinu Notus.* codices Blandinij in hac lectione conſonant, quæ mihi probatior videtur quàm vulgata, tum quòd hic ventus Notus ex Ionia primarius ſit, vehementiſſimè in Adriaticum pelagus incumbens;tum quòd Notum precetur, vt vdo ſinu velorum, impetu vehementi diſſipet, rumpatq; nauem qua vehitur Mæuius: idẽ enim ſupra precatus eſt Auſtrum, Eurum, atque Aquilonem. Deinde valde improprium eſt ipſum ſinum rumpere,& diſijcere naueis, quod, vel mediocriter docto, viſu facile eſt. Quòd autem hactenus vulgata lectio mutata non ſit,in cauſſa eſſe arbitror, epitheton, vdum, proprium ferè Noto: præterea quum ſinum Ionium eſſe non ignorarent

rent lectores, otiosè, καὶ ἐκ παρόδου, cetera expenderunt, vbi neque manifestum deprehenderent errorem, & quod non careat temeritate in auctoribus aliquid restituere, nisi magno iudicio id fiat, vel ex antiquis codic. *Agna tempestatibus.* nam Romanis ipsa tempestas dea est credita, cui agnam nigri velleris immolabant.

Ad Pettium Contubernalem, indicans occupato sibi amore Lycisci pueri non libere versus scribere.

Epodos Elegiambica seu elegoiambica 11.

Petti, nihil me sicut antea iuuat
Scribere versiculos, amore perculsum graui:
Amore, qui me præter omneis expetit,
Mollibus in pueris, aut in puellis vrere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, siluis honorem decutit.
Heu me, per vrbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conuiuiorum & pœnitet.
In queis amantem & languor, & silentium
Arguit, & latere petitus imo spiritus.
Contrà ne lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium querebar applorans tibi,
Simul calentis inuerecundus Deus
Feruidiore mero arcana promorat loco?
Quod si meis inæstuet præcordijs
Libera bilis, vt hæc ingrata ventis diuidat
Fomenta, vulnus nil malum leuantia:
Desinet imparibus certare summotus pudor.
Vbi hæc seuerus te palàm laudaueram,

Iussus abire domum, ferebar incerto pede
Ad non amicos, heu, mihi posteis, & , heu,
Limina dura, quibus lumbos, & infregi latus.
Nunc gloriantis quamlibet mulierculam
Vincere mollitia, amor Lycisci me tenet:
Vnde expedire non amicorum queant
Libera consilia, nec contumeliæ graueis:
Sed alius ardor, aut puellæ candidæ,
Aut teretis pueri longam renodantis comam.

COMMENTATOR.

ALLOQVITVR Pettium amicum suum & sodalem, dicitque iam ita se non posse componere carmina sicut priùs, propter amores scilicet Lycisci pueri quem diligebat. Nam priùs amauerat Inachiam meretricem, quæ quia plures habebat amatores, eosque diuites, spernebat Horatium. vnde indignatus dicit se ab amore illius recessisse, & iam Lyciscum adamare. In hac epodo prior versus est Iambicus trimeter acatalecticus. Posterior est elegiambicus siue elegoiambicus, epodicus, cõstans ex pentemimere dactylica, hoc modò, Scribere, versiculos. & Iambico dimetro acatalectico, hoc modo; amo re per cussum graui. *Petti nihil me.* dicit se amoribus occupatum non habere animum ad versus solito more scribendos. *Nihil.* non ἀναλλαγῆ, partis. *Amore,* Lycisci. *Amore qui me.* ἀναδίπλωσις, amoris, vt, vos hæc facietis maxima Gallo, Gallo cuius amor tantùm mihi crescit in horas, &c. *Præter omneis,* vltra omneis. *Expetit,* valde cupit. *Hic tertius December,* μετάληψις: per tres enim Decembreis, gradatim significat treis annos transactos, postquàm cœpit non amare Inachiam. *furere,* amare; vt hæc duo nomina, furor & amor, ita sibi

ſibi familiaria ſunt, vt alterum pro altero ſæpè ponatur. ſic furere & amare. *Furere Inachia*, amare Inachiam. *Siluis honorem decutit*. Ordo eſt, Hic tertius December ſiluis honorem decutit, id eſt, hic tertius eſt annus. nam Decembrio menſe ſpoliātur arbores decore foliorum, Sole ad inferiores circulos deſcendente. Pridie namque idus Iunias, aut circiter, incipit Sol à nobis recedere, & ſuus ſuccus arbores deficere vſque ad pridie idus Decembrias, Sole ſcilicet à ſuperioribus circulis ſimiliter abeunte, & contrà, à 12. Decembris aſcendente Sole ad ſuperiores & aquilonares Zonas vſque ad 12. diem Iunij ſimul accedit ſuus vigor, & ſuccus arboribus. Itaque quia menſe Decembri folia virtute & vigore ſucci carent, plurimùm cadunt. *Honorem*. folia, vt ait Maro, Frigidus vt ſiluis Aquilo decuſſit honorem. *Heu me per vrbem fabula quanta fui*. priùs ingemit, poſt cauſſam ſui gemitus exponit, per parentheſim, inquiens, Nam pudet tanti mali. tantum malum dicit, quòd innotuit vniuerſæ ciuitati eius amor. *Tanti mali*. tanti amoris & furoris in Inachiam: qua gratia ego fui fabula vulgo. *Pudet*. pudere ad verecundiam, pœnitere ad factum pertinet. legimus in vita Horatij, illum hoc vitio plurimùm laboraſſe; adeò vt imaginem ſcorti in cubiculo proprio depictam libenter inſpiceret. *fabula quanta fui*, id eſt, quantum deriſus ab omnibus, quanta deriſio propter amores Inachiæ. *In queis*. quibus cùm intereſſem, langor, ſilentium & ſuſpiria prodebant amorem meum. Quare pœnitet, inquit, me illis conuiuijs interfuiſſe in quibus ego deridebar, & obloquendi mihi cauſſam dedi. *Langor*. pro pallore ponitur, nam ex amoris impatientia naſcitur triſtitia, ex qua langor, ex langore pallor, ſilentium, &

ſuſpiria, ex quibus, vt ex adiunctis ſignis, certò cognoſcitur amor: Amantes enim pallent, ſilent, gemunt, & ſuſpirant. *Arguit*, approbauit, eſt preteriti temporis. *Imo*. ab imo latere petitus ſpiritus, id eſt, ingens gemitus, & ſuſpiria ab imo producta. Latere inquit, quia conſtat in ſuſpirijs latera vehementer laborare, & ſpiritu repercuti, vt non ineptè ſic diffiniatur, Suſpirium eſt ſpiritus ab imo latere petitus. *Contráne*, Senſus eſt, nunquid meminiſti, quod in illis conuiuijs, quando incaleſcerem vino, & ſecreta mea tibi aperirem, & quererer tibi plorando, candidum meum ingenium, quia pauper eſſem, nihil poſſe apud Inachiam auaram, cõtra lucrum & riualium munera largiora? Per hoc autem ſignificat ſe amorem ſuum Pettio ſæpe inter conuiuia confiteri ſolitum. *Lucrum*, munera riualium ditiorum. *Candidum ingenium*. laus, commendatio, nobilitas ingenij, nihil habent gratiæ apud auaram puellam, ſine muneribus. *ſimul*, mox vt, poſtquam: vt, Quæ ſimul inuerſum contriſtat Aquarius annum. *Calentis*, ebrij. *Inuerecundus deus*, id eſt, Liber, quo liberiùs ſumto omnis verecundia elabitur, adeò vt interdum faciat nos non erubeſcere in his quæ tacenda ſunt, interdum autem, in, habet, ἐπίτασιν, & tunc inuerecundus ſignificat valde verecundus, quod etiam Libero conuenit: vt, verecundumque Bacchum ſanguineis prohibete rixis. *Arcana*, mea. *Promorat*, promouerat, id eſt, excluſerat. *loco ſuo*, à ſecreto cordis, id eſt, vbi ſeueritas ebrietate fuerat expulſa, querebar tibi de amoribus meis. *Quod ſi meis*. Et hoc tibi in conuiuijs aliquando dixi. Quod ſi in me aliquando commota fuerit libera bilis, id eſt, iracundia cõtra Inachiam, ſtatim eam deſinam amare, mihi non congruentem. *Inæſtuet*, incãdeſcat, commota fuerit, *libera bilis*, iracundia,

cundia, nam irati liberius loquuntur, nec cælant quidquam eorum quæ ſentiunt. *Ingrata fomenta*. querimonias nihil gratiæ apud Inachiam habentes. *Ventis diuidat*, in auras diſpergat, nihili pendat, obliuiſcatur. *Vulnus*, amoris mei. *Imparibus*. cum riualibus meis, quibus in muneribus largiendis impar ſum & inferior. *Certare imparibus*. notanda locutio, ſicut apud Maronem, tibi certet Amyntas. *Summotus pudor*, verecundia ex animo meo deleta, quæ modò in me cum riualibus certat. *ſeuerus*, iratus. *Te palàm*, coram te. *laudaueram*, arroganter dixeram, quaſi conſtans in propoſito futurus eſſem. *Iuſſus*, à te. *ferebar*. hoc verbo demonſtratur, & obiurgantis affectus, & incertus amatoris animus; iuſſio namque Pettij illum rapiebat domum, amor contrà ad amicam. *Incerto pede*. incertus ego vtrum manerem in ſententia, an non. *Ad non amicos*, inimicos. *Infregi*, valde fregi dormiens in humo dura. *Limina dura*. quibus continetur dura illa Inachia. *Nunc gloriantis*. Hæc ita ſunt ordinanda. Amor Lyciſci gloriantis ſe vincere mollitia, quamlibet mulierculam, nunc tenet me, qui Lyciſcus puer, pulchritudine ſe gloriatur, & iactitat fœminis omnibus præferri. Queritur autem quòd nunquam ab amoribus vacet. Antea quidem poteram, inquit, queri cùm Inachiam diligerem, nunc autem in Lyciſci pueri amore remedium inuenire non poſſum, niſi me alius puer, aut puella ad ſe pelliciat. *Vnde expedire*. à quo amore liberare me, abſoluere me. *Libera conſilia*. veri namque amici liberè ſolent delicta amicorum redarguere ſtudio emendationis, atq; illis apertè dicere, quæ ſibi videntur honeſta, & vtilia; nam non eſt liberum quando dicẽda tacemus, vel amore, vel terrore. *Contumeliæ graues*. obiurgationes. *Sed alius ardor*,

amor. ostendit quòd amor nulla alia re pelli potest nisi amore, iuxta illud Tullij, in Tusculan. Nouo quodam amore veterem amorē, tanquam clauū clauo eijciendum putant. *Teretis pueri*. obesuli suras habentis teretes & rotundas, succo pleni. *Renodantis*. in modum colligentis, sese ornantis, id est, pueri comati. Antea enim pueri formosuli suam comam vitta nectebant, vt compositi suis amatoribus magis placerent.

CRVQVIVS.

PETTI *nihil me*. tametsi parùm intersit, Petti ne, an Pecti, legamus; seruaui tamen Petti, gemino t. propter antiquitatem codicum Blandiniorum & annotationes carminibus ascriptas. *Sicut antea*. an dicat Horatius se non solito more versiculos scripturum, propter decem epodos præcedenteis, quæ omneis æquali filo decurrunt, quum hæc epodos non vna & simplex, sed mixta sit ex pentemimeri Heroica, & Iambico dimetro? an etiam propter argumenti nouitatem, quod in se artificiosam comœdiæ formam complectitur, vt postea demonstrabimus, Lectori discutiendum propono. *Mollibus*, delicatis, formosulis, obesulis, vt ait Commentator in dictione teretis, in fine huius epodi; hic enim molleis pueros nominat quos illic teretes. *Pueris aut in puellis vrere*. vnus codex Bland. hic habet. *& in puellis*, sed vulgata lectio cum postremis huius epodi versibus concordat, in disiunctione, iccirco illam mutare nolui. *Hic tertius December*. hic obiter Lectorem monitum voluí me solstitium hibernum & æstiuum in commentatore, reduxisse ad Ephemeridem seu Kalendarium quo nunc vtimur, nimirum æstiuum ad decimum tertium Iunij aut circiter, nempe Sole ingrediente primum

punctum

punctum Cancri vbi Colurus solstitiales intersecat Zodiacum & hibernum ad xiij. Decembris, Sole ingrediente primum punctum Capricorni: Nam in annotationibus manuscriptis habetur, à xij. kal. Iul. vsque ad xij. kal. Ianuar. à superioribus circulis, descendit Sol, &c. Rursus à xij. kal. Decemb. vsque ad xij. kal. Iul. ascendente Sole, &c. hunc ego errorem (si tamen erratum sit) tacitus præterire non potui, quòd hic & elegantes characteres sine litura vlla offenderim, & eandem Solstitiorum notam in his scriptis obseruauerim sæpius. Quid si quis dicat ante annos mille scriptos commentarios, nunc, prô dolor, miserè laceros & dierum per tot annos accessione, immutatam aut potius deperditam rationem kalendarij Romani? quod optimi quique & deplorarũt olim non emendari, & hodie etiamnum summis votis exoptant in integrum restitui. *Heu me.* exclamatio pathetica per metathesin sensuum. *Nam pudet tanti mali.* coniunctio, nam, vim hîc habet aduersatiuam, pro autem. *Et latere.* quantitas huius vltimæ syllabæ, nulli debet esse curæ, longa ne sit, an breuis, quandoquidem vltima syllaba cuiusque versus Grammaticis est communis: hæc autem epodos non vnicum metrum est, sed cõpositum, siue mixtũ ex pentemimeri dactylica priore, & iambico dimetro posteriore, idem esto iudicium in illo, Inachia furere, deinde in fine epodi Libera consilia, postremò in concursu vocalium sine elisione, Vincere mollitia, amor Lycisci me tenet. *Contrá ne lucrum.* hic sequutus sum codices Blandinios & annotationes manu sine vlla litura aut macula scriptas contra vulgatam lectionem, quam non improbo, puta, Contraque lucrum &c. nam varietas lectionis gratior esse videtur, ad affectus amantis varios

& multiplices exprimẽdos, qui post multa tandẽ victus amore, redit ad antiquum ingenium, fitq; placidus, & amicæ supplex. *lucrum*. Inachiæ pro lucro munera sunt riualium Horatij, contra quæ conqueritur nihil posse suũ ingenium candidũ. i. carmina sua ad Inachiã candoris & fauoris plena, quibus apud illã cum riualibus suis diuitibus de amore cõtendebat quidẽ sed illa carmina, cùm verba solùm darẽt, ab auara Inachia minoris habita sunt quàm largitiones riualiũ. *Quod si meis*. Horatius Inachiæ iras minatur quidẽ, sed per hypothesim (vt solent, quibus prę amore animus pendet & oratio) nam si debeat illi aliquando irasci, pollicetur tãtò liberiore ira, (summota prius verecũdia qua hactenus illã fuerat amplexa) se palam omnib. illam obiurgaturũ, & tantis conuitijs oneraturũ, quantò antea maiore ingenij sui cãdore, quantisq; gratioribus laudibus, euigilarat illam commendare, potissimùm quòd intelligat pro donis ab illa nõ haberi nobileis huiusmodi, & gratiæ plenas chartas, videatq; illas nõ modò nõ fouere in eius animo, aut nutrire amores, qui suũ illud amoris vulnus, aliquo fauore sublenarent; sed etiã ingratas illi esse, & viliores muneribus suorũ riualium. *libera bilis*, quæ increpando, vt nihil speret maioris beneuolentiæ, si taceat vitia, ita non metuat plus indignationis, si eloquatur tacẽda. *Ingrata*. Inachiæ, quia non erant lucrosã. *fomenta*, amatoria munera, quæ non suum, sed sui amorẽ fouere deberent in Inachia. *Desinet imparibus certare summotus pudor*. huius carminis, vt arbitror, hæc est sẽtẽtia. Pudor paupertatis meæ, quæ vetat me magnificis donis explere auiditatem meretriciam: summotus liberiore ira in me exæstuante, tantùm non desinet de amore cum imparibus & ditioribus riualibus amplius candidè & verecundè certa-

certare, verùm etiam erumpet in apertã contumeliam, atque hæc fomenta Inachiæ ingrata ventis diuidet. i. in vulgus populumque disperget, ac manifestabit auaram illam, non amoris laudes, & munuscula cãdidi, sed munera sequi ditiorũ. hic ego ventus interpretor leuitatem popularem, qua veluti mare quoddam respublica concitatur. *laudaueram*, quasi laude digna me factorum iactaueram. *ferebar incerto pede.* hypallage, pro, incertus ego quo irem, quídue agerem. *Ad non amicos, heu, mihi posteis & limina dura.* Si quis in hac epodo priora posterioribus conferat, facilè animaduertet Horat. in suis his amoribus nihil aliud quàm κωμῳδίαν διδάσκειν: nam & solitum scribendi studium neglexisse se fatetur, & ita se excæcatum amore, vt etiam existimatione & fama ferè perdita, ipse vulgo cœperit esse fabula; interea tamen tanquam sui oblitus, ad amorem fouendum Inachiæ munera confert, in quibus cùm se à riualibus victum, minus ab Inachia admitti percipit, accedit ad amicos, conqueritur de iniquis amoribus, consilium rogat; tamen iras minatur Inachiæ & conuitia; se virum pollicetur nisi intromittatur: tandem ab amicis obiurgatus, & abire iussus, vbi pati non potest, vltro ad eam venit, indicans se amare & ferre non posse, vt inquit Terentianus ille Parmeno.

In libidinosam Canidiam conuerso nomine,

Epodos Heroica 12.

Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?
Munera cur mihi, quídue tabellas
Mittis nec firmo iuueni, neque naris obesæ?
Namque sagacius vnus odoror,

Polypus

Polypus, an grauis hirsutis cubet hircus in alis:
Quàm canis acer, vbi lateat sus.
Quis sudor vietis, & quàm malus vndique membris
Crescit odor, cum pene soluto,
Indomitam properat rabiem sedare: nec illi
Iam manet humida creta, colórque
Stercore fucatus crocodili: iamq; subando
Tenta cubilia, tectáque rumpit:
Vel, mea cùm sæuis agitat fastidia verbis:
Inachia langues minus, ac me.
Inachiam ter nocte potes mihi semper ad vnum
Mollis opus, pereat malè, quæ te
Lesbia quærenti taurum monstrauit inertem:
Cum mihi Cous adesset Amyntas,
Cuius in indomito constantior inguine neruus,
Quam noua collibus arbor inhæret.
Muricibus Tyrijs iteratæ vellera lanæ,
Cui properabantur? tibi nempe:
Ne foret æqualeis inter conuiua, magis quem
Diligeret mulier sua, quàm te.
O ego non felix, quam tu fugis, vt pauet acreis
Agna lupos, capreaq; leones.

COMMENTATOR.

INVEHITVR in Canidiam fœdã ac libidinosam, quæ appetens eius amplexus, solita erat ipsum diptychis ad coitum illicere. Hæc epodus constat ex senario epico siue heroico, & tetrapodia heroica, siue quádrato dactylico epodico. *Quid tibi vis.* dũ cupis me ad amorem tui flectere. *Nigris.* deformibus. *Barris.* Elephantis Æthiopicis. Barri sunt elephanti: hinc Barritus & barrire, elephantorum more sonitũm emittere, vnde ebur etiam à barris dicitur, & lyra barbiton vocatur, quod

quod ebore ornetur. Elephāti autē auersi coëunt sicut cameli,equi,canes:dicit itaque poeta tantæ deformitatis illam esse,tantique fœtoris,vt nullus posset cum illa concumbere nisi auersus more barrorum : ideoque ait eam ita debere alicui iungi,vt facies eius videri nō debeat. *Tabellas*. epistolas diptychas in quibus sollicitas me ad tuam libidinem. *Nec firmo iuueni*. mihi non adeò valido & forti vt possim sufficere tuæ libidini, quæ est insatiabilis. *Iuueni*.qui interdum etiam cum fœdis animalibus coëunt, cùm calor iuuenilis fuerit excitatus. *Neque naris obesæ*. obturatæ nec odorē sentientis. Obesum dicimus pinguem,& crassum. Virg.de equo obesa terga, id est,pinguia : Sed hoc loco pro obturato,& clauso,posuit obesum:nā pinguedine nimia solent obturari corporis spiracula. Quare,inquit Horat.non habeo obturatas nareis,vt possim tuum sustinere fœtorē, sed patulas, quoniā sagacius odorari possum fœtorem libidinosæ mulieris,vel meretricis,quàm canis aprum. hoc ait Horat. quasi illa tales debeat quęrere,qui crassi sint & non odorentur. *Sagacius*, id est, citius & acutius ego solus odoror, vtrum polypum habeat mulier, an grauem hircum in alis suis, quàm rimatur canis cubilia ferarū. *Polypus*.genus est morbi, & narium vitium: hinc Polyposus dicitur qui nares habet fœtētes. *grauis*, noxius, graueolens. *Hirsutis alis*, pilosis axellis. *Hircus*, odor axillarum, instar hircorum fœtens, qui putor in libidinosis, ex sudore pilis alarum inhærente, grauis percipitur. *Quàm canis*.odoratur. *Quis sudor vietis*. istud pronunciandum est vehementius, cum exclamatione, in abominationem huius meretricis. *Quis sudor vietis membris*. tortis, senilibus, rugosis, vt Terentius vetus, vietus,veternosus. *mēbris*, libidine victis,vel senectute deficien-

deficientibus, nam vieta mēbra dicuntur viribus carentia, & præ senectute curua. *Quàm malus odor.* quàm teter pedor. *Cū pene soluto.* i. veterro euirato. hic penis ab hoc pene tertiæ inflexionis, significat membrū virile, quod & mentula vocatur. *Soluto*, euirato, nec vllā vim habente propter fastidiū tui, vel delassatō post coitum. *Indomitam rabiem.* nimiam libidinē & insaturabilem. *Properat.* libidine in venerem prouocata. *Sedare*, explere. *Neq; illi.* sententia est, Tātæ libidinis est illa fœtida anus, vt dum vellet explere ardorē libidinis, tanto motu agitaret seipsam, vt præ sudore, de facie flueret variorū colorum cōpositio, qua ad nitorem ori præstandū, solent vti meretrices deformes. *Humida*, ex sudore. *Creta.* qua faciem inficit: cretā hic appellat cerussam, quę cretæ candidissimę est simillima, fitq; cerussa ex plumbo & aceto: Solent autē meretrices ex cerussa, purpurisso, quod stibio adhibetur, & stercore Crocodili efficere fucum, quo faciem illinunt, ad pulcritudinē augmentandam. *fucatus*, tinctus, coloratus. fucus autem herba est qua vestes tinguntur: hinc fucare, tingere dicimus. *fucatus*, etiam est nō verus, falsus, suppositiitius, nō natiuus, qualis est cui admiscetur stercus crocodili. *Iamq; subando.* Subare propriè dicuntur sues, quando libidinantur. hîc autē *subando*, id est, supra virū se agitando: hinc propter libidinem ad alia animalia, atq; etiam mulieres tractū est. *Cubilia.* lectum intortis funibus, vel fasciolis tentum. *Tectaq;.* coopertoria lectuli stragula. Iuuenal. Cadurcum nominat & institam. *Rumpit*, sese agitando. *Vel mea cum sæuis.* vel subaudiendo seu repetēdo, quantus est sudor membris. *Cum agitat.* ciet incumbendo, succumbendo. *mea fastidia*, meum penem languescentem, & illam fastidientem. *sæuis*, iracundis dictis increpans, me minus

apud

apud eam valere. *Inachia langues minus.* hæc verba sunt Canidiæ, obiurgantis Horatium, quod ille citatiorem venerem cum Inachia exerceret, quàm cum ipsa; languidior es, inquit, apud me quàm apud Inachiam, minus langues. i. minus deficis, validior es in illa quàm in me, quia plus illam ardes. *Ac me*, quàm me. *Potes*, subaudi inire. *Vnum opus*, coitum. *mollis*, es debilis, lassus. *Pereat quæ.* execratur Canidia Lesbiam, quæ ei laudauerat Horatium fortem esse, ad oscula. Lesbia aut lena est, aut obstetrix; illis enim solent honestiores paulò, consilia sua, & desideria patefacere. *Quærenti*, mihi. *Taurum*, fortem virum. *Inertem*, pigrum ad hoc opus. *Cous.* de Coo insula. *Amyntas*, iuuenis robustus, & potentia validus. *in indomito*, indefatigabili ac forti. *Constantior*, fortior, firmior, erectior. *neruus*, penis, veretrum. *noua*, nouella, iuuenis. *Muricibus Tyrijs*, purpureo cruore. Murices pisciculi sunt marini, quorum succus est purpura; hinc purpura ipsa aliquãdo vocatur murex. *Iteratæ vellera*, iteratæ lanæ vellera, id est, bis tinctæ: purpuram autem quę iterum tincta est, dibaphan nominant. *Cui properabantur*, accelerabantur à me; exprobratio mollis & blanda, quasi dicat, vestem tam pretiosam, cuius vsibus tantum festinaui parare & texere? tuis nempe. *Tibi nempe*, ad tuum opus. *Aequaleis inter.* anastrophe, ne esset inter socios coæuos. *Conuiua*, aliquis. *mulier*, vxor. *quàm te*, supple ego diligam, hoc est, ideo hæc purpura dibapha tibi à me properè conficiebatur ne inueniretur aliqua ex conuiuis tui æqualibus, vxor, quæ maritum magis diligeret, quàm ego te. *O ego.* exclamatio amatoria. *Non felix*, infelix. *Vt*, sicut. *Capreaq;*. pauent.

CRV-

CRVQVIVS.

QVID *tibi vis mulier &c.* In vno cod. Blandinio, hanc inueni inſcriptionem. Ad Canidiam meretricem, primus ſenarius epicus, ſecũdus quadratus dactylicus epodicus qui eſt clauſularis, dictus ab Epod. auctore. Hinc conijce Lector, cuius te moneo ſæpius, quàm miſeri barbari illi Doctores lacerarint, atq; perdiderint, quæ in cõmentarijs doctiſſimorũ virorũ intelligere nõ potuerunt. *Barris.* barris habent tres codic. Blandinij, quartus autem habet, bar is, vbi lituræ ſpatium inter duas illas ſyllabas, bar is, maius erat, quàm pro vna literula r. Quod mihi in cauſſa fuit, vt commonerem lectorem, legendum ne eſſet Bardis, potiùs quàm barris, id eſt, elephantis, quod hic neget Horatius ſe eſſe obeſæ naris & minimè ſtupidum in fœtoribus perſentiſcẽdis, quales ſunt Bardi homines, obtuſi, &, vt ſcribit Feſtus, ſtulti a tarditate ingenij, quod è Græco dicit trahi, vbi tardi βράδεις nominantur. Deinde Marcell. bardus, inquit, eſt, vi præpoſtera & ingenio tardus: Nam Græci tardos βράδεις dicũt. Plautus in Perſa. Nimis tandem equidem pro barda & pro ruſtica reor habitam eſſe abs te. huic etiam lectioni ſubſcribere videtur commentator, præter aliam & cõmunem interpretationẽ, inquiens, hoc ait Horatius, quaſi illa taleis debeat quærere, qui craſſi ſint & non odorentur. Quod autem nigris dicat, quos elephantos Æthiopicos ob id interpretetur Commentator, hoc epitheton etiam congruè reſpondet id genus hominibus, qui vt magno ſint animi ſtupore, ita nullo nitore corporis, nulla mundicie gaudere ſolent, ſed inordinatè effrenes ferri in obuia quæque, in venerem certè validiſſimi. vnde & Barros amaros illos & inſuauis conuerſationis homines, quorum meminit

meminit in satyris Horat. dictos autumem, nisi etiam de iisdem hic poetam agere quis malit. Dispiciat itaq; Lector, vtrum horum sententiæ Horatianæ magis congruat. *Nec firmo iuueni neque naris obesa.* in hac lectione non dissentiunt versus scripti, sed in annotationibus habetur, non firmo iuueni neque &c. obesæ. obesus, ait Paulus, pinguis quasi ob edendum factus. *Polypus.* πολύπους Latinè vertitur multipes, genus est variorum animalium à multitudine pedum è quibus piscis multipes πετροφυὴς πολύπους nominatur à Phocylide: & ana logicos πολύπους dicitur tuberculum in naribus, præter naturam subrubrum, & narium vitium, hinc sumta similitudine vel quòd ad pedum multitudinē multas habeat radices, aut quòd, vt piscis acetabulis venan tes inuadit, ita hìc nares occupat vsque ad sermonis & anhelitus impedimentum. Galenus lib. 3. κατὰ τόπους. cap. 3. de eodem malo vide Cornelium Celsum lib. 7. cap. 8. *Creta.* creta hic aut est annularia, qua muliebres picturæ illuminantur, teste Plinio li. 35. c. 6. aut Cimolia ad purpurissum inclinans, eiusdem lib. cap. 17. *Crocodili.* de crocodilis vide Plin. lib. 28. cap. 8. vbi inter cetera scribit crocodileam illitam ex oleo Cyprino, molestias in facie enascentes tollere, varosque ac omneis maculas, nitoremq; reddere. Idem sentit Paulus Ægineta de fimo terrestris crocodili. Quod Plinius alterius crocodili intestinis ascribit, id Dioscorides, fimo stercorique, quem Ægineta exterique sequuntur, tribuit. *Tenta.* interpretationē Lamb. hìc amplector pro pene tentigine arrecto, id enim conijcio ex his verbis Acronis supposititij, Habet, inquit, hic turpia verba quę ego fastidio nec ponere volo. *Cui properabantur?* vnus cod. Bland. hic habet, *Cui properabuntur?* in futuro pro-

H missiuo,

missiuo, hæc lectio si placeat, vt mihi certè non displicet, habebit subiectionem ironicam: Solent enim mulieres habere, nescio quid vanæ pollicitationis in huiusmodi amoribus, vt inuitent & incitent amantes ad actius desiderium.

Ad amicos Comicos Epodos
Iambelega 13.

Horrida tempestas cælum contraxit: & imbreis
Niueisq; deducunt Iouem, nunc mare, nunc siliæ,
Treicio Aquilone sonant. rapiamus amici
Occasionem de die: dumq; virent genua,
Et decet, obducta soluatur fronte senectus.
Tu vina Torquato moue consule pressa meo.
Cetera mitte loqui. Deus hæc fortasse benigna
Reducet in sedem vice: nunc & Achæmenia
Perfundi nardo iuuat: & fide Cyllenæa
Leuare diris pectora sollicitudinibus:
Nobilis vt grandi cecinit Centaurus alumno:
Inuicte mortalis dea nate puer Thetide,
Te manet Assaraci tellus: quam frigida parui
Findunt Scamandri flumina, lubricus & Simoïs.
Vnde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupere: nec mater domum cærula te reuehet.
Illic omne malum vino, cantúque leuato
Deformis ægrimoniæ dulcibus alloquijs.

COMMENTATOR.

HORTATVR lepidos suos sodales ad conuiuium, nacta ex hoc occasione, quòd pluuio cælo tempestuosus sit aër, quo nihil aliud agi possit. Epodos est iambelega, nam prior pars est iambus dimeter acatalecticus, qui hoc modo scanditur. niueisque de ducunt Iouem. Posterior est pẽtemimeris elega. hoc modo, nunc mare nunc

nunc silüæ. Aut hæc epodus constat ex priore versu epico seu heroico quadrato: posteriore ex iambico dimetro & pentemimere dactylica. *Horrida*, pluuiosa. *Cælum*. cælũ hic pro nubibus posuit, itaq; contraxit cælũ, id est, nubes coëgit, ac per hoc densas tempestates effecit: vel contraxit cælum. i. nubibus obduxit, obscurauit. vt, atque in nubem cogitur aër. *Deducunt Iouem*. descendentem ad terram, quia aër quasi ad terram deducitur, magnitudine & pondere pluuiarum, & niuium, dum effusim in terram decidunt. *Treicio*. Thracio. à Thracia flat Aquilo ventus Borealis frigidissimus. *Occasionem*, opportunitatem conuiuij & epularum. *de die*. sic alibi, partem aliquã de die sumere, dixit. *de die*, isto quia pluuius est. *dumq; virent*, valent genua, id est, dum adhuc sumus viri validi. *Decet*, nos per ætatẽ indulgere genio. *obducta fronte*, seuera, ac per hoc in rugas contracta, vel obducta, id est contorta, tristi. vt Virg. Et obductũ verbis vulgare dolorẽ. *senectus*, id est, memoria senectutis. dum, inquit, fortes, & iuuenes sumus, longe sit à nobis seueritas senũ, & indulgeamus voluptati, omni semota tristitia, quæ corrugat frontem. *Tu vina Torquato*. Alloquitur puerum, vt proferat vina quæ sunt pressa, gerente consulatum L. Manlio Torquato, sub quo ipse natus est: vnde ipse ad Amphorã, O nata mecũ consule Manlio. Itaq; iubet vinum afferri natale & sibi coæuũ. *Moue*. miscendo. *Pressa*, expressa, calcata & effusa in cados. *meo Consule*, quo ego natus sum. *Cetera mitte loqui*. de alijs rebus ad conuiuia nihil pertinentibus, ne sis sollicitus. *Hæc*, de quibus nunc es sollicitus. *Reducet*, reuocabit in suum statum, & tranquillitatẽ priorẽ. *benigna vice*. id est, deus ipse benignus fortassis restituet omnia meliore vicissitudine & reddet tibi statum pristinũ, mœrore

 depul-

depulſo, fortaſſe conſolatur amicum in triſtitia conſtitutum. *Nunc*, dum pluit hilari ſimus. *Achæmenia*. Perſica ab Achæmene Perſarum rege, cuius ira ſedari nõ poterat, niſi cæde duodecim hominum. Sedulius, Cuius Achęmeniam rabies accenderat iram, &c. Perſæ primũ dicuntur inueniſſe vſum nardi. *Iuuat*, libet. *fide Cyllenia*. lyra Mercuriali, quam Mercurius inuenit. *fide*, chorda à parte totum. *Centaurus*, Chyronem Centaurum ſignificat nutritorem Æſculapij Dei Iaſonis, & Achillis, quẽ docuit tangere citharã, atq; illi prædixit quod à Troiano prœlio non eſſet reuerſurus domum; verùm hoc ei dedit conſilium, vt, quia decreta fatorum nequaquam vitare poterat, tactu citharæ, & vini potatione ad Troiam, leniret dolorem ſuum, vt vel ſic mortis vicinitatem non recordaretur. *Alumno*. Achilli quem nutrierat. *Inuicte*. hæc verba ſunt Centauri ad Achillem, prædicentis illi ſua fata. *Inuicte*. quia nec vinci, nec vulnerari poterat, propterea quòd ſua mater illum ſtygijs vndis intinxerat. *Mortalis*. quia vulnerabilis erat mortaliter in ea parte pedis, qua mater illum manu tenebat, dum illum in ſtygiam paludem immergeret. *Nate*, genite. *Thetide*. nympha & dea maris. *Te manet*, te expectat tuis quidem manibus euertenda, ſed ibi ſepeliendum. *Aſſaraci tellus*, id eſt, Troia. Aſſaracus fuit pater Capydis, Capys autem Anchiſæ; per nobilem ergo familiam, intelligit patriam. *Parui*, id eſt, exigui, aut ſi Praui legas, id eſt, tortuoſi non recti, ſinuoſi. *Scamander* aliter dictus Xanthus, & *Simois*, fluuij Troiani ex Ida monte defluentes. *findunt*, præterfluunt, ſulcant, diuidunt. vt, vbi tot Simoïs correpta ſub vndis, Scuta virûm, galeasq;, & fortia corpora voluit. *Lubricus*, limoſus, labens. *Vnde*, à Troia. *ſubtemine*, filo, quod ſtamine intexitur,

quia

quia certa sunt fatorum stamina. vt Virg. extremaq́ue Lauso Fila legunt Parcæ. *Rupere reditũ*. ad filum hoc referendum est, quod Atropus dicitur secare. *Mater cærula*. Thetis mater marina, per quam vult intelligi metonymicos ipsum mare. *Cærula*, marina, à cyaneo colore maris. *Deformis*. quia tristitia deformes facit. *Aegrimonia*. tristitiæ: ægrimonia est animi tristitia: Acrimonia, vigor est animi. Ne, inquit, contristeris propter fata impendẽtia, sed lætifica te, & mœstitiam obliuiscere vino atq; cantu. *Dulcibus alloquijs*. familiariũ sermonibus & amicorum communicationibus debes dissoluere quicquid tibi imminet tristitiæ.

CRVQVIVS.

IMBREIS *niueisq́; deducunt Iouem*. tanquam comites aëris tempestuosi & in terras incumbentis, cũ ventis validissimis, qui per Aquilonem Thracium denotantur, quibus Iuppiter, qui aëri præsidet, fertur per aërem, maria & terras. *Horrida tempestas*. per tempestatem horridam, videtur Horatius, suo more significare tumultum aliquem ciuilem, aut alicuius principis grauccis iras, & minas in amicos suos quos hortatur ad hilaritatem dum tempus datur, si Deus ipse, qui fortasse Augustus est, benignior factus, animum suum commutauerit. *Treïcio aquilone*. sine elisione vocalium. *Rapiamus*, rapere verbũ, aut vim notat, aut festinationem. monet itaque nõ esse, aut deliberandum diutius, aut cunctandum de genio indulgendo, quandoquidem omnis mora, quantumuis breuis, est ingrata, vbi desideratæ rei potiundæ occasio præsens adlubescit. *Dumq́; virent genua*. in genibus robur corporis, vim, potentiam, atque adeò vitam reposuisse videtur ipsa Natura, vt non frustra his vocibus, genu, & genus, ferè sine discrimine vsa

ſit antiquitas, quòd in genibus vitalitas, & præſens gignendi vis ineſſe credatur, teſte Heſiod. ἐν ἔργοις καὶ ἡμέραις Μάχλόταται γυναῖκες ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες Εἰσιν, ἐπεὶ κεφαλὴν καὶ γόνατα σείριος ἄζει. i. Cũcta ſalax vxor, ſed debilis ipſe maritus, Cũ genua atq; caput damnoſa Canicula adurit. & paullò poſt inquit, φίλα γοῦνατα, &c. Quòd autem in his præcipua quædam ſit vita, teſtatur Homerus ὀδυ[illegible] ἀνδρῶν ὑπὸ γόνατα ἔλυσε. virorum genua ſoluit, hoc eſt, vitam eripuit. Plin. lib. 11. cap. 45. Genibus hominis, inquit, ineſt quædam religio obſeruatione gentiũ, hæc ſupplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant, fortaſſis quia ineſt ijs vitalitas, &c. atq; ob eam cauſſam Miſericordiæ ſacra ſunt. *Cetera mitte loqui.* Aphæreſis pro omitte. tale eſt illud ode 9. lib. 1. permitte diuis cetera. *Deus hæc fortaſſe benigna.* an vicem hic accipiamus pro rerum & temporum viciſſitudine, qualem deſcripſit ode 7. lib. 4. an pro ſtatu tranquilliore ſuorum amicorum, dijudicet Lector. Cõmentator certè in alteram partem magis inclinatur, cui ego non grauatim ſubſcripſerim, propter argumentum Achillis. *leuare*, ſubleuare, ὀπικουφίζειν. *Grandi*, non grandæuo, vel adulto, ſed forti, & nobili. *flumina*, fluctus aquarum decurrentium. *Deformis ægrimoniæ dulcibus alloquijs.* ita habent quatuor cod. Bland. ſine vlla copula: quod etiam obſeruauit Lambinus accuratiſſimè in omnibus antiquis codic. quos ſe vidiſſe ait, cuius etiam doctiſſimam interpretationem multum approbo, vt per epexegeſim exponamus hunc locũ, nimirum hoc modo, Illic leuato omne malum vino cantuque dulcibus alloquijs, id eſt, quæ ſunt alloquia dulcia & quaſi ægritudinis tuæ ſolatia. Quod autem Commentator habet dulcibus alloquijs, id eſt, familiarium ſermonibus, &c.

non

non dubito illud esse ſuppoſititium: ipſa tamen verba omittere non potui, quia in tribus cod. ſine vlla macula illa adſcripta inueni. Sed in quarto cod. ad marginem quidem, hoc ſcriptum erat, Lætifica te, & mœſtitiã obliuiſcere vino atque cantu, vt vides in Commentatore: verùm ſupra hæc verba, dulcibus alloquijs, notata fuit hæc vox, ſociorum. vnde omnem errorem prorſus arbitror eſſe natum; nam puto commentatores antiquos expoſuiſſe hæc verba, dulcibus alloquijs, ſubaudiendo ſonorum, pulſanti enim lyram fides clarè reddunt ſua quædam alloquia, eáque dulcia & conſolatoria: atqui eam ſententiã cùm barbari homines non intelligerent, facile pro, ſonorum, ſuppoſuere, ſociorum, quam deinde expoſitionem alij docti licet incurij tamẽ alijs quaſi per manus tradiderunt, addita copula, &, hoc modo: *Deformis ægrimonia & dulcibus alloquijs.* ſociorum, pro ſonorum. Muretus etiam vinũ ſimul & cantum interpretatur alloquia, quòd apud Latinos olim alloqui eſſet quod Græcis, παραμυθεῖσθαι aut παρηγορεῖν. itaq; alloquia ſunt ſolamina malorum.

Ad Mæcenatem Epodos Iambica 14.

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
Obliuionem ſenſibus,
Pocula Lethæos vt ſi ducentia ſomnos,
Arente fauce traxerim,
Candide Mæcenas, occîdis ſæpè rogando.
Deus, Deus nam me vetat,
Inceptos olim, promiſſum carmen, iambos
Ad vmbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arſiſſe Bathyllo
Anacreunta Teium:

Qui persæpe caua testudine fleuit amorem
Non elaboratum ad pedem.
Vreris ipse miser. quod si non pulchrior ignis
Accendit obsessam Ilion:
Gaude sorte tua. me libertina neque vno
Contenta Phryne macerat.

COMMENTATOR.

FREQVENTER imprecatus à Mecenate Horatius quòd nimijs amoribus distētus, carmina olim inchoata turpiter desereret; respondet illi Horatius, amorem quidem in caussa esse, sed ipsum non debere hoc illi exprobrare, quòd ipse quoq; detineretur amore puellæ. Hæc epodus constat ex senario epico proodico & binario iambico acatalectico epodico. *Mollis*, quia molleis, & segneis facit. *Inertia*, animi torpore. *diffuderit*, infuderit, immiserit. *Imis sensibus*, meis præcordijs. *ducentia*, generantia. *Letheos somnos*, id est, dicis me ita oblitum promissi carminis, quasi biberim pocula Lethei fluminis infernalis, ex quo qui potant, obliuiscuntur omnium rerum; hinc letheus somnus, lethargus dicitur. *Arentè*, sitiente. *traxerim*, biberim. Virgil. 6. Æneid. Lethei ad fluminis vndam Securos latices & longa obliuia potant. *Candide*, bone. *Occidis*, crucias me. *Rogando*, interrogando me obtundis. *Deus, Deus*, reddit caussam suæ cessationis, dicens se à Cupidine prohibitũ, ne cœptos olim iambos ad vmbelicum, id est, finem tam citò perduceret. *me vetat*, id est, vis scire quid mihi infuderit obliuionem? Amor qui & te sollicitat. *Promissum carmẽ iambos*. epexegesis. *Ad vmbilicum*, ad finem & perfectionem. sumta metaphora ex vmbilico corporis, ad cuius figuram ex osse, ligno, aut alia materia vmbilici formati, libris addi & apponi solẽt, ad conseruationem & or-

& ornatum. Ad vmbilicum adducere, pro finire, naturale, & proprium eſt; nam corporis in vtero formati, in vmbilico finis eſt & concluſio, iccirco in medio corpore exiſtit, ſuperioris corporis finis, & inferioris partis initium. *Bathyllo.* nomen eſt pueri adamati ab Anacreonte, cuius amorem ſcripſit, non ita perfecto & elaborato pede, quàm dulcibus modulis. *Teium,* à loco & ciuitate, vnde fuit oriundus, vt alibi, Et fide Teia dices laboranteis in vno. *Caua teſtudine fleuit.* periphraſis eſt lyræ. *Amorem,* Bathylli. *Elaboratum,* perfectũ, perductum. *Pedem,* finem. *vreris ipſe miſer,* amas tu quoque. *Pulchrior ignis accendit,* id eſt, ſi Helena, quæ fuit cauſſa incendij & ſubuerſionis Troiæ, nõ fuit ſpecioſior quàm Terentia, quam deperis, illa vtere, & gaude fato tuo, quo nactus es puellam tam pulchram. Mirè autẽ dicit vreris, deinde ignis, alterum, propter amorem qui exurit amãteis, alterum, propter incendium Troiæ. *Gaude,* vtere, gloriare. *me libertina.* oſtendit ſe non eſſe eius dignitatis, vt in amoribus cum Mæcenate certare velit, & iccirco ait ſibi ſufficere, libertinam Phrynen, ex ancilla liberam factam, quæ etiam non ſibi propria erat, ſed cum multis communis. *Vno,* amatore. *Contenta,* nempe meretrix. *Macerat,* torquet amore.

CRVQVIVS.

MOLLIS *inertia.* periphraſis amoris, qui ſegnitiem habet comitem, hoc eſt, nullius rei, vel vtilis, vel honeſtæ curioſum laborem: dicitur enim Segnitia, definitore Paulo, quod ſit ſine nitendo quid vtile aut honeſtũ. Ignauiã, ῥαθυμία, μαλακότης, quæ facilè diſſoluit omneis animi vireis, & hebetat, vt canit ille, Cumq; animus languet, conſumit inertia corpus. *Obliuionem,* promiſſi carminis ἀμέλειαν, craſſam negligentiam, neglectum obli-

uioni proximũ. *Letheos somnos.* periphrasis lethargi qui morbus veternus Latinè redditur, quem tãta dormiendi necessitas consequitur, vt vix expugnari possit, ideoque solet ei comes esse obliuio. *Ducetia.* per Aphæresin pro adducentia, efficientia, cui est contrarium, somnos educere: Silius vndecimo, sub hiberno somnos educere cælo. *Deus deus nam me vetat.* Translatio, qua purgat se ab obliuione, & amore quæ in caussa non fuisse ait carminis non absoluti, sed Cupidinem amoris deum hoc noluisse, quasi theomachia superatus à Cupidine Apollo, tamdiu illi Horatiũ cedere opus fuerit, quamdiu Cupidini videretur. *Arsisse Bathyllo,* amore Bathylli. sic ode 4. li. 2. Arsit Atrides medio in triumpho Virgine rapta. Deinde ode 9. libr. 3. Donec non alia magis arsisti &c. *Non pulchrior ignis.* Liptote; non pulchrior, id est, turpior, hoc est, si Helena, cuius gratia Troia incendio perijt, fuerit turpior tua puella, tibi plaude, tua beatitudine contentus fruere. *Phryne.* Phrynes meretricis nobilissimæ, quæ & Mnesarete prius dicebatur, meminit Athenæus lib. 13. copiosissimè fortasse ἀπὸ τοῦ φρύνος deducto vocabulo, seu à colore lurido. videndus est præterea Arnobius de gentibus, de Phryne Thespiaca: vnde facile quis videat Mæcenatem hic ludibrio haberi ab Horatio quòd sua Phryne libertina licet publica, tamen forma superaret puellam Mæcenatis.

In Neæram amicam querela periurij:
Epodos Iambica 15.

Nox erat, & cælo fulgebat Luna sereno
Inter minora sidera:
Cùm tu magnorum numen læsura deorum
In verba iurabas mea,
Arctius atque edera procera astringitur ilex,

Lentis adhærens brachijs:
Dum pecori lupus, & nautis infestus Orion
Turbaret hibernum mare:
Intonsósq; agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura mea multum virtute Neæra:
Nam si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare nocteis,
Et quæret iratus parem.
Nec semel offensæ cedet constantia formæ,
Si certus intrarit dolor.
Et tu, quicunque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo:
Sis pecore; & multa diues tellure licebit:
Tibíque Pactolus fluat:
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati:
Formáque vincas Nirea:
Eheu, translatos alio mærebis amores:
Ast ego vicissim risero.

COMMENTATOR.

CONQVERITVR de Neæra, quòd non seruet fidem iuramenti sibi præstiti, quo se obstrinxerat semper cum Horatio victuram, sed contra se periurijs eius deceptum iam ab illa despici, quòd seriò amorem suum in alium transtulisset, quem tamen negat perpetuum futurum. Hoc metrum constat ex senario epico proodico, & binario Iambico epodico. *Nox erat*, tempus noctis: horrendum ipsum iusiurandum facit, augetque istius periurij culpam, ab adiunctis, quod metuendo tempore & sacro, quasi dijs magnis testibus factum sit, nimirum, nocte silente, cælo sereno, & Luna cum minoribus stellis lucente. *Inter minora sidera*. ad compa-

comparationem globi Lunaris appellat ſtellas, minora ſidera. *Tu*, o Neæra. *læſura numen*, peieratura, pollutura tuum iuramentum, quia es mentita: ad euentum autem refert, quoniam non, cùm iuraret, ſtudium fallendi in animo haberet, ſed quod poſtea fidem rupit. *In verba iurabas mea*, id eſt, ſecundùm ea verba quæ proponebam. hoc autem iuſiurandum, conceptis verbis, dicitur, quũ alter alteri verba dicit quæ ſequantur. *Arctius*, ſtrictius. id eſt, iurabas te arctius mihi coniunctam fore, quàm ilex edera aſtringitur. *Atque*, pro quàm. *lentis*, mollibus, tardis, diutius in amplexu hærentibus. aliquando ſignificat flexile: vt, lentæque geniſtæ. *Adhærens*, inhærens. *Bráchijs*, meis. *Dum*, donec. *lupus*, erit infeſtus, inſidiabitur. Tale eſt illud Virgilian. In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ Luſtrabunt, conuexa polus dum ſidera paſcet, &c. *Hibernum*, tempeſtuoſum, & turbando quaſi hibernum faceret, quòd Orion hiberno tempore concitet maiorem tempeſtatem. *Intonſosq; agitaret*. Apollo crinitus & iubatus depingitur propter iubas luminis, quas Sol emittit, qui & Apollo dicitur. *Aura*. dicitur aura agitare crineis Apollinis, quòd feruor Solis & ardor refrigerẽtur aura agitata ventis. *fore hunc amorem*. hæc ad verbum *Iurabas* referẽda ſunt. *Mutuum*, parem & alterum. *O dolitura*, hoc eſt, ſi iratus à tuo ſemel amore receſſero, valde dolitura es, quia non amplius poteris animi mei conſtantiã euincere, & ad tuũ amorem flectere. *Virtute*, animi conſtantia. *Viri eſt*, id eſt, ſi quid in me eſt virtutis. *Non feret aſſiduas*, integras & continuas. *Potiori*. riuali qui tibi potior videtur. Ceterùm Flaccus riualem ſuum nũquam ſibi ipſe præferret, vt alibi. Cerea brachia Telephi, & roſeam ceruicem, dixit ex animo meretricis. *Parem*, puellã quæ illum amet.

Nec

Nec semel offensæ. Quod solet in amanteis cadere, nam post litem & iracundiam solent amasijs denuo esse supplices. Est autem sensus, Constantia mentis meæ non cedet formæ tuæ, à qua semel est offensa, quò minus eam contemnat, ac relinquat, si indignationem contra te cõcepero: Constantia itaque amatoris cedit formæ mulieris, quando læsus non audet ab amore decedere. forma offensa pro ea qua offenderit, voce quidem passiuum est, offensa, sed significatione actiuum. *Si certus intrarit dolor.* si ira cor meum penetrauerit. *Et tu quicunq; es.* Apostrophe ad suum riualem, qui eum ridebat, & lætabatur à Neæra despici & excludi. *Malo*, quod eiectus nunc sim. *licebit*, pro licet, id est, quamuis. *Tibiq; Pactolus fluat.* scilicet aurum, id est, etsi tantas habeas diuitias, vt tibi videatur Pactolus aurum fluere: Pactolus autẽ & Hermus fluuij sunt Lydiæ, arenas aureas secum in decursu trahentes. vt, Pactolus qui culta ferat non vilior Hermo. *fallant*, lateant. *Arcana.* præcepta secreta omnis philosophiæ, quę Pythagoras docuit. i. quanuis sis philosophus Pythagoricus. *Renati*, id est, denuò nati: Quia dicitur anima Pythagoræ primum Euphorbi Troiani fuisse, vnde dictus est Panthois, deinde Homeri, postea in ipsum Pythagoram transisse, in cuius rei argumentum dicebat se agnouisse eundem clypeum quo ad Troiam militauerat. Simili modo etiam Apuleius scribit de Asino aureo, animam suam fuisse in corpore Asini, meminisseque se deuexisse plurima segmenta & onera in Ægyptum. Nam dicebant antiqui secundùm eam quam quis vitam duxisset, secũdùm eandem illius animam post mortem in alia corpora migrare. *formáque vincas Nirea.* Tria commemorat, quibus amor nascitur & augetur, nimirum, diuitias, sapientiam, & pulchritudinem

dinem. Idem facit Virg. in 2. Ægloga, inquiens de diuitijs, Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ, &c. de sapientia. vt, Canto quæ solitus si quando armenta vocabat Amphion Dirchæus, &c. De pulchritudine. vt, Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi. *Nirea.* accusatiuus est Græcus à Nireus, sicut, τὸν Ορφεα, τὸν Ατρεα. *Inhærebis*, flebis. *Amores*, Neæræ, nam tibi fidem mentietur, quam nec mihi seruauit. *vicissim*, alternatim te ridebo cùm fueris ab illa spretus.

CRVQVIVS.

Læsura. lædere propriè est afficere contumelia, à Græco nomine λοιδορία quod conuitium significat. verùm communiter transfertur ad omnem offensionem, siue dicto ea contingat, siue facto. Plautus in Captiuis. Memini quum dicto haud audebat, facto nunc lædat licet. dicit autem Horatius, læsura numen, puta facto. nimirum quòd iuramēto violato, daret alij nocteis assiduas, cuius periurij culpa augetur, quod eo tempore iurauerat quo erat diffusa membris Horatij. Criminatur itaque Horatius Neæram conceptis verbis peierasse, inexpiabili periurio. *In verba iurabas mea.* i. ego verba iurisiurādi præibam quæ tu iuramento cōfirmabas. *Intonsósque agitaret.* fingitur enim Apollo imberbis & capillitio prolixo. Hinc Pindarus illum ἀκειρεκόμαν seu ἀκερσεκόμαν, nominat, qui & à pulchra coma dicitur χρυσόκομος, auricomus. *Nam si quid in Flacco viri est.* fortasse per antiphoram obiecti cōuitij, alludit ad adiectiuū, *flaccus.* quasi Horat. flaccidis & dimissis auribus, in re venerea illi non satisfecisset; nam cognomen *Flaccus* ab auribus flaccidis mobilibusque deductum est. *Et tu quicunque es.* vulgata editio habet *At tu quicunque es*, quam sequuntur om-

tur omneis. At quatuor cod. Blandinij habēt, *Et tu &c.* quos sequutus sum, cuius caussam Lector peritus iudicare poterit. *Sis pecore*, concessio caussarum amoris. *Eheu translatos.* tres codices Blandin. habent, heu, heu: 4. autem eheu.

Ad Populum Romanum commiseratio Reip. propter Ciuilia bella.

Altera iam teritur bellis ciuilibus aetas,
Suis & ipsa Roma viribus ruit;
Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi,
Minacis aut Hetrusci Porsenae manus,
Aemula nec virtus Capuae, nec Spartacus acer,
Nouísque rebus infidelis Allobrox:
Nec fera caerulea domuit Germania pube,
Parentibusq́; abominatus Hannibal:
Impia perdemus deuoti sanguinis aetas:
Ferisq́; rursus occupabitur solum.
Barbarus heu cineres insistet victor: & Vrbem
Eques sonante verberabit vngula:
Quaeq́; carent ventis, & solibus ossa Quirini,
Nefas videri, dissipabit insolens.
Fortè quid expediat communiter aut melior pars
Malis carere quaeritis laboribus.
Nulla sit hac potior sententia Phocaeorum,
Velut profugit execrata ciuitas;
Agros atque lareis patrios, habitandáq́; fana
Apris reliquit, & rapacibus lupis:
Ire pedes quocunq; ferent, quocunq; per vndas
Notus vocabit, aut proteruus Africus.
Sic placet? an melius quis habet suadere? secunda
Ratem occupare quid moramur alite?

Sed

Sed iuremus in hæc: simul imis saxa renarint
Vadis leuata: ne redire sit nefas:
Neu conuersa domum pigeat dare lintea, quando
Padus Matina lauerit cacumina:
In mare seu celsus procurrerit Apenninus:
Nouaq́; monstra iunxerit libidine
Mirus amor: iuuet vt tigreis subsidere ceruis:
Adulteretur & columba miluio:
Credula nec rauos timeant armenta leones:
Ametq́; salsa leuis hircus æquora.
Hæc & quæ poterunt reditus abscindere dulceis,
Eamus omnis execrata ciuitas,
Aut pars indocili melior grege: mollis & expes
Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Etrusca præter & volate littora.
Nos manet Oceanus circumuagus: arua, beata
Petamus arua, diuites & insulas:
Reddit vbi Cererem tellus inarata quotannis:
Et imputata floret vsque vinea:
Germinat & nunquam fallentis termes oliuæ:
Suamq́; pulla ficus ornat arborem:
Mella caua manant ex ilice: montibus altis
Leuis crepante lympha desilit pede.
Illic iniussæ veniunt ad mulctra capellæ
Refertq́; tenta grex amicus vbera:
Nec vespertinus circum gemit vrsus ouile:
Nec intumescit alta viperis humus:
Pluraq́; felices mirabimur, vt neque largis
Aquosus Eurus arua radat imbribus,
Pinguia nec siccis vrantur semina glebis:
Vtrumque rege temperante cælitum.

Non

Non huc Argoo contendit remige pinus:
Neque impudica Colchis intulit pedem.
Non huc Sidonij torserunt cornua nautæ:
Laboriosa nec cohors Vlyssei.
Nulla nocent pecori contagia: nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piæ secreuit littora genti
Vt inquinauit ære tempus aureum:
Aere, dehinc ferro durauit secula, quorum
Pijs secunda, vate me, datur fuga.

COMMENTATOR.

CONQVERITVR Horat. atque execratur quòd bellis ciuilibus nullus finis imponatur. Metrũ est priore versu heroicum, posteriore iambicum trimetrum acatalecticum. *Altera ætas.* Quia post bellum cõmissum à Cæsare & Pompeio, statim alterum parabatur ab Augusto Cæsare contra Brutum & Cassium interfectores Cæsaris. *Teritur*, consumitur. *suis viribus*, mutuis cædibus. Sic & Liuius, magnitudine laborat sua, id est, in pernitiem suam fortis facta est Roma. *Quam neque finitimi valuerunt.* Sensus in multos versus protenditur priusquam concludatur, id est, quam tot hostes non potuerunt perdere, nos impia ætas perdemus ciuilibus discordijs & bellorum furijs? *finitimi*, vicini. *Marsi*, populi Italiæ bellicosi, Romanis diu fuere infesti, quibus primi mouerunt bella socialia. *Porsenæ manus.* Porsena rex fuit Hetruscorum, qui cum Tarquinio Superbo Romam obsédit, minatus illã se demoliturum, nisi Tarquinium eiectũ intra vrbem reciperent, sed Romanorum virtutem deijcere nõ valuit: vt, Porsenna iubebat Accipere ingentiq; vrbem obsidione premebat. *Aemula nec virtus Capuæ.* Quia Capua sperauit se posse eripere Ro-

manis imperium, affectauit enim regnũ Italiæ, iccirco bello Punico Capuenses pro Carthaginibus stabant. Capua autẽ ciuitas est inter Romã sita & Beneuentum, à qua Campania regio dicta est. *Nec Spartacus acer.* Spartacus dux & princeps gladiatorũ illorũ quatuor & septuaginta, qui ludo Lentuli egressi, graue prælium cum Romanis gesserunt, magna vndiq; seruorum manu coacta. *Nouisq; rebus.* coniurationi Catilinariæ. *Infidelis,* non fidus sed proditor. Quia & Lentulo principio quidem cõsensere Allobroges & Catilinę: sed postea illos prodiderunt Senatui, timore potius, quàm amore affecti erga Romanos. Quod grauibus postea bellis cõtra Romanos gestis ostenderunt. Allobroges autem sunt Galli ruffi, & Sequanici dicti, incolẽtes illũ tractum alpium, qui est à Visontio in Germaniam, qui vehementer res nouas affectant, vnde & ducibus suis rarò fidẽ seruant, habentq; flauum pręcipuè capillitium. *Cærulea pube.* Retulit autem hoc ad colorẽ oculorum: habent enim Germani, alij cæruleos, alij cæsios siue glaucos oculos, quorum hi sunt alijs atrociores. *Parentibusq;,* maioribus nostris. *Abominatus,* execrationi habitus. *Impia perdemus.* hic clauditur periodus. i. clausula superius cœpta, Nos, inquit, perdemus Romam Romani, quã supra dictæ gentes & hostes acerrimi perdere non valuerunt. *Nos impia ætas.* i. nos impia ætate nati. *Deuoti sanguinis.* i. rei & execrandi. *ferisq; rursus.* Ante enim quàm ædificijs ornaretur Roma, silua fuit & ferarum habitaculum. *Occupabitur solum.* interfectis scilicet ciuibus, ac vrbe deleta. *Barbarus heu.* ingemiscit ita desertum vrbis locũ futurum, sicut fuit antequam conderetur. *Cineres insistet.* i. super cineres stabit: dicimus autem, insisto illã rem, & insisto illi rei. Cum, inquit, bellis ciuilibus vrbs nostra in solitudinem

tudinem fuerit redacta, reliquias illius barbari occupabunt, per eas equitabūt ac superbè insultabunt, atq; illa quæ iam religiosè sepulta sunt, effodient, dissipabuntq;. *Vrbem*, vrbis reliquias. *Quaq; carent ventis*, hoc sic dixit, quasi Romulus sepultus est, &, aut non sublatus ad cælum, aut non discerptus à patribus. certè fabulosum & fictum est, quòd inter deos dicatur fuisse translatus. nam reuera fulmine ictus, totusque consumtus interijt, ossaque eius sepulta sunt. Nam & Varro pro rostris sepulcrum Romuli dixit, vbi etiam in huius rei memoriam duos leones erectos fuisse constat, vnde factum est vt pro rostris mortui laudarentur. Quare rectè canit Horatius: *Quaq; carent ventis & solibus ossa Quirini*. quia in sepulcro condita, nec Solis calore, nec flatu ventorum moueri aut labefactari possunt. Alij hoc referunt ad templum Quirini semper clausum, quod nunquam temerè patefacere licebat. *Nefas videri*, exclamatio pathetica, id est, contra fas est, si videantur ossa Romuli sepulta, & palàm fiant. *forte quid expediat*. sensus est: Quia pacem habere in nostro solo nolumus fortasse communiter, id est, generatim omnes sapiẽtes, & insipientes, nobiles, & ignobiles, aut melior pars sapientum & nobilium, quæritis quid nobis vtile sit, & quo consilio possumus carere malis his laboribus bellorum ciuilium? Accipite consilium, ne potior nobis vlla sit sententia, quàm vt eamus quocunque nos pedes ferent, velut Phocæorum ciuitas profugit, execrata agros atq; lareis patrios, fanaq; reliquit habitanda apris, &c. *forte quid*, fortasse quid expediat, supplendum, Quæritis. *Melior pars* quæritis, syllepsis: sicut, pars in frusta secant. *Malis laboribus*. propter perpetua bella ciuilia. *Nulla sit hac p. s.* hortatur iam illos in hanc sententiam nempe vt

ſequãtur Phocaẽos. Phocæa ciuitas olim Ioniç relicta à ſuis ciuibus Phocæenſibus, cùm oppugnarẽtur ab Harpago regis Cyri præfecto, qui relicto patrio ſolo venerunt in Galliam, Maſſiliamq; vrbem condiderunt. *Ire pedes quocunq;*. Hæc enim melior eſt ſententia. *Proteruus*, peruicax. *Sic placet?* per interrogationem. *Secunda ratem*. Suadet non eſſe cunctandum quin naueis conſcendãt, dum nemo proponit aliam ſententiam. *Secunda alite*. ſecundo auſpicio, bono omine. *Sed iuremus in hæc*. Senſus eſt, ſed antequã nauigemus, iuremus in hæc verba, nos nõ redituros ad domos noſtras antiquas, donec ſaxa ab imo maris renatarint ac emerſerint ſurſum. quod nunquam futurũ eſt. quo argumento intelligẽdum eſt illò decreuiſſe nõ eſſe redeundum. *ſimul imis*. ſimul ac, mox vt. *Ne redire*. ne videatur nobis nefas redire ad patriam, cùm hæc facta fuerint. *Conuerſa lintea*. naueis ad vrbem Romam verſas. *Dare lintea conuerſa domum*, eſt renauigare ſeu nauigio domum redire. *Padus*, fluuius Italiæ, qui & Eridanus dicitur. *Matina cacumina*. verticem montis Matini qui eſt in Calabria. hoc autẽ ſimile eſt illi: Ante pererratis amborum finibus exul, Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tygrim &c. Nam cùm ne radices quidem montis Matini Padus contingere poſſit, quopacto ſuperfluet illius verticem? Padus enim Galliæ citerioris fluuius eſt, & Matinus mons Calabriç longiſſimo tractu à Pado diſtans. *In mare ſeu celſus*. ſuppl. tunc non pigeat redire domum, quãdo Apenninus, qui procul eſt à mari, procurrerit eò, vt promõtorium eius fiat. Apenninus autem mons ab Alpibus ortus & mediam Italiam longiſſimo tractu verſus Siculum fretum, quaſi dorſo quodam ſcindens, inferum mare à ſupero diuidit. *Monſtra*, diſpares feras. *Noua libidine*, nouo deſiderio.

Iuuet.

Iuuet, delectet. *subsidere*, succumbere ad coitum: & est hypallage, pro, delectet ceruos subsidere tygribus. *Adulteretur*. coëat, seu patiatur columba subijci se miluo. *Credula*. in hoc scilicet vt nō timeant leones, sed se illis committant. *leuis hircus*. sine setis, non hirsutus, nō setosus. *Amet aequora*, gaudeat manere in aquis & natare. *Haec & quae*, in haec verba iam dicta quū iurauimus, & alia, quae possunt abscindere, id est, prohibere reditus nostros, dulceis quidem omnibus natura, sed ingratos nobis propter bella ciuilia. *Eamus omnis*. syllepsis in numero, & epexegesis. *Aut pars indocili*, hoc est, aut omneis, aut nos melior pars indocili grege eamus. *Indocili grege*. gregem indocilem vocat vulgus ignobile & imperitum, quod persuaderi non potest. *Mollis*, segnis, iners. *Expes*, sine spe: Expers, sine parte: Exlex, sine lege. *Inominata*. i. mali ominis, siue malū omen habentia. *Perprimat*, quasi torpens lectulos suos cōtinuò calcet. Mirè autem subiungit cubilia, nam praemisit grege. *Vos quibus est*, vos qui estis cōstantiores, & sapientiores. *Muliebrem luctum*. epitheton naturale, quia omnis luctus est mollis. vel *Tollite*, id est, pellite luctum muliebrem, ne possint vos flendo vxores ab instituto cursu detinere. *Praeter & volate*, id est, praeternauigate, & fugite vltra mare Etruscū. *Nos manet*, expectat. *Oceanus circumuagus*, id est, circunfluus, insulis fortunatis vicinus. *Arua beata petamus arua*. elegans repetitio. Sic & Maro: Si datur Italiam, &c. & iterum, Italiam laeti Latiumq; petamus. *Diuites*, id est, fortunatas insulas, quę sunt supra Britāniam, vltra Orcades insulas, vbi nullos nisi pios, & iustos habitare, primùm scripsere Graeci, suisque carminibus celebrauere amoenitatem loci, & fertilitatem, eum appellantes Elysios campos. *Reddit vbi cererem*, messem copiosam.

vt: ipsaq; tellus Omnia liberius nullo poscente ferebat. *Imputata*, non purgata, non præcisa. *floret vsque*. semper est copiosa & abundans. *Nunquam fallentis*. semper feracis. *Termes*. Termites autem dicuntur caules, thyrsi seu rami olearum. Caulis autẽ nomen est generis, propriè tamen conuenit omnibus herbis, & humilioribus fructibus. vnde legimus, Cùm iam videritis cauliculos foliorum procedere, scitote quòd æstas vicina est, id est, prima folia. Legimus etiam apud Romanos, si quis vulnus in prælio accepisset; illum domestico caule curari, id est, olere. Thyrsi autem & arborum rami sunt, & velamina puellarum. *suámque*, id est, naturalem, non insitam. Mirè autem dixit *suam*. nam quod apud nos magno labore insitio facit, ibi ipsa natura suggerit. Vt Virg. cum de insitis arboribus loqueretur, ait, Miraturque nouas frondeis & non sua poma. Et quoniam ficus quæ sponte, & sine insitione, aut cultura nascuntur, duræ esse solent & fatuæ, ac citò decidere, ibi inquit, tales nascũtur, vt etiam puellæ ornent suam arborem, nec desidant antequam sint maturę. *Pulla*, nigrescens & matura. aliâs pullum, significat nigrum, vt Tullius, Cũ tunica pulla sedere solebat & pallio. Sic & Virgil. ne maculis infuscet vellera pullis. *Caua*, carie consumta. *lenis lympha*. leniter defluens. Eleganter autem ipso versu susurrum aquæ salientis imitatus est. *Crepante pede*, id est, resonãte meatu, metaphoricos, ad nympham deam. *Iniussæ*, sua sponte. *Mulctra*, mulctrum vas est in quo lac pressum recipitur: dicitur etiam mulctra in fœminino genere. Virgil. Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus. vocatur etiam mulctrale. *Refertq;*, domum. *Tenta*, plena, distenta. *Amicus*, propter cõmoda. *vbera*. sic Virg. Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Vbera. *Nec*

vesperti-

Vespertinus. dixit huc vſq; bona quæ ibi adſunt, nunc viciſſim enumerat mala quæ ibi non ſunt. *Veſpertinus,* nocturnus,quia per noctē luſtrat ouilia. *Circumgemit,* inſidiatur. Proprietatē autem vrſorū expreſſit in verbo gemere. Sic nec magnos metuent armēta leones. *Nec intumeſcit,* neq; ſæuiunt viperæ in illa regione. & eſt hypallage. i. neq; humus, in altas latebras premit viperas. *Pluraq;* .i. hæc & plura alia mirabimur, ſi eò peruenerimus. *Vt neq; largis,* non erunt ibi nimię, & frequentes pluuiæ, quæ ſolent eſſe noxiæ, ſed lentæ iugesq;, nec etiā nimij ſolis calores. *Radat,* vexet nimijs frigoribus, aut nimia tempeſtate. *Vrantur,* aut ardore aut frigore. *vtrumq;,* hiemem & æſtatem. *Temperante,* moderante. *Cælitum,* Cælites dicimus, Cæleſtes, tātum pluraliter. *Non huc Argoo.* dicit fortunatas inſulas ſecuras eſſe ab incurſu hoſtium, nec poſſe illuc peruenire aliquem nautam, quales fuere ſocij Iaſonis, neq; aliquam maleficam, qualis fuit Medea, quæ Iaſonem ſequuta ē Colcho cum Argonautis nauigauit. *Argo* autē vocata nauis eſt Iaſonis. hinc Argonautę dicti, qui cum Iaſone in Pontum profecti ſunt ad auferēdum vellus aureum, quo argumētō docet in inſulis fortunatis, nullas huiuſmodi inſidias fieri poſſe. *Colchis.* Medeam ſignificat, quò vult illic nullam eſſe veneficā. *Sidonei,* per Sidoneos vult Cadmū intelligi, qui cum ſocijs maria perluſtrauit. *Torſerunt,* conuerterūt. *Cornua.* Antennarū: vt, Cornua velatarū obuertimus antennarum. *Cohors Vlyſſei,* Vlyſſes cum ſuis ſocijs. Quæ vtique cohors ſi huc veniſſet, capta loci bonitate nunquā poſtea deceſſiſſet. *Contagia,* peſtilentia. Contagium morbus dictus eſt, quod tactu contaminet omnem gregem. vt, Nec mala viciñi pecoris contagia lædent. *Impotentia,* nimis vehemens potentia, qualis eſt

Sirij stellæ, & Leonis astri, & aliorũ quorũdam: vt Maro, Tum steriles exurere Sirius agros. *Iuppiter illa pia.* reddit autem caussam, quare tantæ amœnitatis sint insulæ fortunatæ, nempe, quia Iuppiter illarũ insularum littora segregauit habitanda pijs hominibus. *Vt*, postquam. *Inquinauit*, permutauit. *Aere*, æreo sæculo. *Durauit*. dura fecit & mala, & per hoc deprauauit. Secula autem distincta sunt metallis: Primum auro, alterum argento, tertium ære, quartum ferro. *Quorum*, sæculorum æris & ferri. *Pijs*, vobis. *Secunda fuga*, prospera declinatio. *Me Vate*, me suasore, meo consilio vobis datur opportunitas, vt fugiatis pessima sæcula plena ferro & ciuilibus armis.

CRVQVIVS.

ALTERA *iam teritur*. Non est verisimile ętatem hic esse sæculum, vt volunt aliqui, & continere omneis tumultus ciuileis, à Tiberij Gracchi temporibus vsq; ad sedatam ab Augusto omnibus suis deuictis hostibus, rempubl. Nam si hoc sentiamus, necesse erit nos omnino ineptire. Post Antonium enim pugna Actiaca victum & extinctũ (quo tempore etiam in viuis erat Horatius) Romæ cessatum est à ciuili discordia: nec alia post ætas, quam detestaretur suo tempore Horatius, legitur magnopere illis malis obnoxia fuisse. Quare necesse est vt aliò nos vertamus, atque ætatem propriè describamus nempe triginta annorum spacium, paulò plus minúsue, qua in re consentiunt doctissimi quique. Priorem itaque ætatem bellorum ciuilium (nam anteà omnes ciuium inter se contentiones, atque tumultus, veriùs factiones quàm vera bella nominaueris) eam accipimus, quæ sub annũ ab vrbe condita sexcentesimum sexage-

ſexageſimum ſecundum plus minus orta eſt inter Syllam & Marium,durauitque ad ea vſque propè tempora quando à Pompeio & Cæſare de primatu Romanæ vrbis dimicari cœptum eſt. Alteram verò ætatem, Horatio hîc impiam & execrandam appellatam, illam intelligendam exiſtimo, quæ paulò poſt initium habuit, quàm Auguſtus Athenis reuerſus perſequi cœpit interfectores Cæſaris, Brutum & Caſſium cum reliquis coniuratis. Atqui non crediderim, quod tamen ſubindicare videtur Cõmentator Horat. tunc temporis hos verſus cõſcripſiſſe vt qui tunc ſtabat tribunus militum à cauſſa & partibus Bruti,ſed tunc cùm Auguſtus ſuam claſſem ornaret in Antonium & Cleopatram,quo tempore & ipſe Auguſtus & tota Roma magno metu Antonij concuſſa traditur ob illius potentiam. Ergo altera impiaque ætas naſcẽte expeditione in formidabilem Antonium intelligenda eſt; vel gliſcente bello in Brutũ impia hæc ætas oborta eſt. Certè vtràcunque ea fuerit, de illa ipſa eadem hæc ſcripta eſſe probabile eſt, quam putarim fuiſſe ſub initium potius Antoniani belli. Fidem huius facit publica vrbis tunc & maxima trepidatio: quanquam & alterius facere poteſt, optimorũ plurimorumque tum ciuium cum Horatio in Brutum & commiſeratio & fauor: quibus impulſus Horatius hæc ita tanquam in rebus ſummè deſperatis, conſcripſerit. *Qua neque finitimi*. Hirmos figura. *Marſi*, belli Marſici, quod partim Agamemnone Archipirata duce contra Romanos, partim Franco imperatore geſtum eſt, Sex. Iulio Cæſare,& Lucio Martio Philippo cõſulibus. meminit Oroſius lib. 5.cap.18: quod anno ſcribit ab vrbe condita, ſexcenteſimo quinquageſimo nono extitiſſe, ſed illi in numero annorũ cum alijs minime conuenit.

Nam Eusebius vnà cum Glareano in sua Chronologia, hoc bellum gestum scribunt, eisdem quidem Consul. sed anno sexcentesimo sexagesimo tertio. Eutrop. lib. 5. anno 650. Hic etiam Orosio cum Appiano, & Strabone discordia est de duce. Nam hi Popedium nominant, quem Orosius vult fuisse Italicum ducem. De Marsis autem ita scriptum reliquit Appianus bellorum ciuilium libr. 1. Est enim gens hæc pugnacissima. ferunt nunquam aliàs de his triumphum visum. Nam ad id temporis nec sine Marsis nec de Marsis triumphatum fuerat. *Etrusca Porsenæ manus*. De bello Etrusco cum rege Porsena contra Romanos scribit T. Liuius annalium libro secundo, & Lucius Florus libri primi cap. decimo. *Aemula nec virtus Capuæ*. Cicero in oratione quam de lege Agraria, ad populum habuit contra P. Seruilium Rullum tribunum plebis: Capuam alteram Romam nominat. T. Liuius tertiæ Decadis libro tertio Capuanam à Romanis ad Annibalem defectionem scribit per Subium Virium cœptam & persuasam. vbi Annibalem commemorat, gratias agere Campanis, quod amicitiam suam Romanæ societati præposuissent & inter cetera magnifica promissa pollicitum, breui caput Italiæ omnis Capuam fore, &c. *Nec Spartacus acer*. de bello Spartaco, vide L. Florum libri tertij capite vigesimo, Orosium libri quinti capite vltimo. *Infidelis Allobrox*. De Allobrogibus legatis, qui vnà cum Vulturtio capti, quo pacto coniurationem Catilinariam, in quam prius consenserant, patefecerint, lege Sallustium in coniuratione Catilinæ: & Ciceronem in Catil. tertia, vbi hanc Allobrogum de coniuratione detectionem, non eorum erga populum Roman. caritati, aut fidei, aut constantiæ, tribuendum esse censet; sed

deorum in pop.Rom.beneuolentię & benignitati. *Cærulea.* Cœruleus color dictus est,quasi Cœluleius,quod propriè sit color cæli sereni. hinc Ennius, Cœli,inquit, cœrula templa, vnde & mare cœruleum. *Abominatus.* vnus cod. Bland. hic habet, *abominandus*. sed alterum mihi magis conuenire videtur. *Deuoti sanguinis*, id est, addicti & destinati in mutuam cædem & necem. *Quæq; carent ventis.* de sepulcro Romuli vide Dionysium Halicarnass. antiquitatum Roman.libro secundo,& Marlianum libr. 3. cap. 6. topographiæ vrbis Romæ. *Nefas videri*, ad hunc locum facit illud Ciceron. Philippica nona. Statuæ intereunt tempestate,vi,vetustate; sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moueri neque deleri potest,atque vt cetera extinguuntur,sic sepulcra fiunt sanctiora vetustate. *Videri*, ita habent quatuor codices Bland. cum annotationibus, & Buslidianus cum Carr. codic. vbi malim sententiam apertam,quàm vnius pedis Iambi, eo loco non omnino necessarij, positionem conseruare: quantumuis etiam reclamet Glareanus. *forte*, pro fortasse dubitandi non etiam euentus aduerbium quod rarum est, vt etiam annotauit Lambin. *Melior pars.* quandoquidem iam & animis & bello ciuili diuisa videbatur esse ciuitas,iccirco ait melior pars,id est, sanioris iudicij & animi:nō autem interpretabimur hic,melior,id est,maior, vt habet Porphyrio vulgatus,auctoritate Virgilij:Nunc adeò quoniam melior pars acta diei. Nam calceus etsi aptus sit, tamen, iuxta commune prouerbium,non omni pedi adaptandus est; ita neque cuiusque dictionis quæuis significatio cuiuis loco seruire debet. *sententia Phocæorum.* hoc modo habent expresse tres codices Bland.cum Buslidia.nimirum vel per διαίρεσιν διφθόγγυ, vel à

vel à nomine φοκαεύς. de Phocæa Ioniæ ciuitate, vide Herodotum lib. 1. vbi luce meridiana clarius videbis, Porphyrionem vulgatum, & cum eo Glareanum, tota errare via, in eo quod ſcribunt, execrata participiũ, vim ſuam explicare in accuſatiuos ſequenteis, ſcilicet agros atque lareis patrios, re quaſi execrata, id eſt, deteſtans agros &c. quum execrata hîc ſit execrationibus aſtricta; habet enim Herodotus: Porrò Corſicã traiecturi Phocæenſes, prius diuerterunt Phocæam, præſidiaque illic Perſarum quæ ab Harpago fortè cuſtodiæ cauſſa relicta fuerant, trucidarunt, quibus patratis quotquot ex claſſica ſodalitate ſupererant, cõmuni conſilio ſeſe mutuis execrationibus, dirisque deuotionibus aſtringunt &c. Porrò deuotionis faciendæ ritum deſcribit T. Liuius primæ Decadis lib. 8. de execratione. vide Salluſtium in Catilina, & Tit. Liuium Decad. tertiæ lib. 6. de Acarnanibus. *ferent*. Hanc lectionem 4. codicum & Carr. ſeruaui, quia illi reſpondet in tempore *vocabit*. *Simul imis ſaxa renarint*. Alludit Horat. ad iuramentum Phocæorum, quod Herodotus his verbis deſcribit; Ad hæc grande ſaxum in mare demergunt, iuramentoque confirmant, non prius ſe de repetenda patria cogitaturos, quàm ſaxum vadis imis leuatũ renarit. Hæc verba ſunt interpretis Laurentij Vallæ, qui τὸ μύδρον reddit ſaxum, alij vertunt maſſam ferream ardentem, alij laminam. *Matina lauerit cacumina*. Matinus mons eſt, ſeu promontorium Apuliæ, de quo Lucanus lib. 9. ſic ſcribit, Sic vbi depaſtis ſubmittere gramina campis, Et renouare parans hibernas Appulus auras, Igne fouet terras; ſimul & Garganus & arua Vulturis & calidi lucent buxeta Matini, &c. hic neſcio quo iudicio adductus Hermannus Figulus, vir alioqui bene literatus, cõmentatus eſt Pa-

est Padum præterlabi Matinum montem qui multis passuum milibus à Pado disterminatus est. *Procurrerit Apenninus.* Tale est illud Plinij, Et excurrente velut in altum Attica terra, nam quæcunque terra in mari prominet, in mare excurrere seu procurrere, quasi mõtem mari factura videtur, vnde promontorij nomen sumptum est. *Miluio.* Quatuor cod. Blandin. cum Buslid. & Carr. habent Miliio per diæresin. *Credula nec rauos.* hæc dictio rauus, vel à colore Leonum qui medius est inter flauum & cæsium, vel ab oculis illorum, aptior mihi visa est quàm flauus, præsertim in eam consentientibus quatuor cod. Bland. iccirco illam suo loco putaui non esse mouendam. *Imputata.* imputatum, inquit Festus, mundum, purgatum; putum enim est purum, vnde putare vites dicimus, hoc est detrahere, quæ impedimento sunt ad fructum. *Termes oliuæ.* Termes, inquit Paulus, ramus direptus ex arbore, nec folijs repletus, nec nimis glaber, cui à terminandis agris, ante metam positam, nomen datum videtur. Gellius lib. 2. cap 26. vbi de coloribus agit, Spadica, inquit, Dorici vocant auulsum è palma termitem cum fructu. *Circumgemit Vrsus ouile.* 4. cod. habent ouili.

In Canidiam, cuius se fingit veneficijs superatum,
& allegoricos illam deprecatur vt sibi parcat.
Iambicus trimeter.

Iam iam efficaci do manus scientiæ:
Supplex & oro regna per Proserpinæ,
Per & Dianæ non mouenda numina,
Per atque libros carminum valentium
Refixa cælo deuocare sidera,
Canidia parce vocibus tandem sacris:

Citumq; retro solue, solue turbinem.
Mouit nepotem Telephus Nereium:
In quem superbus ordinarat agmina
Mysorum: & in quem tela acuta torserat.
Vnxere matres Iliæ addictum feris
Alitibus, atque canibus homicidam Hectorem:
Postquàm relictis mœnibus rex procidit,
Heu, peruicacis ad pedes Achillei:
Setosa duris exuêre pellibus
Laboriosi remiges Vlyssei
Volente Circe membra: tunc mens & sonus
Relatus, atque notus in voltus honor.
Dedi satis superq; pœnarum tibi,
Amata nautis multum & institoribus,
Fugit iuuentas & verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta lurida:
Tuus capillus albus est odoribus:
Nullum à labore me reclinat otium:
Vrget diem nox & dies noctem: neque est
Leuare tenta spiritu præcordia.
Ergo negatum vincor: vt credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputq; Marsa dissilire nænia.
Quid amplius vis? O mare, & terra, ardeo:
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore: nec Sicana feruida
Virens in Aetna flamma. tu donec cinis
Iniuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.
Quæ finis? aut quod me manet stipendium?
Effare: iussas dum fide pœnas luam,
Paratus expiare. seu poposceris

Centum

Centum iuuencos: siue mendaci lyra
Voles sonari: tu pudica, tu proba,
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenæ Castor offensus vice:
Fraterq; magni Castoris, victi prece
Ademta Vati reddidere lumina.
Et tu (potes nam) solue me dementia,
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulcris pauperum prudens anus
Nouendialeis dissipare pulueres.
Tibi hospitale pectus, & pura manus:
Tuusq; venter Pactumeius: & tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lauit,
Vtcunque fortis exilis puerpera.

Verba Canidiæ respondentis & Horatio veniam denegantis quia eius veneficia vulgauerat.

Quid obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora nauitis
Neptunus alto tundit hibernus salo:
Inultus vt tu riseris Cotytia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Et Esquilini pontifex venefici
Impune vt vrbem nomine impleris meo?
Quid proderit ditasse Pelignas anus,
Velociúsue miscuisse toxicum,
Si tardiora fata te votis manent?
Ingrata misero vita ducenda est in hoc:
Nouis vt vsque suppetas doloribus:
Optat quietem Pelopis infidi pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis,
Optat Prometheus obligatus aliti:

Optat

Optat ſupremo collocare Siſyphus
In monte ſaxum: ſed vetant leges Iouis.
Voles modò altis deſilire turribus:
Modò enſe pectus Norico recludere:
Fruſtraq́; vincla gutturi nectes tuo,
Faſtidioſa triſtis ægrimonia.
Vectabor humeris tunc ego inimicus eques:
Meæq́; terra cedet inſolentiæ.
An quæ mouere cereas imagines,
Vt & ipſe noſti curioſus & polo
Deripere Lunam vocibus poſſim meis:
Poſſim crematos excitare mortuos,
Deſideriq́; temperare poculum:
Plorem artis in te nil agentis exitum?

COMMENTATOR.

QVONIAM ſuperius ipſius Canidiæ famæ derogauerat Horat. & multis probris ei turpiſſimè detraxerat, fingit hic ſe illius magica amentem iam factum ob illius amorem, ſeque palinodiam canere velle, quaſi doleat talia ſe ſcripſiſſe: interea eleganti vrbanitate, illam in vna eademque clauſula ſimul & laudat & vituperat. *Efficaci*, potenti. *Scientiæ*, arti magicæ. *Do manus*. dare manus dicimus quando nos per omnia alicui tradimus & credimus. *Do manus*, cedo. *Regna per Proſerpinæ*. Proſerpinam, quæ dea præſes eſt inferorum, magici colunt & inuocant. *Dianæ non mouenda numina*. non violanda, nõ offendenda, ad iram non prouocanda, non mentienda, non execranda. vel non monenda, quia numina infera non mouentur, neque flectuntur. Per autẽ Dianæ numina ſignificat Hecaten, & his verbis ſatis indicat Canidiam eſſe veneficam. *Carminum*, tuarum incantationum.

num. *Refixa*, detracta, euulsa: vt, Danais de poste refixũ. *Deuocare*, deducere in terras: vt, Sistere aquam fluuijs & vertere sidera retro. *vocibus tandem sacris*. carminibus detestabilibus, nefarijs, execrabilibus. *Citumq́;*, citò velocem. *Solue turbinem*. libera me ijs amentiæ nexibus, quibus mentem meam ante illigasti. Turbinem autem vocat carmẽ Rhithmicum, quod sicut velocissimè in se rotatur, ita mens amantium semper in gyrum videtur peragi, & huiusmodi species est maleficij, vt vertigine quadam per artem magicam cogat homines ad amorẽ, quam Græci Rhombum nominant. *Mouit nepotem*. Exemplis docet etiam inimicos precibus eorum, quibus offensi fuerant, ad commiserationem adductos. *Mouit*, ad misericordiam flexit. *Nereium*, Achillem. Græcos ad bellum Troianis inferendum proficiscentes Telephus rex Mysorum, neque hospitio suscepit, neque per suos fines transire passus est, quare orto bello ab Achille vulneratus est; qui cùm curari non posset, consultus Apollo responsum dedit, illum ab alio curari non posse, quàm à quo fuerat vulneratus: Achilles itaque precibus Telephi adductus, illum eadem hasta curauit qua læserat. ita inquit Horatius: Tu me ô Canidia quem illigasti imprecationibus mutatis tuis iam sana carminibus. *Vnxere*, sepeliere. *Addictum feris*. traditum & destinatum, quasi deditum & antè damnatum. Sensus est, & Hectorem iam addictum feris reddidit Achilles suis sepeliendum; postquam à Priamo rogatus eique supplici inclinatus est: ita & tu Canidia, mitiga iram tuam ad meas preces. *Homicidam Hectorem*, virum fortem, quòd multos hosteis occidit, in quo imitari voluit Homerum, qui illum ἀνδροφόνον nominat. *Rex*, Priamus. *Heu*, aut ad animum respiciens procidentis

Priami ad pedes Achillis ob indignitatem facti hoc dixit, aut quasi Romanus poeta, & amator patrum Romanorum ingemuit. *Peruicacis*, pertinacis, insolescentis. Peruicaces autem dicuntur, qui in aliquo certamine ad vincendum perseuerant, sicuti Pernices à pernitendo. *Setosa duris*, ordo est, remiges Vlyssis exuere setosa membra duris pellibus volente Circe, id est, cùm exorata Circe fuisset, conuersi dudum in feras Vlyssis socij, ab eadem ad humanitatem redierunt. Circe malefica fuit Solis filia. *Tunc mens*. integra scilicet. *Relatus*, reuersus. *Notus in voltus honor*, id est, pristina forma humana. *Dedi satis supérque pœnarum tibi*, id est, abunde à te punitus sum, ô Canidia, iam ignosce. *Amata nautis*. ex nimia Canidiæ libidine vilem significat eam fuisse meretricem, siquidem adamatam à vilissimis, & cuiusque sortis hominibus. *Institoribus*, institores propriè sunt qui exercent ipsam mercaturam. videtur eam laudare, quasi tam pulchra sit, & mereatur habere tot amatores, sed reuera magis illam vituperat. *fugit iuuentas*, flos iuuentutis, pulchritudo, hilaritas. *Et verecundus color*, nitidus, rubicundus, rubens, pudibundus: vt, verecundúmque Bacchum. Sed hic per verecundum colorem, ruborem intelligit, qui comitatur verecundiam, quem fugisse ait, & per hoc pallere se nunc dicit. Hæc autem omnia dicit sibi accidisse propter ipsius pulchritudinem, sed obliquè carminibus id vult factum intelligi. *Ossa*, mea. *Lurida*, subnigra, pallida. *Tuis albus*, sensus est, ego discrutior mœroribus, & tu vacas delitijs, ironicos. nam odores & vnguenta vocat illius maleficia. *Albus*, canus. *Reclinat*, adimit, liberat. *Vrget diem nox*, id est, per noctem opto diem aduentare, & per diem cupio noctem adesse, quia impatiens

tiens ſum omnium temporum. *neque eſt*, non poſſum. *Tenta*, diſtenta, laborantia, id eſt, neque contingit, neque conceditur, vt leuentur aliqua ratione ſuſpiria, quaſi velit quibuſdam tormẽtis veneni animum ſuum cruciari. *Ergo negatum*, id eſt, ad hoc adducor, vt credam, vt confitear carmina Sabella plurimum poſſe, quod antè negabam. *Negatum*, antea. *Sabella*, magica. *Increpare*, alienare. *Marſa*, Marſica. *Diſſilire*, frangi, rumpi. *Nænia*, propriè eſt carmen funeſtum. Hic autem poſuit pro malefico carmine. *Quid amplius vis?* quàm vt confitear quod amo. vt, habes totum quod mente petiſti. *O mare & terra*. exclamatio. ſic Terentius, O cælum, ô terra, ô maria Neptuni! *Quantum neque*, ſuppl. arſit Hercules. *Delibutus*, vnctus. *Neſſi*, Centauri. Neſſus autem Centaurus ab Hercule interfectus eſt, ob ſtuprum cum Deianira Herculis amaſia tentatum. *feruida*, efferuente. *virens*, æſtuans, id eſt, nec tantum flamma virens ardet in Sicana Ætna, quantum ego ardeo. *Tu donec cinis*. ſenſus eſt, Tu ô Canidia quæ es quædam officina maleficiorum, tamdiu cales venenis Colchicis contra me, donec aridus cinis factus fiam ventis ludibrium. *Cales*, ardes. *Colchicis*. propter Medeam Colchicam. *Quæ finis*. quam finẽ huius mali mihi ſtatuis? *Aut quod me manet ſtipẽdium*. quod miniſterium, obſequiũ, quod tributũ, vel quam pœnam tibi dare debeo ſuperatus. Stipẽdiũ enim propriè dicitur quod datur militib. *Effare*, eloquere. *Iuſſas*, imperatas. *Cum fide*, fideliter, ſine prætermiſſione. *Centum iuuencos*. tibi immolari. *Mendaci*, plena mendacij. Mendacium enim eſt ſi te laudauerim; tua enim vita veras laudes non admittit. *voles ſonari*, laudari, decantari. *Tu pudica, tu proba*, vt ſic dicam, canam & mentiar. *Perambulabis aſtra*,

K 2 Conſe-

Consecraberis & tu,& recipieris in numerum siderum more Erigones, quæ virgo Icari filia castitatis, pietatisque caussa,inter sidera est collocata. *Infamis Helena*. i. defamatæ versibus Stesichori poetæ. *Offensus vice*, propter Helenam læsus, siue propter iniuriam Helenæ factam. *Vati*, Stesichoro. nam Stesichorus poeta Græcus scripsit Helenæ vituperationem, quare irati Castor & Pollux illi lumina ademerũt. Sed postea monitus Stesichorus,illius laudem decantauit;quare oculos iterum illi reddiderunt, & pristinum lumen recepit. *Solue me dementia*, quam patior. *Obsoleta sordibus*, id est, non infimo genere nata, nõ nata per adulterium. Obsoleti sordibus dicuntur qui de adulterio nascuntur.amarulenta irrisio hæc est in Canidiam. *Neque in sepulcris*, id est, nec manes euocas cantibus post nouem dies sepulturæ datos. *Pauperum*, nam diuitum sepulcra suis custodibus erant curæ. *Prudens anus*, gnara,docta. *Nouendialeis dissipare pulueres*. quæ nescias eruere, ceu manes vocando vexare sepulcra pauperum, & post nouem dies quibus sunt sepulta corpora,excitare: humilium enim maximè à magicis vmbræ suscitari solent. Apud antiquos moris fuit, vt triduo corpus defuncti iaceret domi: vnde apud poetam,Sedibus hunc refer ante suis.& post triduum in rogum ponebatur: vnde idem,Tertia lux cælo dimouerat vmbram. item post triduum cinis in vrnam condebatur,& tumulo mandabatur. ideo dixit nouendiales pulueres,id est cineres recẽtes,numero multitudinis, quod est notãdum.*Tibi hospitale*, mite. bonũ, benignum pectus est. *Pura manus*, suppl. sunt à scelere innocentes. *Tuusq́; venter Pactumeius*. sensus est, & Pactumeius est tuus venter, id est, tuus partus & filius. Nam hoc nomen Pactumeius est nomen suppositititij,
quem

quem sibi filium esse dicebat, supra enim suppositij partus ipsam ream fecit. venter autem hic pro partu ponitur. *Obstetrix*, quæ obstat dolori parientis. *Vtcunque*, quotiescunq; exilis, id est, exultas fortis puerpera. quo dicto ostendit illam non peperisse; sed sibi filium alienum supposuisse nomine Pactumeium.

Negat Canidia sibi reconciliari posse Horatium.

CANIDIA.

QVID *obseratis*, clausis. *surdiora*, quàm aures meę sunt ad preces tuas. *Nudis nauitis*, è naufragio ereptis. *Neptunus hibernus*, id est, cùm mare procellosum verberat ea saxa commotis fluctibus. *Inultus vt tu riseris Cotytia sacrũ liberi Cupidinis*. per epexegesim est hæc data descriptio Cotytiorum: vult autem Canidia significare aliquando se commisisse Horatio quædam secreta sacrificiorum ad amorem conciliandum quæ ipse irridendo vulgauerat: ea autem Cotytia nominauit, vt honesto vocabulo turpitudinem suam cælaret. sic Iuuenalis, Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotyto. *liberi Cupidinis*. liberum autem Cupidinem ait, quia nulli sit obnoxius, sed omnes ipse deludat. vnde Maro, Nate patris summi qui tela Typhoëa temnis. *Et Esquilini*. Esquilinus mons fuit vbi sepeliebantur cadauera mortuorum, quò pergebant qui volebant animas excitare. illic Canidia magicam noctu exercere consueuerat. *Pontifex*. Pontificem vocat Horatium quasi censorem veneficiorum, quia pontifices de sacris iudicabant: aut pontifex, id est conscius. *Venefici*, pro veneficij per ἀποκοπὴν. *Impune vt vrbem*, id est, sine vlla vindicta magicam artem, & patefacta tibi à me secreta tu ne deriseris, & me vrbis fabulam feceris? *Quid proderit*, id est, quid prodesse poterit si adhibeas tibi ma-

gno pretio Pelignas magicas, vt tu solutus à dementia, velocius moriaris si fata non permittant? *Pelignas*, Sabinas à Peligno monte. *Miscuisse*. vt moriaris. *Si tardiora*, si dij nolint sed te reseruent, vt maiora luas supplicia. *Ingrata*. plena tædij & laboris. *Misero*, tibi. *In hoc*, propter hoc. *vsque*, semper, diu. *suppetas*, sufficias ad nouos dolores, & labores perferendos, & pœnas. *Infidi*. Quia Myrtilum præcipitauit in mare per quem vicit. *Benignæ*, largæ, opulētæ, aut potius quę semper se ostendit paratam. *Optat*, suppl. quietem. *Aliti*, vulturio. *supremo*, alto, summo. *Iouis*, Plutonis. *voles*, optabis. *Desilire*, præcipitare te in fluctus. *Norico*, forti, pro qualicunque gladio; est enim species pro genere posita; vt mos est poetarū vel maximè lyricorum. *frustraq́;* sine caussà voles colligare vinculo guttur tuum, quia non morieris. *Tristis*, in qua nihil placet. *fastidiosa ægrimonia*. septimus casus, ægrimonia, angor, tristitia quæ vitam fastidit tot supplicijs addictam. *Vectabor humeris*. i. cùm ego de te vindicata fuero, incedam gloriosa, equitans super humeros tuos mihi inimicos. seu victrix insultabo in te mihi inimicum. *Meaq́; terra*. i. terra in hac vindicta non capiet meum gaudium. *Insolentia*, efficaciæ quasi nouæ potentiæ. *An quæ mouere*, sensus est, an quæ tantum carminibus possim, vt difficiliora faciam, scilicet vt cereas imagines moueam, Lunam cælo deuocem, vmbras sepulcris eliciam; & per hæc, potione quadam amoris, menteis incendam, nihil vnquam in te potero, & artis meæ circa te impotentiam, velut miseranda, flebo? *Desideriq́; temperare poculum*. philtrum, amoris venena miscere. *Plorem*, deplorare debebo. *Artis*, magicæ.

CRVQVIVS.

HOC carmen neque Epodon inscriptam in his cod. Bland.

Bland.inuenio,neq; oden,ſicuti nec præcedens: Cuius Lectorem monitum volui, eique in memoriam reuocatum,ne fortaſſe eorum me immemorem iudicet,quę ſuprà cùm de epodis pauca controuerterē differeremque,dixi me peculiariter in his cod. notaſſe carmina in hoc opere quædam neque Epodi, neque Odes habere adſcriptam epigraphen. *Regna per Proſerpinæ*. per regna Proſerpinæ vniuerſitatem ſuperorum & inferorum accipimus quæ magicis rebus & carminibus ſunt accommoda numina. *Per & Dianæ*. teſtantur veteres, inquit, Cornutus, Dianā operam ſuam præſtare ſagis,& è cælo ad domos deduci,additum eſt ipſam luctu & cæde gaudere plurimum, hinc quidam moti vt eius numen placarent ſanguine humano. *Mouit nepotem Telephus Nereium*. Strab.lib.13.memorię proditum reliquit,Herculem Alæi filiā Augen corrupiſſe, atq; ex ea natum Telephum Myſorum regem qui ab Achille vulneratus in fœmore, ab eodem curatus eſt, verùm an eadem haſta vulnus acceperit & curationem Telephus,an ab Achillea herba,an ab ærugine haſtæ ſeu gladij, vnde emplaſtrum confectum vulneri appoſitum fuit,incertum eſt. Atqui certè Achilles ita depingi ſolebat, vt cuſpide gladij immitteret æruginem in vulnus Telephi. Ouidius vulneris remedium adſcribit haſtæ primò de remedio amoris: Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hoſti Vulneris auxilium Pelias haſta tulit. quo etiam alludit hoc epigramma, Τήλεφος εἰμὶ κόρυ, σὺ δὲ γίνεο πισὸς Ἀχιλλεύς: κάλλεϊ σῷ παῦσον τὸν πόθον ὡς ἔβαλες: Telephus en ego ſum, tu ſis mihi fidus Achilles, Ore puella necas, ore beare potes. Claudianus autem herbæ tribuit, inquiens, Sanus Achilleis remeauit Telephus herbis, Cuius pertulerat vireis, & ſenſit in imo

Lethamen placidamque manum medicina per hostem Contigit, & pepulit quos fecerat ipse dolores. *Vnxere.* Lambinus non minus copiosè quàm probabiliter hic asserit legendum esse, *luxere*, quam quidem lectionem non reprobo; verum tamen malui seruare antiquam 4. codic. Blandiniorum & vnius Carr. hac ratione præcipue ad id inductus, quòd in duobus cod. Bland. vidi adnotata hæc verba, Vnxere legendum est, & non luxere, quibus verbis nulla caussa prætereà ascripta erat, sed & hanc lectionem nec ipse Lambinus diffitetur in plurimis cod. se reperisse integram, etiamsi multis argumentis docere conetur, luxere, esse aptius quàm vnxere, idque scriptoribus magis esse vsitatum, nempe, vt cadauera lacrymis potius & luctu prosequamur, quàm vel vnctione vel lotione: quod profectò facilè & libenter illi dederim, præsertim propter Homeri locũ Iliad. ω, quem exprimere voluisse videtur: verùm quia hoc beneficij adscribit matribus Ilijs, quarum est & abluere & vngere cadauera ante sepulturam; vnxere æquè appositum arbitror: Nam vt illud Ennij omittam, Tarquini corpus bona fœmina lauit & vnxit. etiã ex Euangelio apertè cognoscimus vngendi ritum antiquitus valde celebrem fuisse, & mulieribus præcipuè cõmendatum. Sed lectorem remitto ad xix. caput lib. 3. Antonij Mureti variarũ lectionum. *Relictis mœnibus*. nam fabulatur Homerus ιλ. ω. Priamum à Mercurio noctu per castra Græcorum ad Achillem deductum, nemine Græcorum alio eius rei conscio, cuius ad pedes cùm procidisset, genuaque & manus osculatus esset, ab eo petijt, vt accepto pretio sibi Hectoris corpus sepeliendum traderet. *Relatus*, duo cod. habent relatus, quos sequutus sum, cum Lambino: alij duo habent relapsus.

Amata

Amata nautis multum & institoribus. per nautam intelligimus exercitatorem, qui, definitore Vlpiano, l. 1. ff. de exercitatoria actione, est ad quem obuentiones, & reditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxerit, vel ad tempus vel in perpetuum. Hunc vocat Horatius lib. 3. ode. 6. magistrum nauis. Institor autem apud eundem in l. 3. de institoria actione, negotiator appellatus est, ex eo quod negotio gerendo insistat, nec multum facit tabernæ sit propositus, an cuilibet alij negotiationi. *Vrget diem nox*. duo cod. habent *vrguet*. *Ergo negatum vincor*. est qui *negatum* participium, ordinet cum hoc nomine pectus, vt hic sit ordo, Ergo vincor, vt ego nunc miser credam Sabella carmina increpare pectus meum, hactenus tibi denegatum: sed non aptè, meo iudicio. Glareanus exponit negatum, id est, vt negem: Ego verò arbitror hanc esse sententiam. ergo miser vincor vt nunc credam negatum subaud. prius à me, id est, quod hactenus negaui, & credere non potui, scilicet, carmina Sabella, seu cantiones Canidiæ increpare pectus, id est, perturbare & grauiter afficere mentes humanas. *Marsa*. Marsi, Sabinis finitimi, à Circes filio genus ducunt, & de auita potentia deberi sibi sentiunt seruitium venenorum eoque venena cõtemnunt, vt ait Solinus. *O mare, & terra, ardeo*. pathetica exclamatio vehemens, sed ironicos. *Nisi cruore*. Nessus Centaurus Ixionis & Nubis filius fuit: huius rei fabulam vide Epodo 3. ad Mæcenatem de allio. *Virens*. hoc participium in 4. cod. scriptum, tollere suo loco nolui, propterea quòd mihi videatur accommodè seruire præsenti cõparationi. Nam sicut ignis & flamma in ipsa Ætna nunquã extinguuntur, etiamsi non semper emicet flamma, seseque in au-

ras attollat, iuxta illud Strab. lib. 6. E longa verò creditum est obseruatione, flammas ipsas flatibus concitari in Ætna, quibus cessantibus cessant & flammæ. ita sine intermissione se fingit Horatius perpetuo veneficio intrinsecus aduri & penitus consumi: nam dicit, Canidiam tanquam venenorum officinam, semper calere; nec à maleficijs conficiendis cessare, & se noctesque diesque non quiescere, nec mali remissionem sentire, cui rei significandæ valde conuenit virens: Maiores enim nostri verbo virere præcipuè vsi sunt, quando notare vellent vires in aliquo magis magisque increscere. Hinc metaphoricos quæ viridia fiebant, maioremque vigorem acquirebant, virere dicebant, quod multis hic liceret auctoritatibus palàm facere, nisi id notius existimarem, quàm vt operam nostram illi impendamus. Quod autem Lambinus vir doctissimus hic legendum docet, vibrans in Ætna flāma, mihi certè omnino probari non potuit, tametsi disertè & eruditè suam opinionem multis rationib. cōmuniat, namq; in emaculandis auctoribus nunquā ea temeritate fui, vt sine adminiculo cod. antiquorum id in animū inducerem, præsertim vbi lectio ipsa suo auctori satis est consona, qualis certè hæc est, *Virens in Aetna flāma*: virere enim & igni, & omnibus ijs de quibus dicitur, internū est, non etiā vibrare, sed ferè aduentitium & externum, adeò vt illo, non nisi in absoluta significatione aliter vtamur, quàm in illis quæ nobis extrinsecus adsunt; dicimus enim vibrare hastam, gladiū, telum: verumtamen si cui lectio Lambini magis arrideat, ego certè illi non inuidebo. *Quæ finis*. Antiquis scriptoribus, finis nomē in fœminino genere vsitatius erat quàm masculino, vt alibi notat Seruius. *Expiare*, purgare, & læsam te placare. *Centum iuuencos*.

alludit ad Hecates sacrum ἑκατόμβην. *Ademta vati reddidere lumina.* propterea quòd Stesichorus palinodiam caneret, vbi intelligeret hoc mali sibi ab iratis fratribus illatum: huius rei meminit Plato in Phędro, & Pausanias in Laconicis, sed multò aliter quàm ab alijs scribitur. vide Adagium παλινῳδεῖν, & Pausaniam. *Potes nam.* Anastrophe, pro, nam potes me soluere ab huiusmodi dementia O *nec paternis obsoleta.* vilescens obscuritate & ignobilitate parentum. *Pactumeius.* Sic repperi scriptum in quatuor cod. Blandin. cùm Buslid. & Carr. & annotationibus; iccirco mutare nolui, cùm parum interesse viderem in fictitio vocabulo, Pactumeius ne, an Partumeius diceretur, nisi malimus legere turpitudinis obtegendæ gratia quam velatam cupit Horatius, Pateomenus, id est, conculcatus aut contaminatus ex partu filij tui ironicos, allusione ad Græcam dictionem πατεόμενος. Scribit enim Suidas, πατούμενοι ὑβριζόμενοι, id est, contaminati seu iniuria affecti.

CANIDIA.

Cotytia. Strabo li. 10. Similia, inquit, sunt & quę apud Thraces celebrantur, quæ Cotytia & Mendidia, apud quos & Orphica initium habuerunt. ipsam sanè Cotyn, quæ apud Edonos colitur & eius instrumenta memorat Æschylus, &c. Erasmus in Adagio, ἅρπαγα κοτυτίοις, Cotytia, ait, festum quoddam erat, apud Siculos, in quo ex more placentulæ quæpiam & arborum fœtus ramis alligabantur, eaque diripienda proponebantur, vnde liquet hoc Adagium dici solitum, de bonis temerè profusis direptisque. Hinc fortasse κότταβος, lusus conuiuialis, in honorem Veneris & Cupidinis: & κοττάβια, præmia eo ludo vincenti data, quæ vt Athe-

vt Atheneus ſcribit lib.11.& 15.erant triticeæ placentulæ & ſiſaminæ. Cotyto autem ſiue Cotys dea erat ipſius turpitudinis præſes, cuius ſacra valde exagitat Eupolis in Baptis comœdia. & Iuuenal. ſatyra 2. *Velociúſue miſcuiſſe toxicum*. hic, velocius, contra quoſdam nominaliter exponendum eſt, pro eo quod citiſſimè penetrat: eſt enim toxicum venenum efficaciſſimum, non à taxo vt quidam ſcripſere, ſed ἀπὸ τοῦ τοξεύω, quod eſt iaculor. vel vt habet Dioſcorides lib.7.cap.20. τόξικον δοκεῖ μὲν ὀνομάσθαι, ἐκ τοῦ τὰ τόξα τῶν βαρβάρων ὑπ' αὐτοῦ χρίεσθαι. quod eo barbari ſuas ſagittas inficerent. *optat quietem*. artificioſa refutatio commiſerationis, à fabulis illis oppoſita argumentis, quibus Horatius etiam fabuloſè vſus eſt ſupra ad perſuadendum Canidiæ, vt ipſum à ſuis veneficijs liberaret. *Inſidi.* ſic inueni in 4. cod. cum interpretatione appoſita. *Obligatus aliti*. ſic etiam habent 4. cod. *Nectes*, duo cod. habent nectes, alij duo innectes. *Triſtis.* δυσαρεστῶν, miſerè affectus & infeliciter viuens. ſeu δυσαρεστούμενος, moroſus & tua valetudine querulus. *An quæ mouere*, à maiori vt vult Quinctil. vel vt docent Philoſophi à minori. *Deripere*. ita ſcriptum eſt in tribus codicib. ſed quartus habet, diripere. *Plorem artis in te nil agentis exitum.* duo cod. habent, nil agentis exitum; alij duo, nil agentis exitus. in vnis annotationibus ſcriptum eſt, nunquid plorem artem meam non habentem in te exitum, quum maiora poſſim? Atqui ſi quis hic velit noſſe elegantem coniecturam, legendum ne ſit, *Plorem artis in te nullum habentis exitum*. ſimul & variam lectionem, euoluat Commentaria Lambini in hunc locum ingenioſiſſima.

Carmen

Carmen sæculare ad Apollinem & Dianam προσευκτικῶς, quod trinoctio Patrimi & matrimi cantauerunt pueri puellæq́.

Phœbe, siluarúmque potens Diana,
Lucidum cæli decus, ô colendi
Semper, & culti, date, quæ precamur
Tempore sacro:
Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas, puerósque castos
Dijs quibus septem placuere colles
Dicere carmen.
Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis & celas: aliúsque & idem
Nasceris: possis nihil vrbe Roma
Visere maius.
Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres:
Siue tu Lucina probas vocari,
Seu genitalis.
Diua producas sobolem patrúmque
Prosperes decreta super iugandis
Fœminis, prolísque nouæ feraci
Lege maritæ.
Certus vndenos decies per annos
Orbis, vt cantus referat ludósque
Ter die claro, totiésque grata
Nocte frequenteis.
Vósque veraces cecinisse Parcæ
Quod semel dictum est, stabilísque rerum
Terminus seruet, bona iam peractis
Iungite fata.
Fertilis frugum, pecorísque tellus

Spicea

Spicea donet Cererem corona:
Nutriant fœtus & aquæ salubres,
Et Iouis auræ.
Condito mitis placidúsque telo
Supplices audi pueros Apollo:
Siderum regina bicornis audi
Luna puellas.
Roma si vestrum est opus: Iliæq;
Littus Etruscum tenuere turmæ,
Iussa pars mutare Lareis, & vrbem
Sospite cursu.
Cui per ardentem sine fraude Troiam
Castus Aeneas patriæ superstes
Liberum muniuit iter daturus
Plura relictis:
Dij probos mores docili iuuentæ,
Dij senectuti placidæ quietem:
Romulæ genti date remq;, prolemq;
Et decus omne.
Quæq; vos bobus veneratur albis
Clarus Anchisæ, Venerísque sanguis,
Impetret bellante prior, iacentem
Lenis in hostem.
Iam mari, terraq; manus potenteis
Medus, Albanásque timet secureis
Iam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, & Indi:
Iam fides, & pax, & honor, pudórque
Priscus, & neglecta redire virtus
Audet: apparétque beata pleno
Copia cornu.
Augur, & fulgente decorus arcu

Phœbus, acceptúsque nouem Camœnis
Qui salutari leuat arte fessos
Corporis artus:
Si Palatinas videt æquus aras
Rémque Romanam, Latiúmque felix;
Alterum in lustrum, meliúsque semper
Prorogat æuum.
Quæq; Auentinum tenet Algidúmque
Quindecim Diana preces virorum
Curat: & votis puerorum amicas
Applicat aureis.
Hæc Iouem sentire, deósque cunctos
Spem bonam, certámque domum reporto
Doctus, & Phœbi chorus, & Dianæ
Dicere laudes.

COMMENTATOR.

METRVM hoc tribus constat Sapphicis, & quarto dipodia. Carmen sæculare vocatur, quod in secularibus ludis secundum ritum priscæ religionis in cāpo decantatum est, à virginibus puerisq; prætextatis. ludi autem sæculares qui & scænici & Theatrales, ideo dicti sunt, quòd per centū & decē annos celebrabantur trinoctio, id est, tribus diebus & tribus noctibus. Sæculares autē, quòd à primo sæculo. i. ab origine Romanæ gentis reperti & instituti sunt, scilicet à Numa Pompilio, à quo Romanis, post cētum & decē annos, semper in vsu fuere. Verrius autem Flaccius refert carmen sæculare & sacrificium institutum, intra annos cētum & decem, Diti & Proserpinæ primo bello Punico, decem virorum responso, cùm iussi essent libros Sibyllinos inspicere ob prodigium quod eo bello accidit. Nam pars murorum icta

rerum facta est pulcherrima Roma, Septem quæ vna sibi muro circumdedit arceis. hi autem colles sunt Auentinus, Palatinus, Esquilinus, Capitolinus, Viminalis, Cælius, Quirinalis. *Dicere carmen*, scilicet date. *Promis*, aperis oriens. *Celas*, claudis recedés & occidens. *Aliusq; & idem nasceris*, quia oriens lucem exhibes, & occidens noctem adducis: hac ergo vicissitudine nouus semper videris alius in ortu, alius in occasu, cùm tamen semper idem sis, quia non mutaris reipsa. *Possis nihil vrbe Roma.* subaudiendo, date precamur, vt possis nihil visere maius, id est, carius vrbe Roma, id est, nulla res sit apud te potior quàm Roma. *Ritè maturos*, tempestiuos, vt suo & statuto tempore pariant. *lenis*, facilis, propitia. *Ilithyia.* Diana, à nobis quidem Lucina dea, à Græcis autem Ilithyia dicitur: sic & Homerus eam nominauit, quia parientibus fauere putabatur. *Tuere*, defende. *Lucina.* quia nascentibus præesse & lucem dare creditur. *Probas*, eligis, vis. *Genitalis*, quæ præfecta sis gignentibus vel partubus. Nam vt calore Solis animantur semina, ita Lunæ humore nutriuntur; penes ipsam enim & corporum omnium ratio esse dicitur & potestas. *Diua producas sobolem.* Ordo est, ô diua precamur, vt producas sobolem Romanam, & prosperes decreta patrum, super iugãdis fœminis, & super lege marita feraci nouæ prolis. atque ita impleta est elocutio, scilicet repetendo, precamur. *Prosperes*, prospera facias senatusconsulta. *super iugandis fœminis*. de matrimonijs contrahendis, quoniam senatusconsultum de matrimonijs propositum fuerat. *lege marita*, id est maritali: vt Plautus, apud quem senex, Pulchra ædepol, inquit, dos pecunia est, cui respõdet alius, quæ quidem non marita est, pro eo quod est, quæ non est maritalis: lex autem marita dicitur, quæ de maritan-

dis ordinibus lata erat, quæ & Iulia dicta est: Cæsar enim post bellum legem tulit, ne quis aut cælebs esset, aut vidua nubilis, quo posset iactura iuuenum reparari, quæ bellis ciuilibus contigerat. Nam propè octoginta milia armatorum interierant. *feraci*, fertili, fœcunda, quæ lex ferax sit prolis, quasi lex fertilitatem fœminis dare possit vobis annuentibus. *Certus vndenos*, id est, precamur, vt orbis, id est, circulus annorum centum & decem in se redeuntium, certus, id est, plenus, & perfectus referat cantus & ludos sæculares, frequenteis, celebreis, ad quos multi conueniant: & notandus Tropus est; nam per metonymiam ait, orbis certus, id est, homines certi illius & statuti temporis, referant ludos & cantus orbe completo. *Ter die claro*, id est, tribus diebus. *Totiésque grata*, id est, iucunda. *Nocte*, id est, tribus noctibus: hoc est, vt referat tibi populus Romanus trina die clara, & nocte grata dignas laudes, fac adolescere pubem Romanam. *Vósque veraces cecinisse Parcæ.* Ordo & sententia hæc est: Veraces Parcæ, iungite bona fata iam peractis, id est, præteritis fatis: & terminus, id est ordo rerum, stabilis, id est, firmus, & perpetuus, seruet quod dictum est, vos ἀπαθῶς semel cecinisse. optat enim vt decreta sua stabilia faciant quæ promiserant Æneæ, dum Italiã peteret, permansurum scilicet Roman. imperium in perpetuum, vt canit Virgilius: His ego nec metas rerum nec tempora pono, Imperium sine fine dedi. Parcæ autem veraces sunt, quia non mutant aut variant quod semel promittunt, vnde κατὰ ἀντίφρασιν, Parcæ vocãtur, quòd minimè parcant: Inuocat autẽ Parcas post Apollinẽ, quia Apollo fatis pręest, vnde & sortilegus vocatur. *Terminus stabilis*, id est, ordo rerum firmus & constans, seruet à vobis

statuta

ſtatuta, & precamur, vt ſit ordo perpetuus. *fertilis frugum.* Optat frugum vbertatem, & proſperam pecorum fœturam. *Nutriant fœtus.* fœtus generaliter omnium rerum accipere debemus, etiam animalium quæ ad vſum noſtrum pertinent. *Et aquæ ſalubreis.* nam pluuia & grata aura nutriuntur omnia, & pręcipuè ſegetes. vt, Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus. *Iouis aura,* ſerenus & temperatus aër: vt, Solis ad occaſum quum frigidus aëra veſper Temperat: quādoquidem ſalubres ſatis, plantisq́; non tantum aquæ ſed & auræ intelligendæ ſunt. *Condito mitis.* deprecatur iram Apollinis; pingitur enim cum telo, arcu, & pharetra, qui ſi telū manuteneat, dicitur eſſe noxius, ſed hoc cùm recondit, mitis & placidus: hinc iratus dicitur nocere, & peſtem iaculari, quod & de illo ſenſiſſe videtur Homer. *λ. ω.* cùm ait, ὣς ἔφατ' εὐχόμενος. τῦ δ' ἔκλυε φοῖβος Απόλλων. βῆ δὲ κατ' ὐλύμποιο καρήνων χωόμενος κῆρ. quibus verbis ſignificat Apollinem Græcis peſtem immiſiſſe & planctum. Sic & Plautus in Mercatore, matremfamilias inducit precari Apollinem, vt filio ſuo parcat. *Placidus,* exorabilis, beneuolus. *ſiderum regina.* ποιητικῶς, quod lucidiſſima inter ſtellas apparet. *Bicornis.* Corniculata enim Luna eſt, & cùm eſt menſtrua, & in defectu. *Roma ſi veſtrum eſt opus,* id eſt, ſiquidem per vos facta Roma eſt: quia oraculo Apollinis Troiani ad Italiam perrexerunt, vt ait Virgil. Si tot reſponſa ſequuti Quæ ſuperi maneſque dabant. *Littus Etruſcum.* littus Tiberinum, quia ab Etruſcis oritur. *Iliæ turmæ.* Nam Æneas auctor eſt Romani generis. *Iuſſa pars mutare.* Non ſine cauſſa ait *pars*: quia non omnes cum Ænea in Latium peruenerunt; non nulli enim cum Antenore etiam effugerunt, & in Italiam appulerunt. vt, Antenor potuit medijs

elapſus Achiuis, Illyricos penetrare ſinus. *Iuſſa*, veſtro reſponſo. vt, Italiam Lyciæ iuſſere capeſſere ſortes. &, Augurijs agimur diuûm: & alibi, mutandæ ſedes. *ſoſpite curſu*, proſpero nauigio, integra nauigatione. *Cui per ardentem*. non ſine fraude ardentem: nam fraude Græcorum incēſa fuit, ſed ſine fraude Æneas muniuit iter ſuæ turmæ, id eſt, ſine noxa, ſine damno flammæ eripuit, & incendio Troiano: vt alibi, Nodo coërces viperino Biſtonidum ſine fraude crineis. Vel, vt ordo ſit, Caſtus Æneas ſine fraude ſuperſtes patriæ, &c. vt Troia non proditione Æneæ videretur euerſa ſed fato. *liberum muniuit*. ſecurum & tutum reddidit: vt, flammam inter & hoſteis Experior, dant tela locum, flammęq́; recedūt. Mirè liberum iter appellauit, quo libertatem ſint adepti, & ſeruitutem Græcorum effugerint. *Daturus*, Iliæ turmæ. *Plura relictis*, id eſt, quàm reliquerant in Troia. vt, Bellum ingens geret Italia, populosq́; feroceis Contundet, moresq́ue viris & mœnia ponet. *Docili iuuentæ*, Iuuentuti peritæ, aut facili ad diſcendum. *Quietem*. περιφραστικῶς, pro pace & vacatione à laboribus bellicis: eſt enim ſenectus impatiens laborum. *Romulæ genti*, id eſt, Romuleæ, hoc eſt Romanę: vt Maro, Dardana tela, pro Dardania. *Remq́*, *prolemq́*, diuitias, opes, genus. *Decus omne*, omnem maieſtatē, imperium & honorem. *Quæq́*. quæcunque ſeu quancunque rem vos precatur clarus ſanguis Anchiſæ & Veneris, vos dij facite vt impetret. *Bobus*, immolatis. *Veneratur*, venerando precatur & poſtulat. *Albis*, triumphalibus, quia victimis albis ſacrificia dijs faciebant triumphantes. *Clarus Anchiſæ Venerisq́ ſanguis*, id eſt, poſteritas Æneæ. hoc ad Auguſtum pertinet, qui ab Iulio Cæſare, Iulius autem ab Iulo, originem ſuam ducere dicebatur; Iulus ab Anchiſa & Venere.

nere: ideoque Veneri genitrici templum Romæ constitutum & consecratum fuit. *Bellante prior*, fortior & superior. *Iacentem lenis in hostem*, deuictum. vt, Parcere subiectis & debellare superbos. *Manus potenteis*, Romanam potentiam. *Albanasq́; timet secures.* Romanos magistratus, ab Albanis descendēteis. vt, Albaniq́ue patres, &c. de Alba ciuitate traditus est hic mos, vt primo rei virgis cæderentur, deinde securi ferirentur. *Responsa.* præcepta Romanorum expectant, tanquam à potentibus, & imperata. *Superbi nuper*, insolescētes, & insultantes aliquando Romanis. *Et Indi.* vt, Imbellem auertis Romanis arcibus Indum. *Iam fides & pax.* Armis pacem & honorem, pudoremq́ue, Romanos dicit acquisiuisse, & reparata virtute, superiori tempore neglecta, rediisse fortunam; ipsa enim est quæ copiam beato, id est, diuite cornu diffundit. *Neglecta*, superiori tempore. *Audet iam ridere.* Augusti temporibus properant, nil addubitant ridere quæ fuerunt Saturni tempore. vt Virgilius, Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo. *Beata*, diues. *Copia*, rerum omnium abundantia, plena fœcunditas. *Augur*, diuinus, propter oracula & augurādi scientiam. *fulgente decorus arcu*, propter sagittandi peritiam. *Acceptúsque*, gratus, amabilis propter musicam. Virgil. Augurium citharamq́ue dedit celeresq́ue sagittas. *Qui salutari leuat arte.* περιφραστικῶς, id est, medicina, cuius ipse Apollo inuentor inducitur, ita loquens de seipso apud Ouidium: Inuentum medicina meum est. *fessos corporis artus*, id est, hominū infirmitates: vel συνεκδοχικῶς, corpora morbo defatigata. *Si Palatinas videt æquus aras.* apparet iam eo tempore ab Augusto in Palatio dedicatū Apollini fuisse templum; vt Maro testatur, Ipse sedens niueo candentis limine Phœbi Dona recognoscit po-

 pulorum

pulorum. *Aequus*, propitius, placidus. vt, Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis. *Latiúmque*, quod inter montes latitet. *felix*, ſecundus: vt poeta, Si felix noſtrumque leues quæcunq; laborem. *Alterum in luſtrum*. Luſtrũ pro tempore accipitur & ætate. *Proroget*, dilatet, prolonget. ſenſus eſt, ſi acceptas aras habet Apollo, quę in Palatio ei ſunt dedicatæ, hoc eſt, ſi propitius Romanos aſpicit, melius ſæculum tribuet in futurum. *Quæque Auentinum tenet*, gubernat. *Algidúmque*, Algidus mons ab aſſiduo frigore appellatus eſt, non longè ab vrbe Roma, in quo monte Romani etiam Dianæ ſacra celebrabant. *Quindecim Diana preces virorum*. Quindecim viri ſacerdotes erant, penes quos erat ex libris Sibyllinis reſponſa dare, & ludorum ſæcularium curam gerere. *Amicas applicet aures*, id eſt, ſi Diana curet preces quindecim virorum, & exaudiat vota puerorum; eſt enim particula, ſi, huc arceſſenda. *Hæc Iouem ſentire*. Ordo eſt, Ego chorus, nos pueri puellæque, doctus dicere laudes Phœbi & Dianæ, reporto domũ ſpem bonam certamque, Iouem & deos cunctos hæc ſcire, hæc velle, hæc ſentire. Hæc enim erat finis ſacri carminis, & in hæc verba deuotio ſoluebatur, quando diceret chorus omnium præſentium nomine, Iouem preces & vota exaudiuiſſe & ceteros deos, ſeque ſpe certa domum reuerti.

CRVQVIVS.

COMMENTATOR in auctore ludorum ſæcularium, & ipſo tempore quo primum Romę inſtituti fuere, deinde in ſæculi deſcriptione, multum ab alijs diſſentit.

ſentit. In primis cum Valerio Maximo illi controuerſia eſt; is enim, quem ceteri ſequuntur, qui hac de re aliquid memoriæ tradiderunt: P. Valerium Publicolam primum ludos ſæculareis Romæ inſtituiſſe ſcribit, ad exemplum Valeſij cuiuſdam Sabini, vt refert, quum ipſe Commentator Numæ Pompilio Romanorum regi altero, hoc inuentum adſcribat: quod certè vero propius videtur, tum quòd is religionis & diuini cultus ſtudioſiſſimus, ferocem bello populum, huiuſmodi multis ceremonijs, religione & iuſtitia gubernare conatùs ſit, adeò vt quæcunque ſacra doceret, ea ſe monitu deæ Ægeriæ populo ſignificare diceret: tum quòd aram Diti & Proſerpinæ ſacram, legamus ſtatim ludis finitis terra fuiſſe obrutam in aliud ſæculum; quo fortaſſe factum eſt, ad vſque tempora illius Valeſij Sabini, aram illam latuiſſe, donec Dis & Proſerpina illam detegerent ad preces & vota Sabini; ex quo tempore, indies magis ac magis inualeſcentibus Romanis, curioſius ludi à Publicola inſtaurati, ac ſingulis fortaſſe exinde ſæculis repetiti, illorum auctor & inuentor ipſe à poſteris ſit habitus. Porro Commentator ſæculum, pro primis illis temporibus Romæ conditæ accipit, quibus ludos iſtos Diti & Proſerpinæ decretos ait: Rurſum ſæculum ex Valerio Flacco deſcribit, & terminat ſpatio centum & decem annorum, à Varrone diuerſus, qui à ſene ſæculum deducens, definit annis centum, quaſi illa ſit humanæ vitæ longiſſima ætas. Verùm Flacci ſententia & antiquior apparet & doctis omnibus probatior, quòd & illi reſpondeant Quindecim virûm Commentarij, & carmen Zoſimi ſine apicibus & notis, quod ipſe Sibyllinum eſſe dicit, εἰς ἐτέων ἑκατονδέκα κύκλον

 ὁδεύων

ὀδεύων. Ceterùm ludos ſæculareis ab Auguſto publicè poſt Actiacam victoriam exhibitos, Dion hiſtoricus libro quinquageſimo quarto, hos Quinctius, inquit, perfecit, T. Furnio, C. Iunio Syllano conſ. *Phœbe ſiluarúmque potens Diana.* exordium ab inuocatione. *Lucidum cæli decus.* per epexegeſim, ſiue vt vulgò fertur, per appoſitionem. *Quo Sibyllini monuere verſus.* quatuor codices Bland. habent vnà cum Car. exemplari, *Quod Sibyllini monuere.* quam lectionem ſequutus fuiſſem, niſi alia clarior eſſet. Nam libri Sibyllini pro ratione ſacrificij monuerunt, vt precibus alijs, ita & alio carmine deorum laudes decantari: quare ſic hunc locum & legi poſſe & exponi debere putarem: Date dicere hoc carmen dijs Romanis quod Sibyllini verſus monuere, id eſt, docuerunt pueros ſeu iuſſerunt à pueris cantandum eſſe. verùm Lectoris iudicio id relinquo. *Sibyllini.* Sibylla, inquit, Lactantius libri primi cap. 6. dicta eſt à deorum conſilijs denunciandis; σιοὺς enim deos, & βυλὴν conſilium, pro θεοὺς καὶ βουλὴν, dicunt Æoles: de numero autem Sibyllarum, nominibus, prudentia, auctoritate & veritate, vide Lactantium eodem loco. *Septem colles.* periphraſis vrbis Romæ quæ ſepticollis appellatur. *Alme Sol.* quod ſuo calore cuncta fouendo alere videtur. *Curru nitido diem.* Quem currum circum terram, intra horas viginti quatuor & paulò amplius celerrimè rapiunt equi quatuor, vt fabulātur poetę, Pyrois, Eous, Æthō, & Phlegon. *Aliúſque & idem naſceris.* Quaſi diuerſorum effectuum diuerſa cauſſa: nam ſua præſentia lumen adducit; ſua verò abſentia noctem, & tenebras. hinc apud Grę̨cos φανὴς vocatus eſt ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι ἀεὶ νέος, qui Sol quotidie ſe renouans veluti nouus apparet. *Ilithyia* Lucina, parturientibus propitia, filia Iunonis & Iouis, vt

ſcribit

ſcribit Heſiodus. Φουρνοῦτος ἐν θεωρίᾳ περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, ἔφη περὶ τῆς Ἀρτέμιδος, δοκεῖ δὲ καὶ πλείστοις ἡ αὐτὴ εἶναι καὶ εἰλείθυια ἀπαύστως εἰλουμένη, καὶ θέουσα περὶ τὴν γῆν, ἣν εὔχονται ἐλθεῖν αὐταῖς ἠπίαν καὶ λυσίζωνον αἱ ὠδίνουσαι. hoc eſt, videtur pleriſque hæc eadem εἰλείθυια, quòd continuò circum terram vertatur & eandem ambiat. hanc optant adeſſe ſibi placidam parturientes. Homerus ἰλ. π. μογοστόκον εἰλείθυιαν, id eſt, Lucinam obſtetricem. ἡ μογοῦσα καὶ πονουμένη τοὺς τόκους λοχεύτρια, vt inquit interpres, ſed Heſiodi interpres alibi pro partu videtur accipere, μετ' εἰλείθυιαν, quaſi poſt partum. *lege marita*. Hæc lex de maritandis ordinibus lata eſt à M. Pappio Mutilo, vt legit Dion. alij, Papio, & Q. Poppæo ſecundo Auguſto rogante ſeorſum cælibes & nuptos, aut quibus eſſet proles, quoniam equites magno ſtudio, eam legē, quæ de coniugij liberorumq́ue expertibus lata fuerat, antiquari cupiebant: hęc autem lex dicta eſt Papia Poppæa, vbi Aymarus Riuallius malè legit, Papia Pompeia. huius legis meminit Suetonius in Octauio, quam ſcribit non fuiſſe perlatam. lectorem remitto ad Dionem in initio libri quinquageſimi ſexti, vt examinet orationem Auguſti ad cælibes. *Certus vndenos*. ita ſcriptum inueni in quatuor codic. Blandin. & Carr. Ludouicus Viues, alibi non video, inquit, cur legi non poſſit, Certus vt denos decies per annos: quod equidem illum hoc interrogare arbitror, propter ſententiam Varronis, qui anno, vt diximus, cēteſimo finit ſęculum: verùm Flacci opinionem magis approbo. *Ter die claro*. triduum & trinoctium. *Vóſque veraces ceciniſſe Parcæ*. vide Lector candide, quanta iniuria hic affectus ſit vir doctiſſimus Porphyrio à nugiuendulo illo, qui à ſe & non intellecta, & malè ſarta pro integris in vulgus ēdi curauit,

cuius rei caussa hic à Lambino vapulat immeritò: non hoc dico quòd Lambinum virum eruditissimum hic agam reũ criminationis alicuius; is enim pro officio interpretis, docet Lectores quid rectum sit, & contrà quid minus aptum & insulsum. Nam quod nomine Porphyrio. in vulgatis libris habetur, scilicet syllepsis est, ex verbo enim singularis numeri, seruet, pluralis nascitur seruent: hoc ego inueni in vno codice Blandinio, adnotatum hoc modo, Sensus est à singulari, seruet, ad plurale, seruate, vt sit Ordo: O vos veraces Parcæ, seruate quod dictum est vos semel cecinisse, & terminus rerum stabilis seruet idipsum, & vos Parcæ iungite bona fata iam peractis fatis bonis, & similiter seruet ordo rerum perpetuus hæc fata bona. Hinc iudicate quàm malè apud viros doctos audiat Porphyrio, nulla sua culpa. *Seruet*. habent quatuor cod. Blandinij & Carr. non, seruat. *Spicea donet Cererem corona*, hoc est, terra ipsa fertilitate & abundantia frugum pulchrè ornata donet Cererem ex aristis concinnata corona, iuxta illud Phornuti περὶ τῆς Δήμητρος. ἡ μέν τοι Δημήτηρ κατὰ τὸ ἀναδοτικὸν τῶν σπερμάτων εἰδοποιουμένη, πάνυ οἰκείως εἰσάγεται στάχυσιν ἐστεφανωμένη, hoc est, Ceres autem quia semen & speciem & formam producit, admodum propriè coronam aristis grauem gerit. Hinc etiã ab Hesiodo ἐϋστέφανος Δημήτηρ, nominatur. *Condito mitis*. Apollo namque ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλειν, id est, perdendo dictus est; nam Sol ipse omnia animantia perimit, cùm pestem caloris intemperie immittit. vnde & παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, à feriendo, & λοίμιος, pestilens. *Iliæ turmæ pars iussa mutare lareis*. per epexegesim. *Iliæ*, ab Ilio regia Priami, id est, Troianæ. *Quæque vos bobus veneratur albis, &c*. deinde. *Impetret bellante prior, &c*. hanc lectionem non mutaui, quia in

quatuor

quatuor codicibus eadem erat cum ſuis annotationibus, & Carr. codic. Si cui tamen alia magis apta videbitur, ſcilicet; *Quique vos & imperet bellante. p.* per me illi hoc erit liberum. *Albis.* P. Valerius Publicola in ludis ſæcularibus ad aras Iouis & Apollinis mactari iuſſit candidum taurum; ad Iunonis verò iuuencam candidam, & hæc quidem interdiu, noctu autem Dianæ: Proſerpinæ, Terræ & Parcis furuæ hoſtiæ immolabantur. *Medus*, de Medis, qui & Parthi, quo pacto ſupplices facti ſint Romanis, traditis regijs obſidibus, vide Oroſium libri ſexti capite vigeſimoprimo. *Iam Scythæ.* Lucius Florus, libri quarti capite vltimo, Nam Scythæ, inquit, miſere legatos & Sarmatæ amicitiam petentes. Suetonius in Octauio: Qua virtutis moderationiſque fama, Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos pellexit ad amicitiam ſuam, Populique Romani vltro per legatos petendam. vide Oroſium in fine ſexti libri. *fulgente decorus arcu.* eſt enim dictus, ἀργυρότοξος, ab arcu argenteo, ab Homero ſæpius nominatus ἑκηβόλος, ſagittarius. *Acceptúſque nouem.* eſt enim τῶν μουσῶν μεσσηγέτης καὶ ἐπίσκοπος, καὶ παίζειν μετὰ μουσῶν ἐνομίσθη, ἐκ γὰρ μουσάων καὶ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν ἐπιχθόνιοι βασιλῆες φησὶν ὁ ἡσίοδος. *Qui ſalutari leuat arte.* hinc ἀκέσιος καὶ ἀλεξίκακος, quòd medeatur & mala depellat. *Videt æquus*, placatus, propitius, placidus, ἵλεως: *Arceis*, aras habent codices Blandini. *Proroget.* quatuor cod. Bland. hæc verba, *Proroget, curet, applicet*, habent in præſenti indicandi modo, ſcilicet, *Prorogat, curat, applicat*: quæ lectio mihi certè cōmodior videtur, adeò vt eam iudicem alteri præferendam: non mutaui tamen vulgatam, quia ſatis apta videatur, & eruditorum

torum hic opinionem iudiciumque expectare malui. *Quindecim Diana preces virorum.* de quindecim viris scribit Alexander Alexandrinus libri tertij cap. 16. vnde hæc pauca huc facientia adscripsi. Triumvirûm numerus à Sextio & Licinio Tribunis plebis creatus, mansit ad Cornelium Syllam, quo tempore Quindecim viri, qui sacris faciundis, supplicationibus & lectisternijs præessent, quique placamenta deûm & expiationes ediscerent, officiaque cæremoniarum exequerentur, librorumq; & carminum Sibyllæ curam agerent, creati sunt, &c.

FINIS.

ERRATA.

Pagina 9. versu 1. ἐπῳδῶν. 12. 18. pro ille pone hic, & pro hic, ille. 22.22. Brundisium. 22.31. iudicat. 34. 24. lanatio. 40. 25. dele sic. 41.2. Isidorus. 50.6. esquilinæ. 57.18. molle. 60.23. etiam, vel, vt, ne vel latũ. 63.20. Blandinij. 64.5. altero sub necẽ vel vtroque brachio. 65. 19. & apud Tibullum. ead. pag. versu penult. possint. 66.12. ignẽ. 67.21. propter elisionẽ diphthong. 69.10. forteis respondere. 73.14. secundum. 73. 27. nisi in animal. 75.23. quod. 76.3. bacis. 81.21. ablatos. ead. 30. quasi dotaleis. 85.32. ita cõspurcauit. 86.8. Ionico. ead. 12. antiquitus. 14. fingeret in altero (quæ generis sunt nõ eiusdem.) ead. 23. cõtrà. ead. 23. modos vtriusq; gentis. 87.21. politicón. 88. vlt. prælio. 89.7. ad hunc aliàs. ead. 20. fœmininam. 95. 23. sacerdotẽ Priami. 98.13. freti. ead. 19. Vitruuius. 104.5. in nodum. 105.2. Zodiacũ, & liber. 107.5. vẽtos. 111.9. esse ad oscula. ead. 10. paullò 112.4. Epo. ead. 6. miserè. 114. penult. niues quæ de. ducant Ionem. 115.17. contecta. 116.9. dei, Iasonis. 116. vlt. stamini. 117. 5. metonymicôs. 120.25. vmbilicum. 124.8. sequatur. 125.17. secat. ead. 27. fagmenta. 126.7. mœrebis. ead. 28. antipophoram. 139. penult. Phocaëorum. 140.6. & cetera, quasi ex. 141.16. Paullus. 146.16. cuiuscunque. ead. 18. vt mœreatur. 152. 1. lethalem. ead. 29. exosculatus. 153.26. Nessi. 154.12. metaphoricós. 156.9. lib. 6. ead. 19. de tua vale. 160.2. Carthaginenseis. ead. 12. Epyri.

MAXIMILIANVS II Diuina fauente clementia electus Romanorũ Imperator semper Augustus; Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ & Sclauoniæ, &c. Rex; Archidux Austriæ; Dux Burgundiæ, Styriæ, Carnithię, Carniolæ, & Wirtẽbergæ; Comes Tyrolis &c. Recognoscimus & notum facimus tenore præsentiũ vniuersis: inter alia maiorum nostrorũ cõsilia, illud haud postremũ fuisse comperimus, vt ad Imperij Romani decus & dignitatem plurimùm facere arbitrarentur, non minus rem litterariam, quàm militarem disciplinam propagare: quòd litterarum monumẽtis, quidquid fortiter & præclarè gestum esset, illustrari cognoscerent, & æternæ memoriæ consecratum ad posteros ita transmitti, vt tam exteris quàm domesticis populis, exemplo ad virtutẽ esse posset: quodq; optimarum artium studia, & quidquid ad humanæ vitæ cultum atq; vtilitatem in quaque arte fuisset excogitatum, litteris & contineri & cõseruari optimè didicissent. Illorũ nos laudatis vestigiis insistere summo studio cupientes, dignum imprimis duximus prudenter & accuratè cauere; vt si quis ad eam rem quidquam vel industria vel laboribus & impensis suis contulerit, ne hui c fraudi beneficiũ publicum sit. CVM itaque sincerè nobis dilectus Christophorus Plantinus ciuis & typographus Antuerpiensis nobis humiliter exponi curarit; se veteres nõ nullos auctores, vel nunquam antea visos, & raros, vel emendatiores, aliaque opera magni momenti; in primis verò Biblia Hebraica, Nouum Testamentum, Eunapium de vitis Philosophorum, Illustrium de poëtis, Nonium Marcellum, Petronium Arbitrum, omnes veteres Poëtas correctos vel cõmentariis illustratos, Emblemata Sambuci, Dictionarium Hebraicum, Dictionarium Græcum, L. Iulium Florum de Gestis Romanorum cum Commentario Ioannis Stadl, & siquæ huius generis alia, vel antea non edita vel emendatiora, locupletiora, auctiora, & illustriora facta sunt, quacunque in lingua, imprimere cõstituisse: vereri autem, ne, quod sæpenumero vsu venire consueuerit, alij non nulli, qui alieno labore & industria par-

tis,fucorum more inhiare,& frui soleant, ea quæ ille magnis sumptibus& impensis collegerit,& typis procuderit, mox ad suum cōpendium,minore sumptu & labore imitentur,atque effingant, illique labor omnis, sumptus & impensæ, omne quoq; lucrum & laboris præmium, atq; adeo (quod dici solet) oleū & opera pereat: ideoq; suppliciter à nobis petierit, vt cōtra huiusmodi improbos quorundā lucri cupidorum conatus,fraudē & iniurias,Priuilegij nostri prærogatiua munire illum dignaremur. Nos huiusmodi illius precibus æquis & iustis benignè annuentes, & prædicti Christophori Plantini honestos conatus promouere, atque indemnitati illius quàm maximè consultū cupientes,hoc publico edicto cautū volumus,& sancimus,ne quis cuiuscunq; status,gradus,ordinis,aut conditionis fuerit,quacunq; sacri Romani Imperij & ditionis nostræ fines patent, deinceps prædicta, aut alia quæcunq; probatorum auctorum opera,quotquot vel hactenus nōdum impressa,vel ab aliis quidem impressa, nouis autem deinceps scholiis,annotationibus, aut cōmentariis aucta & illustrata, præfatus Plantinus primus typis procuderit, intra proximū sexennium à prima cuiusq; operis aut voluminis editione vllo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma excudat, aut excusa ab aliis intra nostros & Imperij fines vendenda importet,seu quouis modo distrahat manifestè vel occultè,sub pœna decem Marcharū auri puri,quarum dimidia fisco nostro imperiali fraudis vindici, residua verò pars prænominato Plantino cedat, præter librorū,sicut præmittitur, ad imitationem impressorum amissionem; quos idē Plantinus vbicumque locorum nactus fuerit per se,vel suos,adiumēto magistratus loci, vel citra,propria auctoritate sibi vendicare inque suam potestatem redigere potest. In cuius rei fidem præsenti edicto manu nostra subscripsimus & sigillū nostrū apponi iussimus. Datū in ciuitate nostra Viēna Austriæ,die XXI. mēsis Februarij, Anno Domini M. D. LXV. Regnorū nostrorū, Romani, III. Hungarici, II. Bohemici verò XVII.

Maximilianus.

Ad mandatum sacræ C. M. proprium H aller.

EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS
PLANTINVS ANTVERPIÆ AN.
M. D. LXVII. IPSIS NON. IVLII.